Yeni Açılım

Aylık Siyasal Dergi

Fiyatı: 1500 TL. *(KDV Dahil)*

Barış ve
Demokratik Yenilenme
Stratejisinin Tartışılması/*S.Caner*

•

Kendimizi Yenileyebilecek miyiz?/*C.Çulfaz*

•

Militarizm Olmadan
Kapitalizm Var Olabilir mi?/*M.Taş*

•

A.Gramsci'nin Görüşlerinin
Güncelliği,/*B.Popov, G.Smirnov*

•

Sosyalist Kültürün
Görevi

TEMMUZ 1988 **3**

yeni Açılım

Aylık Siyasal Dergi

Yeni Açılım, Aylık Siyasal Dergi
Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: HAZİRAN BASIM YAYIN ve TİCARET A.Ş. adına Şefik Çalık □ **Almanya Temsilcisi:** Bahattin Erdem□ **Yönetim Yeri:** Piyerloti Cad. Dostluk Yurdu Sok. No.8 Selimbey İş Hanı, K.2 Çemberlitaş-İstanbul □ **Dizgi:** EKOL/Basın Yayın Tanıtım □ **Kapak Baskı:** Kent Basımevi □ **İç Baskı:** Anıl Ofset □ **Dağıtım:** Hürriyet Holding A.Ş.
Abone Koşulları: (Yurtiçi) 6 aylık 7000 TL., 1 yıllık 14.000 TL.; (Yurtdışı) 6 aylık 20 DM, 1 yıllık 40 DM
Hesap No: 2933 Yapı ve Kredi Bankası, Çemberlitaş Şubesi/İstanbul
Döviz Hesap No: 30100/30498 TC. Ziraat Bankası Çemberlitaş Şubesi-İstanbul

İÇİNDEKİLER

BARIŞ VE DEMOKRATİK YENİLENME STRATEJİSİNİN TARTIŞILMASI

Basınımızda çeşitli zamanlarda, bölümler halinde aktarılmış olan TBKP Program Tasarısı demokratik kamuoyunun ilgi merkezinde kalmaya devam etmektedir. Bu konuda dergimize gelen mektup ve yazılardan da anlaşıldığı gibi, Tasarının ileri sürdüğü görüşler geniş ölçüde tartışılmakta ve irdelenmektedir. Konuya gösterilen ilgiyi gözönüne alan dergimiz, iletilen mektup ve yazılardan yararlanarak bir derleme yapmayı ve üzerinde birleşilen görüşleri, tartışmaya konu olan noktaları özetlemeyi uygun görmüştür. Bu tartışmalar, esas olarak, "Barış ve Demokratik Yenilenme Stratejisi ve Güçleri" ana başlığı altında toplanan bölüm üzerinde odaklaşmaktadır. Diğer yandan 1980 darbesiyle ortaya çıkan rejimin tanımlanması ve bugünkü durumu üzerine de yoğun tartışmalar yapılmakta, sorular ortaya çıkmaktadır. Devrimin yolu ile ilgili pek çok öneri yapılmaktadır. Tasarının sosyalizm anlayışı da ilgiyle karşılanmış, tartışılmıştır. Parti üzerine bölüm konusunda da ilginç görüşler belirtilmektedir.

Derleyen: Suphi Caner

1. ÜZERİNDE BİRLEŞİLEN BAŞLICA KONULAR

Tartışmaların en keskin biçimde yürüdüğü strateji sorunu üzerine görüşleriyle tasarıdan ciddi olarak ayrıldıklarını açıklayanlar da içinde, herkesin üzerinde birleştiği başlıca noktalar şöyle özetlenebilir:

Birincisi; her iki partinin programatik belgeleri çağdaş dünyada son on yılda oluşan yeni durumu (işçi sınıfının tarihsel misyonunun genişlemesi, barış-savaş sorununun aldığı yeni içerik, bilimsel-teknik devrim, kapitalizmin krizi ve potansiyelleri, sosyalizmin ve uluslararası komünist hareketin yenilenme sorunları, dünyanın çelişkili ve bütünsel bir sistem haline gelmesi, vb.) kapsamakta yetersiz kalmıştır. Özellikle SBKP'nin 27. Kongresi sonrasında tüm bu konular çevresinde ortaya konan yeni görüşler esinlendirici olmaktadır.

İkincisi; her iki partinin programatik belgeleri 12 Eylül darbesinden ve özellikle de 1983 yılından bu yana Türkiye'de oluşan siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel durumu (12 Eylül rejiminden radikal bir çıkışın sağlanamaması, egemen burjuvazinin içinde sivrilen bir elitin, bağımlı, militarist-tekelci nitelikte bir oligarşinin iktidarı elinde tutması, askeri yönetim geri plana çekildikten sonra ortaya otoriter bir rejimin çıkması, kapitalist entegrasyon rotasına daha etkin oturması, dış politikada yeni-globalizme(*)

(*) Yeni-globalizm: Ulusal kurtuluş hareketlerini ve muzaffer devrimleri ezme politikasını anlatan bir kavram. Bu kavramın özü, anti-komünizm ve anti-Sovyetizm bayrağı altında, ABD'nin başka ülkelerin iç işlerine karışma "hakkı"nı iddia etmesi, "özgürlük ve demokrasi"yi, "ABD'nin yaşamsal çıkarları"nı savunmak üzere, dünyanın her yerinde gerici güçleri etkin biçimde desteklemesidir. **Red.**

uyduluk çizgisinin güç kazanması, ABD'nin Türkiye'deki çok-yönlü konumlarının pekişmesi, kitle haberleşme araçları, kültür yaşamı üzerinde devletin ve tekelci sermayenin etkisinin artması, tüm bu gelişmelerin sınıfsal çelişkilerin belirme biçimlerini, bilinç oluşumlarını derinden etkilemesi, yeni çelişkilerin ortaya çıkması, vb.) kapsamakta yetersiz kalmıştır.

Üçüncüsü; her iki partinin programatik belgeleri gerek dünyadaki ve gerekse Türkiye'deki gelişmeleri kavramak ve durumu değiştirmek için gerekli Marksist-Leninist temele sahip olmakla birlikte, teorinin yaratıcı geliştirilmesinde gerilik vardır. Teorinin kendisine, birçok teorik soruna (sınıfsal olan ile genel insani olanın, barış mücadelesi ile toplumsal ilerleme mücadelesinin, reformlar ile devrimin diyalektiği, bu sorunlarla ilgili yeni düşünce tarzının politikdoğrultuya, stratejiye, devrim yoluna, sosyalizme geçiş sorununa, sosyalizm anlayışına ve parti anlayışına etkileriyle, bu konulardaki genel ilke ve yasallıkların diyalektiği, vb. gibi sorunlara), partinin her konuya, soruna, sınıfa ve bireye, sınıf bağlaşıklarına ve sınıf karşıtına, sınıfsal değerlerle genel insani ve evrensel değerlerin ilişkisine bakışını, politikasını yeniden gözden geçirmek, teoriye ve pratiğe eski şematik, dogmatik yaklaşım yerine yaratıcı yaklaşmak gerekmektedir.

Dördüncüsü; TBKP Program tasarısının, tüm anılan konularda herşeyi en mükemmel, tamamlanmış, kusursuz bir şekilde başardığını iddia etmek elbette doğru değildir. Bununla birlikte tasarı, anılan konularda yeni yaklaşımlarıyla ileri yönde bir adımdır.

Beşincisi; tüm yenilikler, gerek TKP'nin ve gerekse TİP'in programatik belgelerinde işlenen politik stratejiyi de değiştirmeyi ve onu yeni tarzda ele almayı zorunlu kılmaktadır.

Altıncısı; gerek partilerin gücü, gerek işçi sınıfının örgütlülük ve bilinçlilik derecesi, gerek devrimci sol güçlerin birlik düzeyi, gerek daha geniş demokratik güçlerle birliğinin durumu, gerekse egemen burjuvazinin devlet iktidarı, ekonomik, kültürel, ideolojik yaşam üzerindeki hegemonya düzeyi açısından bakıldığında, **hemen yakın bir gelecekte,** Türkiye'de kapitalizmin sınırlarını aşabilecek ve burjuvazinin egemenliğine son verebilecek tarzda **devrimci bir yükseliş olasılığı görülmemektedir.**

Bununla birlikte, var olan durumu değişikliğe uğratacak, devrimci dönüşümlerin yolunu açacak, koşullarını olgunlaştıracak güçlü bir barış ve demokrasi mücadelesinin potansiyelleri sürekli genişlemektedir.

Yedincisi; bugün yukarıda ana çizgileri verilen politik güçler oranının karakterize ettiği içinde yaşadığımız aşamada, yani, süresi önceden kestirilemeyecek olan ve bizim irademizden bağımsız olarak içinde yaşadığımız zaman diliminde, bu aşamaya son verecek mücadelenin yöneleceği **ekonomik ve sosyal hedefler kapitalizmin sınırlarını aşmamaktadır.** Aşmamaktadır. **çünkü kapitalizmin sınırlarını aşma işi, sosyal devrimin işidir.**

Öte yandan, kapitalizmin çerçevesini aşmayan hedeflerin ya da reformların yerine getirilmesi için öne konan **politik amaç, egemen burjuvazinin** (büyük ve tekelci burjuvazi ile büyük toprak sahiplerinin) **siyasal iktidarına son vermek değildir.** Değildir, **çünkü egemen burjuvazinin iktidarına son verme işi** (başlangıcında, ülkenin, bölgenin, dünyanın somut, tarihsel şartlarına göre, diğer ülkelerdeki devrimlerden temposu,

iç etapları, yolu, örgütsel biçimleri bakımından farklı, özgül sınıfsal, politik nitelik taşıyacak olan ve mutlaka "saf" sosyalist devrim olarak başlamayacak olan ve fakat yolu sosyalizme açacak olan) **politik devrimin işidir.**

Sekizincisi; TBKP sosyalist amacını ilan etmiş ve bu amaca ancak ve ancak kapitalizmin devrimci tarzda aşılması yoluyla ulaşılacağını, bu gerçeğin, Marksizm tarafından ortaya konulan ve bir dizi devrimin zaferiyle kanıtlanan toplumsal ilerlemenin kaçınılmaz yasası olduğunu kuşkuya yer vermeyecek bir şekilde vurgulamıştır.

Dokuzuncusu; yukarıda tahlil edilen, içinde bulunduğumuz aşamada gerek sosyal devrim ve gerekse onun zorunlu kıldığı politik devrim için gerekli öznel ve nesnel önkoşullar olmadığına göre, TBKP, bu aşamada, henüz kapitalizmin sınırlarını aşmayan ve burjuvazinin egemenliğine son vermeyen ekonomik, sosyal, kültürel ve politik hedeflere ulaşmak için mücadele edecektir.

Bu hedefler şunlardır:

Egemen burjuvaziyi, anti-sosyal içerikli, sağcı modernizasyon ve uluslarötesi mali sermayenin ülkemizi sömürme mekanizmalarına ayak uyduran ekonomik politikasından **barışçıl ekonomik kalkınma, uluslararası yeni ekonomik düzen, emeğin korunması** politikasına geçişe zorlamak;

Egemen burjuvaziye, NATO siyasetine, yeni-globalizme uyduluk rotasından **dünya barışına ve ülke güvenliğine hizmet** etme rotasına dönüşü dayatmak;

Egemen burjuvaziye, egemenliğinin bugünkü otoriter biçimi yerine **çoğulcu, parlamenter, demokratik biçimi kabul ettirmek;** bu egemenliğin kullanılışında belirleyici rol oynayan **oligarşiyi etkisizleştirmek;**

Egemen burjuvazinin toplum üzerindeki politik, ideolojik, kültürel hegemonyasına karşın, **toplumun her alanında demokratik yenilenme süreçlerini** derinleştirmek (kültür, aile, cinsellik, doğal çevreyle ilişkiler, enformasyon, din, ahlâk, politik kültür, vb. alanlarında),

Onuncusu; adına ne denirse densin ("acil hedefler programı", "alternatif program", vb.) bu programatik hedefler için savaşım emperyalizm ve egemen burjuvazi ile halk, emek ile sermaye çelişkilerini değil, fakat, **egemen burjuvazinin bugünkü politikasıyla ve rejimle nüfusun ezici çoğunluğu arasındaki çelişkiyi** çözmeyi amaçlamaktadır.

Amaç ülkenin ekonomik, politik, dış politik, kültürel yaşamında yeni bir durumu ortaya çıkaracak olan, yeni bir güçler oranını adım adım oluşturmaktır. Bu çelişkiyi çözme mücadelesinin hem sınıfsal, hem de global yanları vardır ve bunlar diyalektik bir ilişki içindedirler.

O nedenle, barış ve demokratik yenilenme güçlerinin ortak hareketinin derinleşmesi ve emekçilerin bu mücadeleye katılımının genişlemesi ölçüsünde, sözkonusu mücadele toplumsal ilerleme mücadelesiyle birleşecektir.

Burada çıkan pratik sonuç, sözkonusu hedefler için, işçi sınıfının sınıfsal karşıtları da içinde, çok geniş politik güçlerle diyalog ve işbirliğinin olanaklı ve zorunlu olduğudur.

Sonuç olarak, bu politik doğrultu **gerçekçidir, bizi sosyalist amacımıza yakınlaştırıcıdır;** çünkü tüm bu görüşler, yalnız dünyayı kavramamakta, aynı zamanda onu değiştirmeye de yönelmektedir.

Bu temel görüşlerin içeriği çevresinde birleşilmiş olunması program tartışmasının büyük bir başarısıdır. Bu başarı, tüm diğer görüş ayrılıklarını gidermek için sağlam ve yeterli bir temeldir.

II. AĞIRLI OLARAK TARTIŞMAYA KONU OLAN BAŞLICA SORUNLAR

Barış ve Demokratik Yenilenme Stratejisi ve Güçleri Üzerine

Program tasarısının "barış ve demokratik yenilenme stratejisi ve güçleri" başlıklı bölümü tartışmanın merkezinde yer almıştır.

Tartışmaya katılanların çoğunluğu, tasarıda dile getirilen strateji anlayışını onaylamıştır. Buna karşılık, bir kısım tartışmacı değişik gerekçelerle tasarının strateji anlayışına ya da bu stratejik çizginin kimi yanlarına karşı çıkmıştır.

Tüm tartışma boyunca kapsamlı bir kaç yazı dışında strateji kavramına yeni tarzda yaklaşmanın zorunluluğu yeterince ele alınamamıştır.Bu durum,özellikle bir çok okuyucunun program tasarısını kavramasını güçleştirmiştir.

"Strateji", "stratejik aşama" ve "stratejik amaç" gibi terimler, hareketimizde, bugüne kadar belirli tarihsel koşullardaki devrimci mücadelelerin deneyimini genelleştiren bilimsel el-kitaplarında belirtilen ve çoğu zaman mekanik olarak anlaşılan anlamlarıyla kullanılmıştır. Tasarıda dile getirilen yeni strateji anlayışı da aynı terimlerle ifade edildiği için, bu durum bir çok kişide anlama zorlukları doğurmuştur.

Ne var ki, stratejik çizgiye/politikaya yöneltilen ve bu çizginin reformist karakter taşıdığını belirten görüşler kabul edilemez.

Bu gibi görüşlerin temelinde basmakalıp strateji tanımlarının yarattığı bir önyargı ve devrimci değişikliklerin hemen eşikte durduğuna ilişkin, uzun yıllardır pekişmiş gerçekçi olmayan bir ön-kabul yatmaktadır.

Bu görüşlere göre, strateji ancak devrim stratejisi olabilir. Her stratejik aşama devrimle sonuçlanır. Devrim olmazsa aynı aşama devam eder. Stratejinin amacı değişmez ve bu amaç devrimdir.

Bu görüşün değişik varyantları dile getirilmiştir. Burada belirtilen strateji tanımından hareket eden bazı tartışmacılar, stratejinin bu şekilde anlaşılmaması halinde reformizme düşüleceğini sanmakta, o nedenle de kendilerince soruna çözüm aramaktadırlar.

Hemen eklemek gerekir ki, bu türden itirazlarda bulunanlar da program tasarısında "barış ve demokratik yenilenme" bölümünün yer almasını onaylamaktadır.

Bu eleştiriciler, reformizme düşmemek kaygısıyla, "barış ve demokratik yenilenme" bölümünde dile getirilen çizgiye "strateji", bu çizginin amacına "stratejik amaç", bu amaç uğrunda mücadele edilecek olan döneme de "stratejik aşama" denmemesini önermektedirler.

Bu öneride bulunanların ortak kanısına göre stratejik amaç hiçbir zaman değişmez ve bu değişmeyen amaç, sosyalizme bağlı olarak devrimdir.

Ne var ki, bu iddiayı öne sürenler, **amacı hiç değişmeyen stratejinin kendisinin de-**

ğişip değişmeyeceği hakkında ortaya herhangi bir görüş atmamışlardır.

Stratejinin çizildiği günden devrim amacına ulaşana kadar geçecek tüm dönem boyunca hiç değişmeyen bir stratejik çizgi hazırlamak, genellikle pratik bakımdan imkansız, teorik bakımdan ise saçma olurdu.

Devrime kadar değişmeyecek bir stratejik çizgi hazırlayabilmek için, devrimin elle tutulur, reel güçlerinin pratik olarak ortaya çıkmış olması gerekir. Çünkü, ancak o zaman, stratejik çizgi devrimin öznel ve nesnel koşullarının somut analizine dayandırılabilir ve böylece, pratikte uygulanabilir bir çizgi hazırlanabilir.

Fakat her durumda, faşizmde ya da burjuva demokrasisinde, savaşta ya da barışta, devrimci dönemlerde ya da evrimci dönemlerde hiç değişmeyen, hep aynı kalan bir strateji tamamen anlamsızdır.

Buna karşılık, stratejik çizginin somut duruma göre değiştiğini kabul etmekle beraber, onun amacının hep aynı kalacağını söylemek de, bizi içinden çıkılmaz çelişkilere düşürür.

İçinde bulunulan aşamanın ya da gerçekten ciddi ve ancak mücadeleyle değiştirilebilecek bir somut politik durumun devrimci değişimlere elvermediğini saptayan, stratejiyi buna göre yeniden çizerek değiştiren parti, stratejisinin amacını devrim olarak koyarsa, çelişkiye düşmüş demektir. Böyle bir strateji, devrimin öznel ve nesnel ön koşullarının yokluğu nedeniyle hazırlanmış olduğu halde, önüne önkoşulları olmayan devrim amacını koyduğu için, kendisini sürekli ve bile bile yenilgiye mahkum etmektedir. Durum değişip, her yeni stratejik çizgi hazırlandığında, ister istemez, bir önceki stratejinin amaca ulaşmadığı da ilan edilmiş olur.

Bizce bu karmaşık sorun çözülmez bir sorun değildir.

Yukarıda ifade edilen stratejik amacın hep aynı kalacağı şeklindeki görüş **strateji için değil, program için geçerlidir.** Parti,nasıl bir durumda ve nasıl bir stratejik çizgiyle savaşır olursa olsun, önüne hangi tür politik amaçlar koyarsa koysun, **sosyalist amacını değişmez temel amaç** olarak ilan etmekte ve bu amaca, ancak kapitalizmin devrimci yoldan aşılmasıyla ulaşılacağını belirtmektedir.

Burada, politik stratejinin **doğrudan amacı** ile **dolaylı amacı** arasında ilkesel bir ayrım yapmanın sorunu çözmeye yarayacağını düşünüyoruz.

Bu açıdan bakıldığı zaman, partinin devrimci dönem öncesindeki her somut aşamada değişen stratejilerinin **doğrudan amacı,** o aşama için somut olarak saptanan acil ekonomik, sosyal, politik hedefler uğrunda mücadele ederek, **politik güçler dengesini ilerleme güçlerinden yana değiştirmektedir.** Parti programının **değişmez temel amacı** olan sosyalizm ve ona yolu açacak devrim ise, bu stratejik çizginin izlendiği tüm aşama boyunca söz konusu stratejinin **dolaylı amacıdır.**

Barış ve demokratik yenilenmenin "**devrimle ve sosyalizmle bağı**" üzerinde de durulmaktadır.

Bazı tartışmacılar, programda barış ve demokratik yenilenme bölümünün, bu bölümdeki amaç ve ödevlerin yer almasını onaylamakla birlikte; bu bölümde dile getirilen çizgiye stratejik çizgi, bu çizginin amaç ve talepler toplamına stratejik aşamanın programı ve bu çizginin amacına ulaşacağı, ya da, güçler oranında ilerlemeden yana güçler lehine ciddi bir değişiklik yaratacağı döneme de stratejik aşama denmesiyle, devrimle olan bağın koparıldığı kanısındadırlar.

Bu soruna hayli farklı çözüm yolları getirmeye çalışılmaktadır.

Geçerken belirtelim ki, tasarıda kullanılan "barış ve demokratik yenilenme programı" terimi, partinin iki ayrı programı varmış izlenimi yaratmaktadır. "Barış ve demokratik yenilenme programı" teriminden kastedilen, partinin tüm aşama boyunca uğrunda mücadele edeceği politik amaç ve taleplerdir.

Bir görüşe göre, bugünkü aşamadaki mücadele hedef ve taleplerini devrime bağlayabilmek için, tasarıdaki "barış ve demokratik yenilenme" bölümünü stratejik aşamanın programı ya da hedefleri olarak değil, fakat **"acil hedefler programı"** olarak adlandırmak yeterlidir. Ya da, buna "alternatif program" denilebilir. Diğer yandan parti, ayrıca bir **"asgari program"** da yapmalı, "acil hedefler programı"nın bu anti-tekel, anti-emperyalist asgari programa, asgari programı da **azami program** olan temel hedefe, sosyalizme bağlamalıdır.

Nedir ki, bu görüşü savunanlar, bu bağlamanın ne anlama geldiğini ve nasıl gerçekleşeceğini açıklayamamışlardır.

Bu görüş, her iki partinin TBKP programına kadar yaptıkları bütün program belgelerine yansıyan görüştür. Uzun, tarihsel pratik deneyimimiz, iyi seçilmiş kavramlarla acil ödevlerin devrimci ödevlerle bağlandığını yazmak ve ilan etmekle bu çok önemli sorunun teorik ve pratik olarak çözülemediğini, böylesi yaklaşımların politik mücadele çizgisinin değil, propagandanın konusu olduğunu bize öğretmiştir. Sorunun bu basit "çözüm"ü şematizme yol açmaktadır.

Söz konusu görüşü ortaya atanlar strateji üzerine yukarıda açıklanan mekanik tanıma dayanma dışında, barış ve demokratik yenilenme çizgisinin stratejik karakterde olduğunu söylemenin bu çizgiyi neden ve nasıl devrimden ve sosyalizmden kopardığını ortaya koyamamaktadır.

Aynı şekilde, barış ve demokratik yenilenme hedeflerine "acil hedefler programı" demekle, bu programın nasıl olup da devrimle bağlandığı kanıtlanmış olmamaktadır.

Gerçi, bu arada, barış ve demokratik yenilenme çizgisine strateji denirse, bu çizginin içerdiği taleplerin de stratejik olacağı ve kural olarak, stratejik bir aşama boyunca söz konusu stratejiye ait talep ve hedeflerin ilerisine geçilemeyeceği de ileriye sürülmüştür. Bu dönem boyunca barış ve demokratik yenilenme talep ve hedeflerinin (bunlar stratejik" diye tanımlandığı gerekçesiyle) ilerisine geçilemeyeceği ileri sürülürek, tasarının reformizme, sınıf uzlaşmacılığına düştüğü ve bugünkü amacı devrimden Çin Seddi'yle ayırdığı iddia edilmiştir.

Tasarıya yönelik bu ağır ve haksız suçlama kabul edilemez. Söz konusu iddia, stratejik çizginin taleplerinin ilerisine geçilemeyeceği şeklinde, sosyal gelişmenin ve sınıf mücadelesinin diyalektiğini yok eden bir dogmaya dayanmaktadır. Marksizmde böyle dogmalar yoktur.

Program tasarısı, öne sürülen talep ve hedeflerin bu dönem boyunca hiç bir şekilde aşılamayacağı yolunda bir görüş öne sürmemiştir.

Stratejik çizginin taleplerinin o aşama boyunca aşılamayacağı fikri, tasarıyı bu fikre dayanarak eleştirenlere aittir. Eğer strateji böyle anlaşılır ve eğer o stratejik çizginin bütün talepleri yerine gelmeden yeni bir stratejik aşamaya geçilemeyeceği bir dogma olarak kabul edilirse, bu anlayışla yapılan her strateji önüne hangi devrimci aşamayı koyarsa koysun, yanlış bir strateji olacaktır. Böyle bir şey, örneğin, anti-tekel, anti-

emperyalist devrimci aşamanın ya da devrimin, tüm talepleri yerine gelmeden aşılamayacağı, sosyalizme doğru ilerleyemeyeceği anlamına gelmektedir. Bilindiği gibi Bolşevikler, bu dogmayı yıkarak, burjuva demokratik aşamadan sosyalist aşamaya geçebilmişlerdir.

Politik güçler oranı ilerleme güçlerinden yana değiştiğinde, parti o anda programdaki tüm acil ya da stratejik nitelikli taleplerin yerine getirilip getirilmediğine bakmayacaktır. Güçler oranının değişmesi ölçüsünde tamamlanan aşamadan arta kalmış bütün ödevleri, yeni stratejik aşamayla öne çıkan yeni ödevlerle birleştirecek ve sürekli ileriye doğru yürüyerek, sosyal gelişme süreçlerini derinleştirecektir. Partinin bu yaklaşımı, devrim için şartların oluşmadığı koşullarda, yani bir reformlar aşamasından diğerine geçilirken de, bir reformlar aşamasından devrimci bir aşamaya geçilirken de geçerlidir.

Görüldüğü gibi, ancak acil hedeflerin ilerisine geçilebileceği, fakat stratejik çizginin taleplerinin tümü yerine gelmeden o aşamanın aşılamayacağı görüşü, iki stratejik aşama arasına Çin Seddi koyan çok eski bir anlayıştır. Tasarıdaki anlayışın ise bununla hiçbir ilgisi yoktur.

Öte yandan barış ve demokratik yenilenme amaç ve taleplerinin tamamen acil amaç ve talepler olduğunu söylemenin, bu amacın stratejik oluşuyla ters düşmediği de açıktır. Tersine, acil olarak çözülmesi gereken hedefleri içermeyen veya bu aşamada çözülmesi gerekmeyen ya da çözülemeyecek hedeflere ve amaca yönelik bir strateji gerçekdışı, soyut ve anlamsız bir strateji olurdu.

Barış ve demokratik yenilenme amaç ve talepleriyle devrimin bağı sorununa tamamen farklı bir açıdan da yaklaşılmakta daha farklı çözüm yolları da önerilmektedir.

Bir görüşe göre, barış ve demokratik yenilenme mücadelesi stratejik bir ödevdir. Bu, onun stratejik amaç olan **devrimi hazırlayacak** olmasından ileri gelmektedir. Ne var ki, **devrimi hazırlayacak** olan bu stratejik önemdeki mücadelenin amacı erkin sınıf temelini değiştirmediği, yani devrimi gerçekleştirmediği için, barış ve demokratik yenilenme sürecine stratejik aşama denmemeli, bu aşamaya "devrimin hazırlanması" aşaması denmeli, böylece barış ve demokratik yenilenme mücadelesinin devrim hazırlığının tamamlanacağı süre boyunca devam edeceği belirtilmelidir.

Hangi somut stratejik çizgiyi izlerse izlesin, hangi aşamanın ödevlerini çözerse çözsün, parti stratejisinin genel olarak devrimin öznel ve nesnel koşullarını hazırlama işlev ve rolü gördüğü görüşüne herkes katılır. Bununla birlikte, bu görüşün kimi gerekçeleri, daha önce değerlendirilen, strateji hakkındaki eski yaklaşımları kendisine temel almıştır. Bu açıdan, barış ve demokratik yenilenme sürecinin, bugünden devrim hazırlığının tamamlanacağı ana kadar süregiden değişmez bir çizgi olarak tanımlanması bizce kabul edilemez. Çünkü hiç kimse, devrimin hazırlığının tamamlanacağı ana kadar ülkenin ne gibi yeni ve ciddi siyasal, sosyal, ekonomik dönemeçlerle, ileriye ya da geriye gidişlerle yüzyüze geleceğini önceden kestiremez.

Genel olarak barış ve genel olarak demokrasi için mücadelenin devrimin hazırlanacağı ana kadar yeryüzüne gelinecek her politik durumda ve tüm devrimci süreç boyunca, hatta devrimden sonra da her aşamada somut, kendine özgü sınıfsal ve politik bir içerik kazanarak süreceğini söylemek doğru olacaktır. Eklemek gerekir ki, barış ve demokrasi mücadelesinin her aşamada kazanacağı yeni sınıfsal ve politik içerik her aşamaya özgü bir stratejik çizgi demektir. Barış ve demokratik yenilenme

bugünkü aşamaya özgü somut bir sınıfsal ve politik içerik taşımaktadır ve o nedenle, bunun değişmeden devrime kadar süreceğini **bugünden** söyleyemeyiz.

Bu görüş, genel olarak barış ve demokrasi mücadelesi ve TBKP Program Tasarısı'nda somut olarak işlenen barış ve demokratik yenilenme mücadelesini özdeş saydığı için kabul edilemez.

Diğer yandan, barış ve demokratik yenilenme sürecinin "devrimin hazırlık aşaması" olarak tanımlanması yanlış sayılamasa bile, bunun, bu aşamanın özgül, somut karakterini anlatmakta yetersiz kalacağı açıktır. Çünkü bu tanım, devrimin dar anlamda hazırlığı anlamına gelmediği için, örneğin 1920'den günümüze ve günümüzden devrimin öngününe kadar geçen ve geçecek olan tüm bir tarihsel süre için de geçerlidir. Bilimsel bir tanım ise, aşamayı somut olarak belirmelidir.

Biz, barış ve demokratik yenilenme sürecinin, bu süreci "devrimin hazırlanma aşaması" olarak tanımlama yoluyla devrime bağlanabileceği görüşünde değiliz.

Her aşamadaki politikaların devrimin öznel ve nesnel önkoşullarını hazırlamaya katkısı özel bir durum değil, her zaman geçerli bir durumdur. Fakat bu rol, politikalar hayata geçerse gerçeklik kazanır, yoksa kendiliğinden olmaz. O nedenle parti politikasının devrimci rolü, bu politikanın kendisini "devrimci" diye tanıtmasından ileri gelmez. Günümüz gerçeklerine, var olan güçler oranına uygun olmasından, keskinleşen sorunlara somut çözümler getirmesinden, gerçekçi niteliğinden, vb. ötürü, bu politika işçi sınıfının elinde durumu değiştirici bir araç olursa, o zaman politikanın devrimci rolü, devrimin hazırlanmasına katkısı ortaya çıkar. Bu rolün ortaya çıkışında kadroların sorumluluğu büyüktür. Asıl devrimcilik, bu politikayı vargüçle hayata geçirmeye çalışmaktır.

Sonuç olarak, barış ve demokratik yenilenme sürecinin "devrimle bağı" sorunu çözümsüz bir sorun değildir. Söz konusu sorun teorik açıdan, **barış ve demokrasi ile sosyal ilerlemenin, reformlar ile devrimin diyalektik ilişkisi** sorunudur.

Bu sorun Marks, Engels ve Lenin'in görüşleri temelinde teoriye yeni tarzda yaklaşımla, yeni düşünce tarzının derinlemesine kavranmasıyla açıklığa kavuşturulabilir. Bu konuda sözü, tartışmaya katılan, birbirinden farklı görüşler öne sürerek tartışmayı zenginleştiren kişilerin bireysel ve kollektif, yaratıcı teorik faaliyetine bırakmak doğru olacaktır.

Bununla birlikte tasarının öz bakımından içerdiği bazı pratik saptamalar da sorunun kavranmasına yardımcı olacaktır.

Barış ve demokratik yenilenme ile ifade edilen, bugünkü somut durumla özellik kazanan genel barış ve demokrasi mücadelesinin sosyalizm ile **ilkesel bağı** program tarafından kurulmuştur. Bu, sosyalizmin değişmez temel amaç olarak ilan edilmesiyle gerçekleşmiştir.

Barış ve demokratik yenilenme ile sosyalizm arasındaki **pratik bağ** ise, program temelinde birleşmiş partinin çalışmalarıyla, stratejisinin ihtimallere göre değil gerçekliğe göre, doğru çizilmesiyle, kitlelerin mücadeleleriyle, işçi sınıfının rolünün bu süre içinde sürekli artmasıyla kurulur.

Bu ilkesel ve pratik bağ, programlara yazılacak şu ya da bu terimlerle, ortaya atılacak iddialarla, şu ya da bu formülü şöyle ya da böyle düzeltmekle değil, yaşamın

canlı diyalektiği içinde ya kurulur, ya da kopar. Hiç bir stratejik doğrultu, barış ve demokrasi ile sosyalizmi birbirine kendiliğinden bağlama gücüne sahip değildir. Bu bağ güçle kurulur: Teorinin gücüyle, partinin gücüyle, kitlelerin gücüyle..

Bu amaçla,

• Parti kapitalizmin tarihsel aşılmışlığını, sosyalist amacını açıklar. Burada reel sosyalizmin, özellikle SBKP'nin yenilenme ve açıklık politikasının büyük gücü sosyalizm amacının kitlelerce benimsenmesi bakımından yeni olanaklar yaratmaktadır.

• Parti teoriyi sürekli geliştirir ve onu gerçekliğe yaratıcılıkla uygular. Strateji bu uygulamanın ürünü olur. Bu strateji, kendisini "devrimci" olarak tanıttığı için değil, olasılıklar, sübjektif istekler yerine gerçekliğe dayandığı için güçlüdür. Barış ve demokratik yenilenme stratejisi böyle bir stratejidir. O, hayat içinde mücadeleler boyunca, parti içi tartışmalarla, devrimci sol güçlerle kurulan diyaloglarla ve kitlelerin nabzını elde tutarak sürekli geliştirilmeye ve zenginleştirilmeye açıktır.

• Parti, ne yalnızca sosyalist amacını açıklayan, ne de pasifçe bekleyiş içinde devrim günlerini hayal eden bir propaganda örgütüdür. O, mücadele örgütüdür. O nedenle parti bütün gücünü önde duran acil ödevlerin çözümüne seferber eder. Bütün alanlardaki çalışmalarını, önde duran politik amacın başarısına sıkıca bağlar.

• Parti işçi sınıfı için, halk için vardır. Onun bütün yaratıcı güçlerinin açığa çıkması için, kitleler arasında vargüçle çalışır. Bu, barış ve demokratik yenilenme politikasının öne sürdüğü, kitlelerin can alıcı talepleri uğrundaki mücadelelerde en ön safta olmakla yerine getirilir.

• Parti devrimin partisi olduğu için, aynı zamanda barışın ve demokrasinin de partisidir. Barıştan ve demokrasiden yana bütün güçlerle diyalog ve işbirliği politikası izler. Barış ve demokratik yenilenmenin bütün potansiyel güçlerinin birlikte yürümesi ve eylemlerini birleştirmesi için elden gelen her şeyi yapar.

• Parti gerçeğin tekelini elinde tutma iddiasını reddeder; ülkede yeni bir politik kültürün yaratılmasına, sol içinde, gelecekteki sosyalizmin politik güçlerini hazırlayacak ve sosyalist çoğulculuğun filizlerini yeşertecek yeni bir tartışma kültürünün, 'çeşitlilik içinde birlik' düşüncesinin güçlenmesine örnek tutumuyla yardım eder.

• **Parti** bu politikaları ve tutumuyla, barış ve demokratik yenilenme politikasını hayata geçirmeye çalışır. Sonuçta devrimci durum doğsun ya da doğmasın, politik durumun sosyal ilerleme güçleri yararına değişikliğe uğramasıyla, barış ve demokrasinin sosyalizmle bağı gerçek hayatta, pratik olarak kurulmuş olur.

Reformların devrimle ilişkisi de bu çerçevede ele alınmalıdır.

Reformlar ancak ve ancak devrimci durumlarda devrime, iktidarın alınmasına **doğrudan** bağlanabilirler.

Bu şıkkın dışında reformlar devrimle ancak **dolaylı** olarak bağlıdırlar.

Strateji Sorununa Bağlı Diğer Görüşler

• Barış ve demokratik yenilenme politikası, **12 Eylül rejiminden çıkış yolu** olarak da tanımlanmıştır. Bu görüş politik amacı tam olarak yansıtmamaktadır. Bugün artık yalnızca 12 Eylül rejiminden çıkış yolu üzerine konuşmak yetersizdir. Çünkü, 12

Eylül darbesiyle kurulan rejimden köklü bir çıkış esasen sağlanamamış, darbeyle güçlenen bağımlı militarist-tekelci nitelikteki oligarşinin egemenliğinde, otoriter bir rejim oluşmuştur. Askeri yönetime demokratik güçler son veremediği için, 12 Eylül rejiminin yarattığı anti-demokratik öğelerin, bütün faşist kalıntıların tasfiyesi, yasaların ve anayasanın demokratikleşmesi şimdi daha karmaşık bir sorun olmuştur.

Buna karşılık, 12 Eylül rejiminin bütün olumsuz sonuçlarını ortadan kaldırma ödevini toplumun her alanda demokratikleşmesi ödevleriyle birleştirmek ve böylece, Türkiye'nin demokratik yenilenme sürecine girmesini sağlamak olanakları da doğmuştur. O nedenle barış ve demokratik yenilenme politikası, hem diktatörlükten arta kalan, hem de şimdi ortaya çıkan politik ödevleri birlikte çözmeyi amaçlamaktadır. Burada söz konusu olan, 12 Eylül rejiminin sonuçlarını tasfiye etmek ve ülkeyi demokratikleştirmektir.

• Kimi eleştirilerde, barış ve demokratik yenilenme politikasının **devrimi erteleme** anlamına geldiği iddia edilmiştir. Bu iddia hiç bir temele sahip değildir.

Tasarı sosyalizm amacımızı ve bu amaca kapitalizmin devrimci yoldan aşılmasıyla ulaşılacağını belirtmiştir.

Parti, bugünkü politikasını devrimci koşullarda değil, sosyal ilerlemenin önünde çok büyük engellerin var olduğu, devrimci değişimler için elverişsiz koşullarda hazırlamıştır. Amaç, bu koşulları ilerleme yanlısı güçler yararına değiştirmektir.

Bugün içinde yaşadığımız dönemde, barış ve demokratik yenilenme politikasının öngördüğü reformların ve değişimlerin gerçekleşmesinden önce de devrimci değişimler gündeme gelebilir, teorik bakımdan bu olasılık dışlanamaz. Fakat parti, politikasını ihtimallere göre değil, gerçekliğe göre hazırlamaktadır.

Partinin sürekli olarak gerçekliği hesaba katması, somut durumun somut analiziyle politikasını çizmesi, partiyi her türlü yeni gelişmelere, ani değişikliklere hazır ve uyanık tutan biricik yöntemdir. Bu yöntem sayesinde parti, ortaya çıktığında, devrimci değişimler ortamına uygun yeni bir politik çizgi çizebilecektir.

Aynı zamanda, parti tüm bu dönemde devrimi pasifçe bekleyen aşırı "devrimci" bir propaganda örgütü değil, kitlelerin içinde çalışan aktif bir mücadele örgütü olacağı için, bu mücadele sayesinde kendisini devrimci değişimlere en iyi şekilde hazırlamış olacaktır.

Devrim ne ertelenebilir, ne de iradeyle yaratılabilir. Ancak somut gerçekliği dikkate alan bir politika ve politik mücadele devrimci değişimler yolu açılabilinir.

• Barış ve demokratik yenilenme politikasının "Batı tipi demokrasi" öngördüğü şeklinde bir yorum yapılmıştır. Biz buna katılmamaktayız. Her ülkenin demokrasisi, o ülkenin somut koşullarının damgasını taşımaktadır. Bu, hem kapitalizm koşullarında, hem de sosyalizm koşullarında Türkiye'de de böyle olacaktır.

• Barış için savaşımın yalnız uluslararası bir görev, demokrasinin ise ulusal bir görev olduğu yolundaki yoruma da katılmamaktayız. Hem barış, hem de demokrasi için verilen mücadele doğrudan doğruya Türkiye halkının çıkarlarıyla bağlıdır.

Siyasal Rejim Sorunu

1980 darbesiyle ortaya çıkan rejimin ve bugünkü rejimin nasıl tanımlanacağı soru-

nu çerçevesinde farklı görüşler ortaya atılmıştır.

Tasarıda, darbe sonrasında "...faşist bir rejim...''in varolduğu belirtilmiş, giderek "faşist çizgilerin azaldığı, otoriter bir rejimin belirginleştiği...'' sonucuna varılmıştır.

Tasarının bu saptamasını yeterli bulmayan bazı tartışmacılar, faşizmden otoriter rejime nasıl, ne zaman ve rejimdeki hangi sınıfsal değişimler temelinde geçildiği sorusunu yöneltmektedirler.

Bu konudaki farklı yaklaşımlar, görüşler, tartışılmaya değer bir niteliktedir; ancak, bu konuda ayrıntılı ve yeterince kesinleştirilmemiş görüşlerin programda yer alması da doğru olmayacaktır.

Program tasarısı, bugünkü rejimin demokrasi olduğu yolundaki burjuva çevrelerinin tezlerini reddetmiş, buna karşılık, gerçek durumu, yani rejimin 12 Eylül başlarındaki yönetimden farklarını da hesaba katmıştır. Aynı zamanda tasarı, Türkiye'nin kendiliğinden demokratikleştiği yönündeki aşırı iyimser yorumları reddetmiş, rejimin otoriter eğiliminin gerisindeki sınıfsal güçleri ortaya koymuş ve ülkemizde demokrasinin geniş demokrasi yanlısı güçlerin çetin mücadeleleriyle kazanılacağını ifade etmiştir.

Öte yandan, bu tartışmayı çözme amaçlı görüşler de vardır.

Faşizm üzerine Komintern 7. Kongresinde yapılan tahlil ve tanımların günümüz koşullarındaki terörist rejimlere olduğu gibi uygulanmasının doğru olamayacağı ileri sürülmektedir. Emperyalist ülkelerde, asıl tehlikeli eğilimi temsil eden ve taşıyıcı gücü askersel-endüstriyel kompleks olan yeni-globalizmin ve yeni-tutuculuğun temsilcileri egemen durumdadırlar. Savaş öncesinde faşizmin uyguladığı militarizmi, hegemonyacılığı ve savaş kışkırtıcılığını, günümüzde, bambaşka çizgiler altında ve değişik yöntemlerle bu emperyalist çevreler temsil etmektedir. O halde, uluslararası barış ve ilerleme güçlerinin dünya çapında gemleyeceği asıl güç budur. Mücadelenin kapsamı, savaş öncesi anti-faşist savaşım dönemiyle kıyaslanamayacak kadar geniştir. Bu da nükleer silahların savaş-barış sorununa getirdiği yeni boyutun sonucudur. Böyle bir durumda, bir dizi çeper ülkede ortaya çıkan askeri darbe ve diktatörlüklerin, savaş öncesinde faşist Alman emperyalizmin uydularında görüldüğü şekilde, bugün de emperyalist saldırganlığın araçları oldukları kuşkusuzdur. Bununla beraber, bu gibi devletlerde ortaya çıkan rejimin görünüş biçimleri faşizme ne ölçüde benzerse benzesin, asıl olan bu benzerlikler değil, söz konusu rejimin yeni-globalizmin uydusu olan terörist bir diktatörlük olmasıdır. Bu durumun gözden kaçırılması, bu gibi rejimlerin faşist diye adlandırılması, asıl ayırdedici özelliğin emperyalizme uyduluk olduğunun görülmemesi, kimi zaman bu gibi rejimlere karşı yapılan anti-faşist mücadelenin, anti-emperyalist boyutunun ihmal edilmesine, kimi zaman da bu mücadelenin bizzat Amerikan emperyalizminin manevralarıyla boşa çıkarılmasına, açık diktatörlükler yerine aynı işlevi görecek olan yeni-globalizmin işbirlikçisi rejimlerin geçirilmesine ve halkın bu yolla şaşırtılarak demokrasi mücadelesinin etkisizleştirilmesine de olanak vermektedir.

O nedenlerde, bu görüşe göre, günümüzde gelişmiş kapitalist ülkelerde emperyalizmin en saldırgan kesimlerinin faşist diktatörlüğünden olduğu gibi, diğer ülkelerde de faşizmden söz etmek gerek uluslararası barış mücadelesi, gerekse bu gibi ülkelerdeki demokrasi mücadelesi açısından pratik bir önem taşımamaktadır.

Bizce bu gibi tartışmalı görüşler bundan sonraki dönemde ayrıntılı olarak ele alınabilir. Programdaki ifadeleri kullanmanın pratik açıdan bir zararı olmayacağını, günümüzde faşizmden klasik anlamıyla faşizmi anlamak gerektiğini düşünüyoruz.

Devrimin Yolu Sorunu

Tartışmaya katılanların çoğunluğu devrimin yolu sorunu üstüne program tasarısının konumlarını onaylamıştır. Buna karşılık bazı tartışmacılar, değişik açılardan konuyu tartışmışlardır.

Bir görüşe göre, program tasarısı barışçıl olmayan yol olasılığına kapıyı tümüyle kapatmıştır. Oysa asıl barışçıl yol olasılığı ancak teorik bir olasılık, ufak bir istisnadır. Bu görüş, devrimin barışçıl olmayan yolunu bir örgüt olarak daha güçlü olasılık saymaktadır. Ayrıca, işçi sınıfının çalışmalarını her koşulda barışçıl bir demokratikleştirme ile sınırlamanın işçi sınıfı sosyalizmi kavramını bilerek daraltmak ve kabalaştırmak olduğu da bu vesileyle hatırlatılmaktadır.

Bu görüş, bazı genel geçer düşüncelerin dışında, çağdaş dünya gerçekliğinin ortaya çıkardığı bir dizi çok önemli sorunla organik bir bağ içinde olan devrimin-yolu sorununa yeni bir yaklaşım zorunluluğunu görmemektedir.

Her soruna olduğu gibi, bu çok önemli soruna da belirli tarihsel koşullarda Marks, Engels ve Lenin tarafından verilen somut yanıtları yineleyerek değil, onların yarattığı yöntemle yaklaşmak gereklidir. Belirli alıntılarla, Marks, Engels ve Lenin'in savaşların ve dünya savaşlarının kaçınılmazlığı düşüncesinde olduklarını, bunun aksi görüşlere bilimsel olmayan, anti-proleter, ütopik, pasifist görüşler olarak sert suçlamalar yönelttikleri kanıtlanabilir. Fakat bu, teoriyi gerçeklikten kopartmak, dogmatizmde ayak diremek anlamına gelecektir. Çağdaş devrimci, bugünün sorunlarını ele alırken, Marks, Engels ve Lenin'i yalnız iyi öğrenmekle kalmamalı, onların kendi zamanlarında söylediklerini incelemekle yetinmemeli, fakat, dünya işçi sınıfının bu büyük önderleri bugün yaşasaydılar soruna nasıl yaklaşırlardı, diye düşünmelidir.

Marksist-Leninist teori, "her koşulda geçerli" formüllere ve şemalara özü bakımından karşıdır. Vaktiyle Lenin, "**barışçıl demokratikleştirme**"yi "**her koşulda**" tek biçim sayanlara, insanlığın yıkıcı dünya savaşlarıyla kaçınılmaz olarak karşı karşıya olduğu o tarihsel koşullarda nasıl karşı çıktıysa, günümüzde de, çağdaş devrimciler, devrimin yolu üzerine bilinen görüşlere, her koşulda, yani nükleer çağ öncesi koşullarda da, nükleer çağ koşullarında da değişmez dogmalar olarak bakmaya karşı çıkmalıdırlar.

Şöyle ya da böyle; fakat devrimin yolu gibi, yalnız Türkiye'yi değil, bölgemizdeki halkları ve tüm insanlığı ilgilendiren konularda mutlaka yeni bir düşünce tarzının zorunlu olduğunu kavramak, devrimci hareketimizin, işçi sınıfının tarihsel misyonuna tamamen uygun düşen sorumluluğu gereğidir.

Söz konusu görüş, Türkiye'de barışçıl olmayan yolun asıl olasılık olduğu kanısındadır. Yalnız bu öngörü bile bizi, isterse henüz uzak bir geleceğin işi olsun, ülkeyi kana bulayacak bu olasılığı mümkün olan ölçüde azaltmak için düşünmeye ve davranmaya yöneltmelidir. Sorun, basit bir programatik formülasyon sorunu değil, bizim Türkiye'nin geleceği ile ilgili ne düşündüğümüzün ortaya konulması, bu düşüncelerimizle, egemen burjuvazinin ilerlemeyi terörle durdurmayı propaganda eden anti-

hümanist ideolojisiyle keskin bir mücadeleye girişmemizdir.

Bu mücadelenin asla kazanılamayacağını iddia etmek egemen sınıfın kan dökücülüğünü kanıtlamak değil, fakat ilerleme güçlerinin nükleer çağın gerektirdiği barışçıl yolu egemen güçlere dayatmakta başarısız olacağını peşinen iddia etmek olacaktır. Bu iddia kanıtsızdır.

Söz konusu görüşe göre, program tasarısı, barışçıl olmayan yol olasılığına kapıyı tümüyle kapatmıştır. Tasarı bunu yapabilseydi, buna ancak sevinmek gerekirdi. Tasarı, iç savaşa Türkiye'nin kapısını kapatmayı amaç edinmiştir; bu amaç, egemen sınıfın bugüne kadarki amansız baskılarından, kan dökücülüğünden hareketle, militarizmin ve emperyalizmin devrimci değişimleri önlemek için ülkeyi bir iç savaşa sürükleme çılgınlığını göze alabilme olasılığından ileri gelmektedir.

Bu ve benzer tüm görüşler, program tasarısında devrimin barışçıl yoldan gerçekleşeceğine dair bir öngörü yapıldığı ve bu öngörüye göre barışçıl yolun tercih edildiği kanısındadırlar. Bu kanı tamamen yanlıştır ve tartışmayı kısırlaştırıcı bir nitelik taşımaktadır.

Program tasarısı, Türkiye'de devrimin barışçıl yoldan mı, yoksa barışçıl olmayan yoldan mı gerçekleşeceği üzerine hiç bir peşin yargıda bulunmamaktadır. Tasarı barışçıl yol olasılığını şimdiden belirttiği için devrimin barışçıl yolunu tercih etmiş değildir. Çünkü böyle bir yaklaşım saçma olurdu. Devrimin nesnel ve öznel koşullarının varolmadığı bir durumda, onun hangi yoldan gelişmekte olduğuna dair birşey söylenemeyeceği açıktır. Tasarı devrimin önkoşullarının barışçıl geçişi olanaklı kılacak şekilde hazırlanmasına hizmet eden bir stratejik çizgi formüle etmektedir.

Tasarı barışçıl yol olanakları genişliyor dememiş, fakat henüz böyle bir olanak ortada olmadığı için, barışçıl yolun **kazanılmasını** partinin önüne amaç olarak koymuştur.

Devrimin nasıl bir yol izleyeceğinin bize bağlı olmadığını söyleyerek, günümüz dünyasında bu çok önemli soruna hiç bir çözüm kazandırılamaz. Şimdi devrimin hangi yoldan gerçekleşeceği sorunu, ülkenin sosyalizme bir iç savaştan, ayaklanmalardan geçerek mi, yoksa insan ve zenginliklerinin yok olmasını önleyen barışçıl yoldan geçerek mi ulaşacağı sorunu yalnız bize değil, fakat henüz sosyalizmi benimsemeyen demokratik bağlaşıklarımıza ve hatta, NATO üyesi olan Türkiye'de patlayacak bir iç savaşın bölge ve dünya barışı için ne anlama geleceğini kavrayan sınıf karşıtlarımız içindeki gerçekçi çevrelere de bağlıdır. Bu, demokrasiyi sosyalizme kapayıp kapamamakta artık bir karara varmak zorunluğuna işaret etmektedir.

Program Tasarısı'ndaki barışçıl yolun kazanılması sorununu TBKP'nin legalitesi gibi, basit bir amaçla açıklamaya çalışmak doğru olmayacaktır. Buna karşılık, TBKP'nin legalitesi ile ülkenin iç savaşa sürüklenmesini önleme amacı arasında elbette yakın bir bağ vardır. Daha ortada devrimin hiç bir işareti yokken, komünist partisi üzerinde terör uygulayanların, gelecekte ne yapacakları açıktır. O nedenle, antikomünist yasakları yok etmek, devrimin barışçıl yolunun kazanılmasında küçük de olsa sağduyunun bir zafer kazanması olacaktır. Bir başka deyişle, TBKP Program Tasarısı legalite için barışçıl yolu kazanmaktan söz etmiyor, fakat barışçıl yolu kazanmak için TBKP'nin legalitesinin gerekli olduğundan hareket ediyor.

TBKP Program Tasarısı'nın devrimin yolu üzerine görüşünü, yeni düşünce tarzının Türkiye koşullarında uygulanması olarak, devrimci hareketimize yapılmış bir katkı olarak düşünüyoruz.

Sosyalizm Bölümü Üzerine

"Temel Amaç: Sosyalizm" bölümü içerdiği yeni yaklaşımlar bakımından doğal olarak tartışmalı bir bölümdür.

Tartışmaya katılanların çoğunluğunca onaylanan bu bölüm, ne yazık ki, yeterince tartışılmamıştır. Oysa tasarının bu bölümü büyük bir önem taşımaktadır.

Tasarıda sosyalist demokrasi anlayışı geliştirilmiştir.

Proletarya diktatörlüğü kavramı kaldırılmıştır. Bunun yerine işçi sınıfının öncülüğünde emekçilerin iktidarı kavramı getirilmiştir.

Sosyalist çoğulculuk görüşü temellendirilmiştir.

Sosyalizmin kuruluş aşamasında tekelci ve büyük kapitalistler ile büyük toprak sahipleri dışında, mülk sahibi sınıfların sosyalist mülkiyet ilişkileri içinde özel bir biçimde yer alması öngörülmüştür.

Bütün bu özellikler sosyalizm amacı ile barış ve genel demokrasi mücadelesi arasında, özü bakımından varolan uyumu, kopmaz bağı yansıtmıştır.

Konunun yeterli tartışılmaması bu bölümün yanlış değerlendirilmesine yol açmıştır.

Tasarının sosyalizmi "şirin" göstermek, "sosyalizm sizin bildiğiniz gibi değildir" türünden bir savunmaya girmek çabasında olduğundan söz edilmiştir.

Elbette, programda dar anlamda propaganda ögeleri mümkün olduğunca yer almamalıdır.

Ne var ki, söz konusu görüşleri öne sürenler, anılan sonuçlara sosyalizm anlayışımızın başlıca temel yanlarını yorumlarken varmışlardır.

Burada tartışılan, sosyalist demokrasiye, sosyalizmde de belli sosyal farklılıkların süreceğine, sosyalizmin evrensel yasallıkları ile belirlenen ülkemizdeki sosyalizmin özgül karakter taşıyacağına dair önemli yaklaşımlardır.

Tasarı, sosyalizm anlayışını sosyalizmin düşmanlarına şirin göstermek amacıyla ortaya atmamıştır. Sosyalizm anlayışımız, sosyalizmi emekçi halka, aydınlara bir "kötülük dünyası" olarak tanıtan egemen burjuvaziye karşı bir mücadele bayrağıdır. Tasarı, sosyalizmin büyük kazanımlarını tahlil etmiş, Türkiye'de de bu kazanımlara ulaşılacağının bilimsel öngörüsüne dayanmıştır. Aynı zamanda tasarı, sosyalizm tarihinde ortaya çıkan, en ağır sonuçlarıyla Stalin'in kişiliğini putlaştırma döneminde yaşanan acı olayların derslerini de hesaba katmış, bu ağır mirası kökten yok etmek için tarihine köklü bir eleştiri getiren ve toplumun her alanında bir devrimci yenilenme sürecine giden SBKP'nin günümüzdeki yaklaşımlarını desteklemiş ve sosyalizm anlayışını Türkiye işçi sınıfının içinde yaşadığı toplumun özelliklerini içeren bir şekilde hazırlamıştır.

Biz, bu sosyalizm anlayışımızın çok daha zenginleştirileceği, daha cesur katkılarla geliştirileceği kanısındayız.

Bu arada, tasarıda yer alan "**demokrasiden sosyalizme uzanan yol**" şeklindeki, sosyalizmi demokrasinin karşıtı gibi gösteren ifadenin tasarının özüne aykırı olduğunu belirtmeliyiz. Kapitalizmden sosyalizme uzanan yol vardır. Sosyalizme demokrasiyi yıkarak değil, tersine hem onu yıkmak isteyenlere karşı savunarak, hem de nitel bakımdan değişikliğe uğratana kadar derinleştirerek geçilecektir.

Program tasarısında değişik bölümlerde yer alan ve çeşitli politik-ideolojik akımları tanımlayan, bunlarla partinin değişik aşamadaki ilişkilerini ve sosyalizmdeki perspektiflerini açıklayan görüşler, ifade yetersizlikleri ya da net olmayan anlatımlar nedeniyle, sosyalizm anlayışının kavranmasını zorlaştırmıştır.

Bazı tartışmacılar kavrama zorluğu yaratan bu yetersizlikler nedeniyle, tasarıda, sosyalizmin büyük burjuvazi ile birlikte kurulacağı yolunda bir görüş yer aldığı kanısına varmışlardır.

Tasarı böyle bir görüşü savunmamaktadır.

Bu iddia, "nesnel temeli cılız olduğundan, güçlü bağımsız bir akım olamamış olan" burjuva demokrat akımın da "hümanizm, demokratizm ve yurtseverlik temelinde yeni bir niteliğe kavuşarak" sosyalizm kuruluşu aşamasında, kuruluşa katılabilmesi ve sosyalist politik sistemde yer alması için partinin çalışacağı görüşünün yanlış yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Bu yoruma göre, "burjuva demokratik akım"dan DYP ve DYP'den de büyük burjuvazi anlaşılacağına göre, demek ki, tasarı, sosyalizmin büyük burjuvazi ile kurulacağı vahim hatasını işlemektedir.

Bu yorum doğru değildir.

Birincisi, "burjuva demokratik akım" tasarıda DYP tarafından temsil edilen büyük ve bağımsız bir akım olarak değil, tam tersine, herşeyden önce cılız ve bağımsız olarak var olmamış bir akım şeklinde tanımlanmıştır. Bu demokratik akım esas olarak, DYP çizgisiyle değil, tam tersine önceleri Kemalizmle, sonraları sosyal demokrasiyle ve ancak "**bir ölçüde de burjuva parlamentarizmini savunan çizgiyle**", yani "burjuva parlamenter yöntemleri ön planda tutan" DYP çizgisiyle içiçe varolmuştur.

Bu görüşü savunanlar, geleneksel burjuva parlamentarist çizgi (DP-AP-DYP) içinde **bir ölçüde de olsa burjuva demokrat öğelerin** var olup olmadığı hakkında herhangi bir düşünce ortaya koymamışlardır. Oysa tasarı böyle bir tahlil yapmıştır.

İkincisi, tasarıda açıkta belirtildiği gibi, "hümanizm, demokratizm ve yurtseverlik" temelinde yeni bir niteliğe kavuşması yolunda sol akımlarla birlikte sosyalizmin kuruluşuna katılmasına ve sosyalizmin politik sisteminde yer almasına çalışılacak olan, DYP değil, burjuva demokrat akımdır. Çünkü DYP'nin, bir parti olarak sosyalizme kadar var olup olmayacağı, nasıl bir değişime uğrayacağı, bugünkü gibi burjuva demokrat bir akım olamayıp, "burjuva parlamenterist yöntemleri" savunmakla yetinen, fakat aynı zamanda "ulusal güvenlik" doktrinini benimseyen bir parti olarak mı, yoksa burjuva demokrat bir parti olarak mı yaşayacağı önceden kestirilemez.

Üçüncüsü, burjuva demokrat akımdan büyük burjuvazinin sınıfsal temel oluşturduğu bir akım olarak da söz edilmemiştir. Böyle bir tahlil yapılsaydı büyük burjuvazinin demokrat bir niteliği olduğu sonucu çıkardı ki, bu tam doğru olmazdı. Burjuva demokrat akımın güçlü bir nesnel temele sahip olduğu da kabul edilirdi.

Dördüncüsü, tasarı sınıflar, politik güçler ve politik-ideolojik akımlar arasındaki

ilişkilerin basit ve doğrudan ilişkiler olmadığını, bunların karmaşık karakter taşıdığını, belirleyici yönün sınıfsal çıkarlar olmasına rağmen, **karşılıklı bir diyalektik ilişkinin var olduğunu** yöntemsel bir görüş olarak benimsemiştir. O nedenle, burjuva demokrat ya da bir başka politik-ideolojik bir akımın sosyalizmdeki yeri ile, o akımın çıkarlarını dile getirdiği sınıfın yeri bütünüyle özdeş olamaz. Nasıl ki, İslamdan söz edildiğinde feodal kalıntıların sosyalizmde de yaşayacağı anlaşılmıyorsa, burjuva demokrat akımın sosyalizmde yer alabileceği görüşünden de büyük burjuvazinin sosyalizme katılacağı anlaşılamaz. Aynı şekilde her hangi bir politik akımla işbirliği ya da diyalogtan, otomatik olarak belli bir sınıfla işbirliği anlamı çıkarılamaz. Burada, o sınıfın belli bir andaki çıkarlarına uyan bir politikayla işbirliği sözkonusudur.

Beşincisi, tasarının amacı DYP gibi partileri sosyalizme katmak da değildir. Bu konuda tasarıda açık ve yeni yaklaşımlar vardır. Eğer DYP sosyalizme kadar varlığını sürdürür ve sosyalizmde de anayasal nitelikte olursa, yani sosyalist anayasanın çizdiği sınırlar içinde kalacak niteliğe kendini dönüştürür ve demokrasi kurallarına saygı gösterirse, "**sosyalizmi benimsemese**" bile var olacaktır. TBKP, sosyalizmde çok-parti sistemini açıkça benimsemiştir.

"Büyük burjuvaziyle sosyalizm kuruculuğu"nu eleştirenler, burjuva demokrat akımdan DYP'nin kastedildiğini, DYP'den de büyük burjuvazinin kastedildiğini düşünmüşler, fakat ne var ki, bütün bunlardan sosyalist demokrasinin çok yeni bir çizgisinden söz edildiğini, değişik partilerin ve politik-ideolojik akımların sosyalizmde de var olacağının kastedildiğini ya çıkaramamış, ya da konunun etrafında dolaşmışlardır.

Altını çizelim ki, büyük burjuvazi ile sosyalizm kuruculuğu yapılacağı gibi bir görüş tasada yer almamaktadır.

Buna karşılık tasarı, büyük ve tekelci kapitalistlerin ve büyük toprak sahiplerinin dışında, küçük ve orta işletmelerdeki özel girişimciliğin potansiyelinden sosyalizmde de yararlanılacağını; küçük, orta ve büyük köylülerin, yani büyük toprak sahipleri ve ağalar dışında kalan tüm köylülüğün ve esnaf ve zanaatkârların üretim araçlarının devletleştirilmeyeceğini, bunların da, kooperatifleşme ve değişik işbirliği biçimleri içinde, sosyalizmin kuruluşu döneminde varlıklarını sürdüreceklerini belirtmiştir.

Türkiye'deki mülkiyet ilişkilerini, sınıfların durumunu, ülkenin büyük çoğunlukla bir islam ülkesi olmasını, bir ulusal kurtuluş savaşından geçmesini, askeri darbelerle parlamenter kurumların çatışmasına sahne olmasını dikkate alarak, tüm bun ların yarattığı geleneksel politik-ideolojik akımların etkilerini sınıfların varlığından bağımsız,bir süre daha sürdürmesini ve benzer özellikleri içeren tasarının sosyalizm anlayışı yaratıcı bir çalışmanın ürünü olanak değerlendirilmeli ve bu yanlarıyla tartışılmalıdır.

Özetle, TBKP Program Tasarısı'nda, teoride ve politikada köklü bir yenilenmenin zorunlu olduğundan, 2000'li yılların eşiğinde eski teorik düzeyle, eski politik mücadele anlayışıyla ilerlemenin olanaklı olmadığından yola çıkılıyor. Böyle bir yenilenmenin zorunlu olduğu görülmeden, eski politik düşünce konumlarından yeni politikanın eleştirilmesi yaratıcı sonuçlar doğurmayacaktır. Ancak daha gerçekçi, daha

sonuç alıcı bir yenilenme, daha cesur bir yenilikçi konumdan yapılacak eleştiriler geliştirici olabilir.

Açıktır ki, Program Tasarısı olmuş bitmiş, mükemmel ve gerçeğin tekelini elinde tutan bir belge olarak görülemez. Çağdaş dünya hızlı gelişmelerle belirleniyor. Ülkemizde her alanda çelişkili bir gelişme süreci yaşanıyor. Teorik yaklaşımlar gelişiyor. Marksistler arasında gelişecek tartışmalardan öğrenecek birçok yeni şey olacak.

Bununla birlikte TBKP Program Tasarısı önemli bir belgedir ve onun önemi önümüzdeki dönemde çok daha artacaktır.

KENDİMİZİ YENİLEYEBİLECEK MİYİZ?

Cavlı Çulfaz

Hayatın çeşitli gaileleri var. Yani; acıları, kederleri, sıkıntıları, pürüzleri... Hayat; uğraştırıcı işlerle, üstesinden gelinmesi gereken güçlüklerle, aşılması gereken engellerle dolu. Bunu her gün görüyor, yaşıyoruz. Evde, işyerinde, mahallede, çevremizde çeşitli sorunlarla karşı karşıya geliyoruz. Bütün bu gailelerin, güçlüklerin üstesinden bir çırpıda gelemeyiz, bütün sorunları hemen çözemeyiz elbette.

Çözülmesi, aşılması gereken sorunlar; bireysel, grupsal, sınıfsal, toplumsal, yerküresel sorunlardır.

Bireyin, grubun, sınıfın, toplumun, yerküremizin önünde duran sorunları çözmeye koyulmanın koşulu, yöntemi, tarzı özgürlüktür, demokrasidir, her düzeyde demokratik bir ilişkiler sisteminin kurulması, gelişmesidir. Bireyin de, toplumun da kendini olabildiğince özgür sayabilmesi, dolayısıyla, kendini gerçekleştirme yolunda durmadan adım atabilmesidir.

En yüce amaçlara, ancak demokrasiyi kazanarak, kurarak, genişletip derinleştirerek erişebiliriz. Kişisel mutluluğa da, toplumsal esenliğe de, ancak demokrasi içinde, demokrasiyi sonuna kadar geliştirerek varabiliriz.

Özgürlük sözü de, demokrasi kavramı da, belki tarih boyunca en çok kullanılan sözler, kavramlardır. Bir söz ne kadar çok kullanılırsa değeri o kadar aşınır, derler. Sözün ayağa düşmesinden yakınılır. Ama önemli olan, anlamlı olan, özgürlüğün, demokrasinin bugüne kadar ayaktakımı diye görülen insanlara malolabilmesi, en geniş kitlelerce kullanılabilir, erişilebilir duruma gelmesidir.

Deneyim gösteriyor ki, haklar ve özgürlükler de, demokrasi de, ülkemizde olağan denilebilecek zamanlarda, günlük hayatta, öyle herkesin yeterince canla başla kullandığı kavramlar, kurumlar değil. Askeri darbelerin ardından, hem halkın hayatında demokrasinin yokluğunun olumsuz etkilerini daha kolay görebiliyoruz, hem de böyle dönemlerde demokrasiyi yaymak bir yana, demokrasiye aktif olarak katılan azınlık da özgürlüklerden yararlanamaz duruma geliyor. Özgürlüklerin, demokrasinin önemi, değeri de ancak yokluğunda daha iyi anlaşılıyor.

Demek ki, daha ileriye gidebilmek, sosyalizme geçebilmek de, ancak bugünden olabildiğince çok sayıda insanın, hak ve özgürlüklere sahip çıkmasıyla, demokratik

sürece aktif olarak katılmasıyla mümkün olabilir.

İnsanlarımızda sorumluluk duygusunun yeterince gelişmediğinden yakınıldığını sık sık duyarız. Söylemeye gerek yok ki, özgürlük, insanın her aklına eseni yapmaya kalkışması değildir. Sorumluluk duygusunun gelişmemişliğinden yakınanlar, hemen sonuca sıçrayıp kabahati özgürlüğün fazlalığında bulur, özgürlüğü kısmaya yeltenirler. Oysa yeterince özgürlük olacak ki, sorumluluk duygusu gelişebilsin. İnsanlar alabildiğine bir özgürlük duygusu içinde olacaklar, önce özgürlükleri kullanmakta "aşırı" ve "sorumsuzca" davranacaklar ki, zamanla, nerede, ne ölçüde aşırı ve sorumsuzca davrandıklarını kendi deneyimleriyle kavrayabilsinler, sorumlu davranmak gerektiğini anlayabilsinler, sorumluluk duygusu da toplumda gitgide kök salabilsin.

Özgürlük, başlangıçta ve genellikle sorumluluk duygusuna öngelir. Sorumluluk duygusu, özgürlük tabanında yükselir, demokrasi süreci içinde gelişir. Özgürlüklerin alanı ne kadar geniş, güvenceleri ne kadar sağlamsa, sorumluluğunun bilincinde olan insanların sayısı da o ölçüde artar. Özgürlüğü duyumsamak, sorumluluk duygusuna giden kapıyı aralar.

Kendine Güven Duygusu

Özgürlükleri, demokrasiyi kazanmak, kurmak, geliştirmek yukarıdan ihsan edilmeyecek, gökten zembille inmeyecekse, nasıl gerçekleşecek, peki? O zaman diyoruz ki: Hep toplumun içinde bulunduğu durumu veri alacağız, işe oradan başlayacağız.

Yakalanacak ana halka, harekete geçirici güç insanların kendileridir. Hayali bir gelecekten bugüne geriye doğru dönmüyoruz. Gerçekten, yani, insanların şimdi içinde bulundukları durumdan, gerçekle bitişik olan ideale, yani geleceğe doğru birlikte yola çıkıyoruz ve diyoruz ki: Bugün insanlarımızda kendine güven duygusunu uyandırmak, bu duyguyu geliştirmek, pekiştirmek, sürekli özendirmek, muazzam bir insan enerjisini harekete geçirebilmede tutacağımız ana halkadır.

Toplumun bütün kesimlerinde zinde, aydın, öncü, girişimci insanların çevrelerindeki insanlarda kendine güven duygusunu uyandırmaları, kendi örnekleriyle bu duyguyu onlara aşılamaları, böyle kitlelerde var olan potansiyel enerjiyi harekete geçirebilmeleri büyük önem taşıyor.

Bunun içinse, bizim hepimizin, kof bir böbürlenme olarak değil, önce gerçekten kendimize-güven duygusunu pekiştirmemizde yarar var. Hem kendi kendimize, hem birbirimize, hem de halkın bize karşı duyduğu güvensizliği giderebilmeli, her düzeyde "güven bunalımı"nı aşabilmeliyiz.

Öyleyse, önce kendi zihnimizi bağlayan zincirleri kıracağız. Hangi örgütte, kurumda, çevrede, neredeysek orada, kendi sözümüzü sakınmayacağız. Elbette, insan her aklına eseni, rastgele, uluorta söylemez. Konuşmanın, yazmanın edebini, görgü kurallarını gözetir. Ama kim olursak olalım, hepimizin söyleyecek bir sözü vardır. Yaşayan, hayata karşı duyarlı olan insan muhakkak bir şeyler düşünüyor, en azından bir şeyler seziyordur. Haklarımızı yazılı olarak kullanma geleneğimizin toplum olarak pek o kadar güçlü olmadığını biliyoruz. Ama olsun, düşüncelerimizi, sezgilerimizi, hele içimizi kuvvetle iten görüşü saklamayıp, sakınmayıp, bulunduğumuz yerde, yakın çevremizde, daha da önemlisi, bütün toplumun yararlanabileceği biçimlerde düşüncelerimizi ne kadar dile getirebilirsek, o kadar iyi.

İtiraz etme, tersini söyleme ve elbette bunlardan daha çetin ve etkin olanı, yani olumlu, yapıcı çözümü önerme hakkımız vardır. Bu hakkı kullandık mı, özgürlüğü benliğimizde duyuyoruz, kendimizi gerçekleştirme, dolayısıyla, bir topluluk içinde bir araya gelmenin gereklerini de yerine getirme yönünde bir adım atıyoruz demektir. Böylece bulunduğumuz grubun, örgütün, sınıfın, yaşadığımız çevrenin, toplumun canlı bir parçası olduğumuzu kavrayabiliriz.

Haklarımıza sahip çıkar ve özgürlükleri kullanırken, doğaldır, aşırıya da kaçabiliriz. Yanlış yapılmasına her zaman yapılır; ola ki, önemli yanlışlar da yapılabilir. Her yanlış, biraz da düzelmesi için yapılır zaten. Önemli yanlışların çoğunu da düzeltmek mümkündür. Ne olursa olsun, yanlış yapacağız diye, özgürlüğü yaratmaktan, özgürlüğe yer açmak, onu kullanmak, değerlendirmek, genişletmekten uzak duramayız.

Özgürlükleri kullanırken, fincancı katırlarını ürkütebiliriz. Buna değer; zaten öyle olsun diye bu yolu seçmişizdir. Ola ki, bir çuval inciri berbat da edebiliriz. Ne yapalım, o zaman döneriz kendimize. Kendimizi daha iyi yetiştirmenin, geliştirmenin, eksikliklerimizi görüp, aynı yanlışları yapmamanın yollarını ararız. Başkalarına karşı daha sabırlı, daha hoşgörülü, kendimize karşı da daha titiz olmaya çaba gösteririz, kendimizden daha çok şeyler istemeye başlarız.

İnsanlarda, gitgide bütün halkta kendine güven duygusunu uyandırmak, beslemek, geliştirmek, sürekli bu duyguyu özendirmek. Özgürlüğü kullanmanın rizikosunu önce kendi üzerine almak. Sonra bunu bütün topluma doğru yayıp, genel olarak bir riziko olmaktan çıkarabilmek. Demokrasinin kazanılması, kurulması, geliştirilmesi, bütün kurum ve kurallarıyla yerleşebilmesi için, bedeli ne olursa olsun, düşünceni, görüşünü söylemekten caymamak. Kendi örneğiyle, örneğinin gücüyle, başka insanları da görüşlerini, düşüncelerini, korkusuzca söylemeye özendirmek. Bütün insanların içinde, gönüllerinde, ruhlarında, beyinlerinde kendine güven duygusunu ateşlemek.

Toplumun bütün kesimlerindeki öncülerin, günümüz aydınlanmacılarının, elbette en başta solun önünde böyle bir ödev duruyor, diye düşünüyorum.

Yaşamayı Öğrenmek

Başkalarına aydınlığın meşalesini götürebilmek için, yeniyi, gelişeni, güzeli arama tutkusu olmalı içimizde, değil mi? Hep merak edeceğiz, sürekli öğreneceğiz, bir şeyi aramanın heyecanı, bulmanın coşkusu içinde olacağız, bize meydan okuyan bir işi başaracağız ki, kendimizi yeniliyoruz diyebilelim. Öyleyse, kendi yaşama ve çalışma tarzımızı yenileyebilmek için, önce kendimiz yaşamayı ve çalışmayı daha iyi öğreneceğiz ki, başkalarına taşıyabilecek, iletecek bir şeylerimiz olsun.

İnsan yüce bir varlıktır, diyoruz. Dünyaya bir kez geliyor ve hayat denilen oldukça kısa sayılabilecek zaman dilimini bir kez yaşıyor. Hayatı bir kez yaşayan, başlı başına bir değer dediğimiz insana, toplum olarak gerekli değeri vermediğimiz besbelli de, acaba sol olarak yeterli özeni gösterdiğimizi söyleyebilir miyiz? Birbirimizin kişiliğine, bu kişiliğin önemli bir parçası olan insan düşüncesine saygı gösterebiliyor muyuz? Solda, birbirimizin söylediklerine, "onun da söylediğinde bir doğruluk payı olabilir" diye kulağımızı açmış mıyız?

Madalyonun bir yüzü bu. Öbür yüzüyse, biziz. Kendimiz, yani ben-insan. Biz ken-

dimiz, acaba kendimize gereken değeri veriyor muyuz? Karşımızdakilerin çok ucuza harcamak için ellerinden geleni ardlarına koymadıkları hayatlarımızı, çokçası savurganca geçiştirmiyor muyuz? Bir kez yaşanan hayatı, hem toplum, hem sol, hem de kendimiz açısından yeterince yararlı kılabiliyor muyuz? Kendimizi değiştirip geliştirebiliyor, böylece toplumu değiştirme yönünde belirli bir etkide bulunabiliyor muyuz? Başka bir deyişle, bir ölçüde de olsa özümüzü, kendimizi gerçekleştirdik diyebiliyor muyuz? Hiç değilse, var olan becerilerimizi, yeteneklerimizi, olanaklarımızı yeterince yerli yerinde kullanabiliyor muyuz? Bir yandan da sürekli öğrenerek, yetişmemizde eksik kalan yanları giderebiliyor, zayıf yanlarımızı törpüleyebiliyor, becerilerimizi geliştirebiliyor, yeni nitelikler kazanmak için bir çaba gösteriyor muyuz?

İnsan elbette bir robot değil. Bir günü öbürüne tıpatıp uymaz. Bakarsınız, sevinçlidir bir gün. Bir başka gün durgunca. Nereden kaynaklandığını kendisinin de kestiremediği bir takım tasalar içini kemiriyordur. Belki de, bırakınız daha uzağını, yakın geleceğin dahi belirsizliği, bu belirsizliğin yarattığı kaygı, yüzüne vuruyor, hareketlerine yansıyordur.

Ne olursa olsun, nasıl bir ruh hâleti içinde bulunursak bulunalım, bir şey var ki, işin temeli galiba o: İnsanın kendini ''örgütleme''si. Yaşamayı da, çalışmayı da daha iyi öğrenmesi. İnsanın, başkalarıyla ilişkilerini düzenleyebilmesi için, önce kendini bir düzene koyması gerekiyor. Öyle ya, başkasını örgütleyebilmek için, önce insan kendine bir çeki düzen vermeli, değil mi?

Arada bir değil, nerdeyse her gün kendini fasulye pilâkisi gibi nâlet ve berbat hisseden bir insanın ise, kendine bir yararı dokunmaz ki, çevresine bir yararı olsun.

Sol içinde de lumpenliğin, asalaklığın, sırnaşıklığın, bazen de bunların tersyüz edilmiş biçimi olan sergerdelik ve küstahça bir haddini bilmezliğin örneklerine gereğinden fazla rastlamıyor muyuz?

Hızla akıp giden hayatın meydan okuması karşısında, onun dışında kalmanın, gerisine düşmenin sonucu mu bu? Hayat karşısında çaresiz kalınınca, zihnin doğal savunma mekanizmasını kullanıp sigortasının atması, toplumsal şizofreninin bir çeşit bireysel yansıması mı yoksa?

Yaşama Sevinci

İnsanın kendini örgütleyebilmesi, çevresiyle ilişkilerini düzene sokabilmesi ise yaşama sevincine dayanmıyor mu? Hayattan zevk alacağım, yaşamanın sevincini iliklerimde, yüreğimde, beynimde, kısacası, bütün benliğimde duyacağım ki, bu sevinci başkasına da taşıyabileyim. Başkaları da bir şeyler bulabilsin bende.

Nerede olursak olalım, ister yurt içinde, ister yurt dışında, ister hapishanede, ister hastanede, yaşamanın sevincini duyabilmek insanı harekete geçiren güçtür. En zor günlerde, en çetin durumlarda bile, yaşama sevgisini yitirmemek, motor gücüdür insanın. Nâzım Hikmet, bunu, ''Yeter ki kararmasın sol memenin altındaki cevahir'' diye anlatıyor.

Sol memesinin altındaki cevahir kararmamış insan hayata karşı duyarlı olan insandır, yaşama sevinciyle çevresine ışık saçan, bu sevinci çevresine de duyurabilen insandır. Çevresini etkileyen, çevresini değiştirebilecek insan, yaşamayı bir kahır, çalışmayı ise bir eziyet saymaz.

Yaşamak da, çalışmak da gerçi sürekli öğrenip yetkinleştirilen bir şeydir ama, "işte sana formül, al on derste öğren bu formülü, ona göre yaşa, ona göre çalış!" denilebilir mi? İnsanın bazı yetileri, erdemleri var ki, galiba küçük yaşta oluşup biçimlenmeye başlıyor. Uyumlu bir kişiliğin oluşması da eğitimle kolkola, ta çocukluktan yola koyuluyor. Bununla birlikte, eksikliğimizi farkettiğimizde, bu eksikliği giderebilmede, bilincimiz irademize yol gösterebiliyor mu? Aklımız, neyi yapıp, neyi yapmayacağımıza karar verme gücü demek olan irademize egemen olabiliyor mu? Ağır kaçmasın, zoruna gitmesin kimsenin: Neden acaba çene çalmayı çok severiz de, bir masanın başında saatlerce çalışmak o kadar hoşumuza gitmez? Her gece uzun süre televizyonun başında zaman öldürmeye daha yatkınızdır da, niye bir kitabı başından sonuna okumaya üşeniriz? Hiç kültürfizik yapmaz, üstelik kendimizden hınç alırcasına, günde iki paket sigara tüttürmekte böylesine ısrar ederiz de, niye bir yabancı dil öğrenmekte aynı direnci göstermeyiz? (İtiraf edeyim ki, sigara, benim de kendime ettiğim eziyetlerdendi bir zamanlar.)

Kendine Başkasının Gözüyle Bakabilmek

İnsanoğlunun bir erdemi de, kendisine başkasının gözüyle bakabilme becerisini edinmesi, gitgide bunu bir alışkanlığa çevirebilmesidir. Dışımdaki insanlar beni yeterince anlıyamıyorlar, bana umduğum ilgiyi göstermiyorlarsa, o zaman bir de dışımdakinin gözüyle kendime bakmamda yarar yok mu? Üstelik ara sıra, âdet yerini bulsun diye değil, bir seferlik hiç değil, bunu sürekli kılmak, böylesini tarz edinmek için çaba göstermem daha doğru olmaz mı?

En yakın çevrem hangi gözle bakıyor bana? Karım, çocuklarım, dostlarım, "yıllar yılı dost bildiğim aynalar" ne duyup ne düşünüyorlar benim hakkımda? Onların bakışlarında terslikler seziyor, davranışlarında olumsuzluklar gözlüyorsam, üstelik bunlardan tedirgin de oluyorsam, bu tutumları düzeltme yönünde bir çaba gösteriyor muyum acaba? Sabahleyin yataktan yine tersinden mi kalkmışım? Dünyaya şaşı bakmaya hemen de teşne, nâlet bir insan gibi, yine gönülsüzce mi koyulmuşum yola? Yoksa çevremle ilişkilerimi düzeltmeye, geliştirmeye yönelik bir ruh hâleti içinde miyim? Böyle bir çaba içine mi girmişim?

İçten Bir Yalınlıkla Yaşamak

Elbette insan, karşıtı olan duyguyu bütün yalınlığıyla yaşamadan, başından geçirmeden yaşamanın sevincini de kolay kolay kavrayamaz. Yaşamanın acısını bileceksin ki, yaşamanın sevincini de içtenlikle duyabilesin, bütün benliğinle bu sevincin tadına varabilesin.

Erdemli insan, hayatı içten bir yalınlıkla yaşayan insandır. İçten bir yalınlıkla yaşayan insanın davranışları doğaldır. Böyle bir insan plansız değildir, ama her işi de önceden tasarlamaz. Her işi kılı kırk yararcasına, önceden tasarlamaya kalkışan insanın yanında tedirgin olursunuz zaten.

İçten bir yalınlık deyince, yine Nâzım Hikmet'in dizesi geliyor aklıma: "Yetmişinde bile, meselâ, zeytin dikeceksin, hem de öyle çocuklara falan kalır diye değil..."

Siyasette Lenin, sanatta Tolstoy'un ortaya koyduğu içten yalınlık kişiliğe zoraki iliştirilmiş bir etiket, yapmacık bir özenti olmasa gerek.

Sormalıyım diyorum kendi kendime: Benim dışımdaki insan, benim yanımda kendini serbest hissediyor mu? Zihninden geçenleri bana rahatça anlatabiliyor mu? Eğer ben onda bir serbestlik duygusu uyandıramamış, rahat bir ortam yaratamamışsam, dönüp kendime bakmamda, kendi davranışlarımı gözden geçirmemde yarar yok mu? Kusuru dışımda bulacağıma, kendimde aramam daha doğru değil mi? Kızmam gerekiyorsa, kızacağım insan da en çok kendim değil miyim?

Zaten bilinç, Sokrates'in deyimiyle, kime kızacağını bilmekten başka nedir? Ortada bir yanlış, bir uygunsuzluk,bir eksiklik varsa,en kızacağımız kendimiziz aslında. Çünkü bu yanlışı, uygunsuzluğu, eksikliği, kusuru giderebilmek için, 'Acaba ben kendim ne yapmışımdır?' sorusunu sormak, daha doğru, daha erdemli bir tutum olmayacak mı?

Dışımdaki insanları hangi gözle görüyorum? Birer araç, birer nokta, virgül, vesile gibi mi? Sırtlarına basıp yükselecek bir merdiven gibi mi? Yoksa, tıpkı acısı, sevinci, tasası, erdemi, ehliyeti, zayıflıklarıyla bana benzer birer insan gibi mi?

İnsanın en önemli özelliği, en değer verdiği şeyi namusu, dürüstlüğü, onuru değil mi? Karşımdaki insanın onurunu incitici en küçük bir davranışta bulunuyor muyum? Dışımdaki insana, konumundan, tuttuğu yerden filan değil, sırf insan olduğu için, terbiyeli insanlara özgü saygıyı gösterebiliyor muyum? Alçakgönüllü değilsem, dışımdaki insana, o insanın kişiliğine, düşüncesine yeterince saygılı davranmıyorsam, kendime olan saygımı da zedelemiş olmuyor muyum?

Kendimi yenilemek için ne yapıyorum? Genel kültürümü artırma çabası içinde miyim? Genel kültür olmadan demokratik davranış ve alışkanlıkların, tartışma kültürünün de gelişemeyeceğini kestirebiliyorsam, durmadan okuyor, arıyor muyum? Zihnim dış dünyaya açık mı? Bilim ve teknikteki ilerlemeleri izleyebiliyor muyum? Eski Yunan kültürünü bilmiyorsam, günümüz demokrasisine köprüyü nasıl kuracağım? Dante'yi, Shakespeare'i, Goethe'yi, Tolstoy'u, Dostoyevski, Çehov, Dickens, Balzac'ı okumamışsam, felsefe, mantık, tarih ve sosyoloji ile ilgilenmiyorsam, ülkemin tarihine de, zaten biraz nihilistlikten, pek de merak duymuyorsam, "devrim yapmak" benim neyime? Beethoven'den hoşlanmıyor, resim sergisine, müzeye gitmiyor, bir de gidene dudak büküyorsam, üstelik şiiri de pek sevmiyorsam, ben hangi meşaleyi taşıyacağım, ne götüreceğim başka insanlara? Hayatın zevklerinden siz de yoksun kalın, münzevice kendinizi ve çok şeyi yadsıma içinde olun, olanakları zorlamak bir yana, var olanı da kullanmayın mı diyeceğim?

Tanrı korusun, niyetim kimseye akıl hocalığı yapmak, ahlâk dersi vermek değil. Akıp giden yılların ardından melûl-mahzun bakıp bakıp, bu yukarıda saydığım şeylerin çoğunu yapamadığıma hayıflanıyorum da, soruyorum kendi kendime:

Ben acaba kendimi yenileyebilecek miyim?

MİLİTARİZM OLMADAN KAPİTALİZM VAR OLABİLİR Mİ?

Mehmet Taş

Biz ve bizden sonraki gelecek kuşakların yaşamı, uygarlık ve dünyada var olan herşeyin varlığını koruyabilmesi önümüzdeki yıllarda militarizme karşı verilecek mücadelenin başarısına bağlıdır.

Bütün çelişkileriyle, hayal, düşünce ve eylemleriyle insanı militarizmin güç fetişizminden, her çeşit diktacı girişimden, anti-demokratik saldırılardan korumak işçi sınıfının boynunun borcudur.

İnsan soyu tükenmeden, dünyayı "kara bir nükleer kış", sonsuz karanlıklar, bitmeyen yağmurlar kaplamadan, militarizme ve onun en tehlikeli unsuru nükleer kırım silahlarına karşı mücadeleyi yükseltmek gerekiyor.

Barışı korumak militarizmin gücünü kırmak ve nükleer silahsızlanmayı gerçekleştirmek anlamına geliyor. Başka bir deyişle, emperyalizmin barışa zorlanması gerekiyor. Ama eğer kapitalizm zorunlu olarak militarizmi doğuruyorsa, o zaman emperyalizm barışa zorlanabilir mi? Eğer kapitalizm doğası gereği barışa yetenekli değilse, bugünkü güçler oranında emperyalizmi sürekli barışa mecbur etmek olanaklı mı? Eğer militarizm kapitalizmin kaçınılmaz yasallığı ise, kapitalizm barışa katkı yapabilir mi? Bu soruların hepsi barış ve savaş sorununa yeni bir tarzda yaklaşmamızın sonucu gündeme gelmektedir.

M.Gorbaçov'un Ekim Devrimi'nin 70.yıldönümünde konuk partiler ve hareketlerle yapılan toplantıdaki konuşmasında ortaya attığı "militarizm olmadan kapitalizm var olabilir mi?" sorusu tüm bu soruların temelinde yatmaktadır. O nedenle bu soruya yanıt getirmek, konuyu aydınlatmada anahtar rolüne sahiptir.

Açıktır ki, bu soru kapitalizmi henüz aşmadan militarizmi kalıcı olarak yenigiye uğratma olanağını irdeleme ihtiyacından ortaya çıkıyor. Bu bağlamda soru, politik ve ekonomik ilişkilerin diyalektik etkileşimi içinde, militarizm olmadan modern kapitalizmin gelişme perspektifine sahip olup olmadığının araştırılmasını öngörüyor. Ayrıca soru, bu perspektifin nasıl bir gelişme seçeneği olduğunun ve nasıl gerçekleşebileceğinin de araştırılmasını içeriyor.

Günümüzde militarizmle kapitalizmin bağını yerli yerine koyabilmek için, önce militarizmin nasıl bir tarihsel gelişme gösterdiğine ve günümüzdeki görünümüne değinmek yararlı olacaktır.

Militarizm Nasıl Gelişti ve Günümüzde Nasıl Bir Görünüm Aldı?

Sömürüsüz sınıflar, oluştukları andan itibaren amaçlarına ulaşmak için askeri güce başvurmaya başladılar. Militarizm sömürücü devletin içe ve dışa karşı zor kullanımı olarak oluştu ve gelişti. Militarizm, bu nedenle sınıfsal bir karakter taşır.

Kapitalizmin gelişmesi militarizme yeni unsurlar kattı. Her şeyden önce, askeri tekniğin ilerlemesi ve yığınsal ordulara geçişle birlikte, militarizmin topluma ve ekonomiye etkisinin derinliği değişti. Geçmişte olduğu gibi yalnızca savaş dönemlerinde değil, barış koşullarında da militarizmin boyutları büyüdü. Geliştirilmiş ve pahalı silahların üretimi kapitalist ekonominin önemli bir sektörüne dönüştü. Silah tekelleri güçlendi. Bilim militarize edildi. Askeri-endüstriyel kompleks oluştu ve kapitalist toplumun içine bir ur gibi yayıldı. Militarizm yalnızca savaşa hazırlığın bir parçası olarak kalmadı, aynı zamanda içerde ve dışarda sınıf karşıtına şantaj, baskı ve ekonomik çökertme için kullanılmaya başlandı. Sonuçta militarizm, insanı çok yönlü olarak ve dolaysız tehdit eder bir duruma geldi.

V.I.Lenin, "çağdaş militarizm kapitalizmin yarattığı bir sonuçtur" diyordu. Militarizmin iki biçimde kendini gösterdiğini belirtiyordu. O, hem "kapitalist devletlerin dış çatışmalarında kullanılan bir askeri güçtür", hem de "egemen sınıfların elinde proletaryanın her türlü ekonomik ve politik hareketlerini bastırmaya yarayan bir silahtır"(1)

Militarizm, kapitalist toplumda burjuva demokrasisinin tüm sistemini çarpıttı. Politik kurumlarda, ideolojide, moralde, insan psikolojisinde güç kullanma eğiliminin etkisi arttı. Hümanizm idealleri militarizmin terörist yöntemleriyle ezildi. Militarizm, bir çok ülkede rejimin faşizm, askeri terörist diktatörlük gibi biçimler almasında kendini gösterdi.

Emperyalizm aşamasında savaşlar evrensel hale geldi. Savaşlarda cephe ve cephe gerisi ayırımı tarihe karıştı. Savaşlardaki can kayıpları ölçüsüzce arttı. Avrupa'da 17. yüzyılda 3 milyon, 18. yüzyılda 5 milyondan fazla kişi ölmüşken, yalnızca Birinci Dünya Savaşı'nda 10, İkinci Dünya Savaşı'nda ise 55 milyon kişi canını kaybetti. Birinci ve İkinci Dünya savaşlarını kışkırtan militarist güçler kahredici yenilgiler aldılar, önlerine koydukları hedeflere ulaşamadılar. Üstelik yıkılmaz gibi görünen sömürge imparatorlukları yıkıldı. Sosyalist ülkeler topluluğu oluştu.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra militarizm, politika ve ideoloji olarak yeni bir bunalıma girdi. Artık silahların teknik gelişmesi, Lenin'in dediği gibi, "insan toplumunun kendi var oluş koşullarını"(2) yoketme noktasına varmıştı. Bu durum savaşı, onu çıkartanlar açısından da anlamsızlaştırmaya başladı.

Nükleer silahların ve diğer kitle kırım silahlarının 1950'lerden itibaren üretimin-

---

(1) V.I.Lenin, **Toplu Yapıtlar,** C.17, s.187 (İspanyolca)
(2) Agy, C.36, s.396

deki büyük artış militarizmin gelişmesinde niteliksel yeni bir gelişmeye yol açmıştı. Nükleer silahlar, sınıfı ne olursa olsun, tüm insanlığı ve dünyayı yokedebilecek güçteydiler.

Savaşın nesnel olarak anlamsızlaşması kendiliğinden militarizmin hızını kesmedi. Tam tersine, barışçı koşullar altında bile militarizm, kapitalist toplumda etkilemediği hiç bir alan bırakmadı. Emperyalizmin egemen askeri-politik çevreleri militarizmin gelişmesinde, nükleer silahın getirdiği niteliksel sıçramayı göremediler ya da görmezden geldiler. Askeri-endüstriyel komplekste yer alan bir avuç tekel, militarizmden dev kârlar elde etmeye devam etti.

En başta ABD yönetimi militarist bir politika yolundan ayrılmakta ayak diretiyordu. Amerikan emperyalizminin uzun yıllar atom silahını tekelinde tutma, daha sonra nükleer üstünlüğü sağlama çabaları ve bugün hedeflenen "Yıldız Sa aşları" projesi bunu kanıtlamaktadır.

SSCB'nin nükleer askeri-stratejik dengeyi sağlaması ve son yıllarda bilim adamlarının, uluslararası barış güçlerinin olası bir nükleer savaşın insan soyunun sonu olacağını ortaya koymalarıyla, ABD'nin bugünkü politik yönetimi de, artık nükleer bir savaştan hiç kimsenin galip çıkamayacağını anladı ve bunu açıkladı.

Nükleer savaş, politikanın başka araçlarla devamı olmaktan çıkmıştır. Birçok Batılı ülkede burjuva politikacılar da bu gerçeği açıkça söylemektedir. Öte yandan, emperyalist ülkelerin bazı yöneticileri nükleer bir savaşa izin verilmeyeceğini açıklarken, aynı zamanda nükleer silahların gerekli olduğu inancını korumaya devam etmektedirler. Emperyalist ülkelerin en saldırgan ve en gerici güçleri ile daha gerçekçi ve ılımlı çevreleri arasındaki çelişki artarken, görülüyor ki, ikinciler de yanılgı ve önyargılarından tümüyle kurtulabilmiş değillerdir.

Bu çelişkili durum silahsızlanma sürecine yansımaktadır. ABD ve SSCB arasındaki orta ve daha kısa menzilli nükleer füzelerin imhası anlaşması "yeni düşünce"nin zaferidir. Öte yandan, bu anlaşmadan sonra yapılan NATO zirvesinde ABD'nin dayatmasıyla taktik nükleer silahların modernleştirilmesine yönelme kararı alındı. ABD, "Yıldız Savaşları" macerasından da henüz vazgeçmiş değildir.

Nükleer silahlar militarizmin bunalımını son sınırına kadar keskinleştirerek, savaşın politik anlamını tümüyle kaybetmesine yol açmıştır. Nükleer silahların varlığı insanlığın yokolmasını yakınlaştırmaktadır. Militarizm, Engels'in dediği gibi, bir bakıma kendi sonunu kendisi hazırlamaktadır. İnsanlığın çağdaş militarizmle uzun bir süre yanyana yaşaması artık imkânsızdır.

Militarizmin günümüzde sadece kapitalizmin ürünü olduğunu söylemek -görülüyor ki- yeterli olmuyor. Çünkü, buradan çıkarak, militarizme ve savaş tehlikesine karşı nasıl mücadele edileceği anlaşılmıyor. Buradan çıkan tek sonuç, ancak kapitalizmi dünya çapında ortadan kaldırarak militarizme son verilebileceğidir. Bu görüşün, militarizme karşı mücadeleyi devrim ve sosyalizm mücadelesiyle özdeş görmeye, ikincisinin koşulları bugün oluşmadığı için, birincisini de ertelemeye, pasif bir bekleyişe yol açması kaçınılmazdır. Uluslararası güçler oranı bugün dünya çapında sosyalizmin zaferi için koşulların var olmadığını ve aynı şekilde, emperyalist sisteme, kendi çıkarlarına aykırı bir politikayı dayatma koşullarının da var olmadığını gösteriyor. Günümüzde kalıcı bir dünya barışı için mücadele etmek, ancak kapitalizm koşulla-

rında egemen güçlere kalıcı bir barışı onaylatmak anlamına gelebilir. Bu da, ancak kapitalist sistem içinde barıştan ve silahsızlanmadan yana güçlü çıkarlar varsa ve bu çıkarlar doğrultusunda bir politika yaşama geçirilebilirse olanaklıdır.

O halde, kapitalizmin varlığı koşullarında militarizmi tasfiye etme ve silahsızlanma yolunu ekonomik ve politik açıdan seçebilme olanağına sahip olup olmadığımızı araştırmak gerekiyor.

Kapitalizm Koşullarında Militarizmi Ortadan Kaldırmak Politik Açıdan Olanaklı mıdır?

Militarizmi kapitalizm koşullarında geriletmek ve giderek ortadan kaldırmak, özünde politik bir sorundur. Bunun nedeni, militarizmin sömürü toplumlarında egemenliği yürütmenin belirli bir yöntemi, kurumlaşmış bir gücü olarak politik bir nitelik taşımasıdır. Buradan hareketle, ekonomik temeli olan bütün politik olgular gibi, militarizmin de göreli bir bağımsızlığa sahip olduğunu söyleyebiliriz. Emperyalizmin özünde zor kullanım eğilimi yatmaktadır. Emperyalizmin, doğası gereği tipik olan özelliği, içe ve dışa karşı saldırganlığıdır. Ama bu eğilim nasıl, ne zaman, hangi araç ve yöntemlerle gerçeklik kazanacağı politik koşullara, egemen güçlerin politikasına, politik güçler oranına bağlıdır. Bu nedenle, barışçıl politikadan militarist bir politikaya geçiş, politik mücadele ile önlenebilir. Öte yandan militarizm, kapitalizmin ürünü olduğu halde, kapitalist sınıfın uzun erimli ve bütünsel çıkarlarıyla çelişen bir güce dönüşebilmektedir. Egemen güçlerin militarist politikasını geriletmek ve giderek onları barışçı bir alternatif politikaya razı etmek bu nedenle olanaklıdır.

Militarizmi politik düzeyde geriletmek yalnız teorik değil, pratik olarak da olanaklıdır. 80'li yıllarda yeni bir nitelikte gelişen yığınsal ve çok-renkli barış hareketlerinin elde ettikleri kazanımlar bunu kanıtlamaktadır. Ayırımsız bütün gelişmiş kapitalist ülkelerde nükleer savaş tehlikesine karşı son derece duyarlı bir kamuoyu oluşmuştur. Bağlantısız ülkelerde (bölgesel çatışmalar, açlık, doğanın korunması, dış borçlar gibi sorunlarla bağlı olarak) adım adım yeni bir barış bilinci gelişmektedir. Sosyalist ülkelerin savunduğu "yeni düşünce tarzı", barış içinde yanyana yaşama politikasına yeni bir içerik kazandırmaktadır. İki karşıt toplumsal sistemin barıştan yana ortak çıkarlarını uyumlaştıran bu yeni yaklaşım, militarizmin uluslararası alanda yalıtlanmasına ve geriletilmesine yol açıyor.

Eskiden farklı olarak, karşıt toplumsal sistemleri birbirlerinin düşmanları olarak değil, çıkarları hem çatışan, hem de çakışan iki güç olarak ele almak gereklidir. Sosyalist ülkelerin uluslararası alanda açıklığı, yapıcılığı ve güven vermeyi içeren bir politikayı daha etkin olarak izlemeye başlamaları karşıtlarını da etkilemeye başlıyor ve onları de değişmeye zorluyor.

Politik sorunların çözümlerinin artık zor kullanım yoluyla, tehdit ve şantaj yöntemiyle bulunamayacağını dünya kamuoyu giderek daha açık görmektedir.

Bu gelişme sonucunda, tekelci burjuvazinin içindeki gerçekçi çevreler de, atom-uzay çağında patlayacak bir nükleer savaş sonrasında sağ kalamayacaklarını görüyor ve buna göre tutum alıyorlar. Hatta, ABD'nin ve NATO'da önde gelen diğer kapitalist ülkelerin politik yönetimlerinde bile, bir nükleer savaşın önlenmesi gerektiği görüşü giderek ağırlık kazanmaya başlamıştır. Gerçi, aynı zamanda "nükleer caydırıcılık"

anlayışından, uzayın silahlandırılmasından, nükleer silahların modernleştirilmesinden ve silahlanma harcamalarının artırılmasından vazgeçilemeyeceği de savunulmaktadır. Ama artık ABD ve NATO yönetimleri sosyalist ülkelerin silahsızlanma önerilerine karşılık vermek ve kısmi alanlarda da olsa, somut anlaşmalara doğru adım atmak zorunda kalıyorlar.

Bu nedenle, silahlanma helezonunun kesinlikle tersine doğru dönmeye başladığını söylemek için zaman erken olsa da, bunun pratik olarak gerçekleşebilir bir hedef olduğu artık kanıtlanmıştır. Silahsızlanmadan yana bir değişim ise, militarizmin politik olarak geriletilmesinde önemli bir adım olacaktır. Kapitalist toplumda sömürü, kâr, silahlanma ve militarizm arasında yapısal ilişkiler vardır. Büyük silah tekellerinin silahlanmadan elde ettikleri yüksek kârların militarizmin önemli bir itici gücü olduğu gözardı edilmemelidir. Ancak gördüğümüz gibi, toplumsal yaşamda ekonomi ile politika arasındaki bu yapısal ilişkiler ideolojinin aracılığıyla kurulmaktadır; insanların, toplumsal sınıf ve katmanların somut durumdaki somut davranışlarıyla gerçekleşmektedir. Bu nedenle de militarizmi geriletmenin ana yolu politik mücadeleden geçmektedir.

Kapitalizm Koşullarında Militarizmi Ortadan Kaldırmak Ekonomik Açıdan Olanaklı mıdır?

Politikanın ekonomi üzerinde etkileyici gücü artmaktadır. Politik iktidar sahip olduğu mekanizmalardan, olanaklardan yararlanarak ekonomiye yön verebilmektedir. Sosyo-ekonomik sorunların çözümü ağırlıklı olarak politik yönetimlerin varolan seçenekler arasındaki tercihine bağlı kalmaktadır.

Militarizmi geriletmek ve ortadan kaldırmak sorununda da böyledir. Örneğin, askeri-endüstriyel komplekslerin politik olarak sivil ekonomiye dönüştürülmesi fikrinin bir gereksinim olduğunun kamuoyunda yerleşmesi gerekir. Politik iktidar, daha sonra ortaya koyacağı sivilleştirme programı çerçevesinde yatırımları sivil ekonomiye yönlendirebilir. Yoksa, ekonomik bunalımın varolduğu koşullarda, ekonomik pazarda darlaşma sözkonusu olduğunda sermayenin bu alanlara kayması beklenemez. Hükümetlerin ekonomik politikaları militarizmin geriletilmesinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Bazen de tersi olabilir. Sivil ekonomideki çıkarlar,barışçıl bir politikanın önünü de açabilir.

Genel olarak, hem sosyalizmde, hem de kapitalizmde askeri harcamaların endüstrinin gelişme hızını ve yaşam düzeyinin niteliğini düşürdüğünü söyleyebiliriz. Sosyal sistemleri farklı olan ülkelerde, askeri harcamaların önemli kaynakları yutmasının önüne geçebilmek yalnız o ülkeler için değil, gelişmekte olan ülkelerin yığılmış sorunlarını ve global sorunları çözebilmek açısından da yaşamsal bir önem taşıyor.

Fakat buna karşın, Batı ülkelerindeki kimi ekonomistler askeri harcamaların yeni iş sahaları açtığını, ekonomik, teknik ve bilimsel gelişmeyi hızlandırdığını ileri sürüyorlar.

1929-1930 yıllarında büyük dünya ekonomik krizinden çıkış arayışında tekelci devlet kapitalizmi iki farklı yol izledi. Başlangıçta, faşist Almanya'nın uyguladığı saldırgan, terörist egemenlik biçimindeki militarizm etkileyici oldu. Silahlanmaya yapılan yatırımlar istihdam olanakları açıyor gözüküyordu. Ne ki, militarizmin doğurduğu yıkıcı savaş ekonominin tümü üzerinde olumsuz etkiler yapmaktan, üretici güçlerin gelişimini geciktirmekten başka bir sonuç vermedi. ABD'de ise, Başkan Roosevelt'in yönetiminde tekelci devlet kapitalizminin saldırgan olmayan, liberal, reformist ge-

lişmesi gerçekleşti.

Günümüzde silahlanmanın ekonomik bir çıkış olmadığı çok açık görülüyor. İşsizlik, ekonomide durgunluk devam ederken, askeri-endüstriyel kompleksin büyümesi sürüp gidiyor.

Bununla birlikte, son yıllarda askeri-endüstriyel kompleksin iç çelişkileri artmaktadır. Ekonominin askerileştirilmesiyle girdiği çıkmazlar gitgide daha açık görülüyor. Nükleer silahların giderek daha üst düzeylerde üretilmesinin bu çıkmazları derinleştireceği, yönetici çevrelerce de anlaşılıyor. Bunun sonucunda ekonomiye yeni bir yön vermenin, tekelci devlet kapitalizminin yeni bir gelişme yoluna girmesinin gerekli olduğu daha sık ifade edilmeye başlanıyor.

Silahlanma harcamaları, toplumsal yeniden üretim açısından (tıpkı lüks tüketim gibi) faydasızdır. Askeri harcamalar, toplumsal artı-değerden karşılanır; ama, yeniden artı-değer üretimi için devreye girmezler ve Marks'ın deyimiyle ''denize atılmış sermaye''den farksızdırlar. Silah üretimi, bazı koşullarda, geçici olarak ve kısmen aşırı sermaye birikimine karşı konjonktürü canlandırsa da, uzun erimli olarak üretken güçlerin gelişmesini frenleyen ve bunalıma yol açan bir etkendir.

Konunun bazı yönlerine kısaca değinelim.

Askerileştirilen bir ekonomide sermayenin organik bileşiminin(*) incelenmesi, şu sonuçları çıkartmamıza izin vermektedir:

Askeri yatırımlar, diğer üretim alanlarına göre, daha az işgücü istihdam etmektedir. En yeni teknolojiyi kullanan askeri ekonomi sermaye-yoğun yatırımların artmasına, yani değişmeyen sermayenin (c) büyümesine ihtiyaç duymaktadır.

Gerek askeri, gerekse sivil ekonomide nereye yatırım yapıldığı prensip olarak önemli değildir, çünkü, sömürü oranı(**) değişmedikçe aynı sermaye bileşimi aynı kârı getirmektedir. Sermaye-yoğun yatırımların artması, yani, değişmeyen sermayenin (c) göreli olarak büyümesi, sermayenin organik bileşimini(***) artırmakta, bu da kâr oranını düşürmektedir.(****) Askeri ekonomiye yatırım yapmak, kendi başına daha yüksek kâr sağlamamaktadır.

Sonuç olarak görülebilir ki, askerileşmiş bir ekonomiden sivil ekonomiye geçmek ya da ekonominin askerileştirilmesini önlemek, militarizmi ekonomik olarak geriletmek ve ortadan kaldırmak, kapitalizmin işleyiş yasalarına aykırı değildir.

Kaynak kullanımı konusunda da benzer özellikler görülüyor. Askeri harcamalar, sermayenin dar ve özgül bir alan durumunda olan askeri sektöre kaymasını getiriyor. Sermayedeki bu kayma askeri sektörde hammadde ve işgücü kaynaklarının kullanımını artırırken, ekonomi de tüketim maddelerinin üretimi artmamakta, sonuçta halk kitlelerinin yaşamı zorlaşmaktadır. Oysa, yatırımların sivil alanda yoğunlaşması, iç pazarın güçlenmesini getirecektir.

Aynı durum, yapım (imalat) sanayi ve teknolojik yenileşme için de geçerlidir. Askerileşmiş ekonominin güçlenmesi, bu iki alanda yatırımları düşürüyor. Ve bundan,

---

(*) Sermayenin organik bileşimi, değişmeyen sermayenin (c) değişen sermayeye (v) oranıyla anlatılır. **Red.**

(**) Sömürü oranı ya da artı değer haddi, artı değerin değişen sermayeye oranıyla anlatılır. **Red.**

(***) Kâr oranı (haddi), artı değerin toplam yatırılan sermayeye oranıyla anlatılır. **Red.**

(****) Konuyla daha fazla ilgilenenler **Kapital**'in III. cildinin 3. Kısmına bakabilirler. **Red.**

emek üretkenliği zarar görüyor. Özellikle günümüzde emek üretkenliğinin artması toplumun çok önemli bir gereksinimi olduğu için, militarizm, toplumsal gelişmenin çıkarlarıyla keskin bir çelişki içine düşmektedir. Örneğin askeri endüstri sektörü görece zayıf olan ülkelerin (Japonya, FAC) emek üretkenliği daha hızlı artıyor. 1978-1985 yılları arasında ABD'de bu üretkenlik ancak yüzde 0.7 artarken, Japonya'da 6 kat, FAC'de 3 kat artmıştır. Görüldüğü gibi, ekonomik gelişme militarizm yüzünden frenlenmektedir. Toplumsal gelişmenin geleceği için, militarizmin ekonomik olarak geriletilmesi ve ortadan kaldırılması gerekli oluyor.

Askeri harcamaların, dar bir alanda da olsa, teknik gelişmelere ne kadar etkide bulunduğu sorusu akla gelebilir. Bilgisayarların, elektronik araçların kullanımının askeri amaçlara bağlı olarak geliştiği ileri sürülüyor. Oysa son onyıllarda Japonya'nın teknolojik gelişmesi, ABD ve Batı Avrupa'da kimi sivil elektronik sektörlerin büyümesi askeri olmayan ekonomide modern teknolojinin geliştiğini gösteriyor. Askeri teknolojinin, bilimsel-teknik devrimin başını çektiği görüşü kanıtlanmış değildir.

Yeniden başlangıç sorumuza dönelim. Kapitalizm koşullarında, militarizmin ekonomik açıdan ortadan kaldırılması, başka bir deyişle, kapitalizmin sivil ve barışçıl bir gelişmeye yetenekli olup olmadığı sorusu, herşeyden önce, bilimsel-teknik devrimin gerekleri ve sonuçları açısından yanıtlanmalıdır. Günümüzde yeni türden bir üretici güçler gelişmesiyle karşı karşıyayız. Söz konusu yeni tür üretim güçleri bir dizi özelliklere sahiptir: Yeni çalışma araçlarından bilimin çok yoğun kullanımı, yeni iş malzemeleri, yüksek düzeyde kalifiye işgücü, üretimde insan ile makinenin yer ve zaman olarak ayrılması, entansif yeniden üretimin maddi temel olması. Bilimsel-teknik devrimin yeni evresiyle bağlı bu üretici güçlerin belirli bir iç mantığı var: İnsanlığın şimdiye kadar bilmediği bir üretkenlikle, yine insanlığın bugüne kadar görmediği ölçüde yıkıcı ve yokedici niteliğin diyalektiği bu üretici güçlerin karakteristik özelliğini oluşturuyor.

Bu iç mantık öyle ki, yeni türden üretici güçlerin gelişmesi, dünya çapında mutlaka barışa yönelik, insan yaşamını, insanın doğal yaşam çevresini korumaya yönelik ekonomik ilişkileri gerektiriyor.

Görülüyor ki, kapitalizmin ekonomik yasalarının işleyiş koşullarının değişmesiyle, bizzat bu yasalardan kapitalizmin barışçı yoldan gelişme olanakları doğuyor. Yeni türden üretici güçlerin etkisi ve ekonomik yasaların iç işleyişi kapitalizmin barışçı yoldan gelişmesi için nesnel bir temel oluşturuyor. Bu nesnel yasaların işleyişi ekonomik yaşamda öznel etkeni oluşturan güçlerin (tekeller, şirketler, devlet, ulusal ve uluslararası ekonomik örgütler, işçi sınıfı ve sendikalar) eylemlerinin sonucu olarak ortaya çıkıyor. Kapitalist çıkarlar, yeni koşullarda sermayenin değerlenme sürecini dünya çapında entansif yoldan ilerletmek, ama aynı zamanda bir nükleer felaketle yok olmamak yönündedir. İşçi sınıfı da barışı, insan varlığını ve yaşam çevresini korumayı başa alarak, değişik alanlarda ilerleme yönünde kazanımlar için mücadele ediyor.

Kapitalist gelişmenin farklı seçeneklerinden hangisinin gerçekleşeceği sosyal ve politik güçler arasında oluşan güçler oranı sonucunda belirlenecektir. Nasıl kapitalizmde işçi ücretlerinin belirlenmesi hem ekonomik yasaların, hem de bu yasaların bir bileşeni olarak sınıf mücadelesinin sonucuna bağlıysa; tekelci devlet kapitalizminin hangi

yoldan gelişeceği de, ekonomik yasalar çerçevesinde sosyal ve politik güçler oranına bağlı olacaktır. Kapitalizmin bir rota değişikliğine girmesi olanaklıdır. Daha önce belirttiğimiz gibi, politikanın bu bağlamda oynayabileceği rol giderek artmaktadır.

Bu çerçevede günümüzde birçok bakımdan bütünsel olan dünyamızda, sosyalizm ve kapitalizmin öbür toplumsal sistemin ekonomik yasalarının işleyişine müdahale olanaklarının nesnel olarak oluşmuş olduğuna işaret edelim. Konumuzla ilgili olarak, sosyalizmin kapitalist dünya üzerinde, barıştan yana üç düzeyde etkisi görülmektedir: Birinci olarak, askersel-stratejik dengeyi koruyarak ve silahsızlanma yolunda yeni düşünceyi yayarak. İkinci olarak, sosyalizmin yeniden yapılanmasıyla ve entansif yeniden üretim temelinde ekonomik olarak güçlenmesiyle ekonomik işbirliğini geliştirerek. Üçüncü olarak, çok-yönlü bir politik diyalogun kurulmasını sağlayarak. Sosyalizmde azami demokrasinin gerçekleşmesi, sosyalizmin hümanist özünün daha fazla belirginleşmesi bu etkiyi kuşkusuz güçlendirecektir. Sovyetler Birliği'nin barış politikasının son yıllarda artan etki gücü de bunu kanıtlıyor.

Özetleyecek olursak, kapitalizm koşullarında militarizmi geriletmek ve ortadan kaldırmak hem ekonomik, hem de politik açılardan olanaklıdır. Militarizm olmadan da kapitalizmin gelişme perspektifi vardır. Ama bu, artık eskisinden farklı bir kapitalizmdir. Sermayenin değerlenme yasallıkları ciddi bir değişime uğramış, geleneksel askeri ve politik düşünce tarzı kökünden değişmiş olacaktır.

Bitirirken, belirtelim ki, bu yazı çerçevesinde militarizm ile askeri-endüstriyel kompleks arasındaki ilişkiye, askeri-endüstriyel kompleksin iç çelişkilerine ve bunun sonuçlarına, askeri-endüstriyel kompleks ile emperyalizmin diğer egemen güçleri arasındaki ilişkiye, askeri-endüstriyel kompleksin iktidar olma özelliğine, kısaca, askeri-endüstriyel kompleksin konumuz açısından önem taşıyan çok-yönlü rolüne değinemedik. Ama kapitalizmin günümüzde barışa yetenekli olup olmadığı sorusuna getirilecek yanıtın ana doğrultusunu belirlemek için, konuyu militarizm kavramı ekseninde ele almak da kanımızca yeterli olacaktır.

ATOM VE UZAY ÇAĞINDA SINIF MÜCADELESİ VE DEVRİM

Orhan Mertol

Zaman zaman basınımızda, "80'li yılların Türkiye'sinde artık politik kutuplaşmaların yerini, tartışma ve uzlaşma eğilimine bıraktığı" türünden savlar yer alıyor. Böylesi bir saptamanın bir irdelemeden geçirilmeden ileri sürülmesini yadırgıyor insan elbette: 80'li yılların Türkiye'sinin insanına bu "uzlaşma" süngü zoruyla, yüzkızartıcı anti-demokratik "depolitizasyon" uygulamalarıyla dayatılmadı mı?.. Ama bu haklı tepki, bizi sorunun kolayca, salt bu ilk bakışta görünen olgularla yanıtlanamayacak kadar çok-yanlı olduğunu görmekten alıkoymamalı. Son yıllarda halklarda kutuplaşma ve çatışma yerine diyalog, anlaşma ve işbirliği eğiliminin artması olgusu, ne yalnız Türkiye'yle, ne de yalnız onun benzeri, otoriter bir rejim altındaki toplumlarla sınırlı bir gözlem.

Onyıllardan beri Batı Avrupa'nın pek çok toplumunda, ekonominin istikrarsızlığına, bunalımların zaman zaman çok derinleşmesine karşın, yığınların hareketliliği sınırlı kalıyordu. Devrimci güçler arasında bir süre yaygınlaşan, "bu durgunluğun geçici bir görüntü olduğu, zaman zaman ortaya çıkan sendikal mücadelelerin geleceğin devrimci yükselişlerinin müjdecisi olduğu" şeklindeki beklentiler bir türlü gerçekleşmedi. Tersine, son yıllarda hem bu ülkelerdeki göreli durgunluk daha derinleşti, hem de "Üçüncü Dünya ülkeleri" denen ülkelerden de bazılarında benzeri gözlemler yapılmaya başlandı.

Bu olgunun birden fazla nedenleri var kuşkusuz. Ve çok-yönlü irdelenmesi, ciddi araştırmalara konu edilmesi gerekiyor. Ama geçen onyıllarda Batı Avrupa ülkelerine yönelik beklentilerimizi burada da yineleyip mutlaklaştırmak yerine, bunun yalnız geçici değil, kalıcı, yapısal nedenlerinin de bulunabileceğini görmeliyiz artık.

Sorunun temelinde, son onyıllarda bilim ve teknik alanında gerçekleşen "patlama"nın ve giderek bunun olumlu ve (şimdilik daha fazla gözüken) olumsuz yanlarıyla "Üçüncü Dünya"yı da etkilemeye başlamasının yattığını düşünüyorum: "Bilimsel teknik devrim" bir yandan, getirdiği dev olanaklarıyla tüm insanlar için hayatın çok daha yaşanası hale gelmesinin potansiyelini yaratıyor. Bir yandan da, haya-

tın kendini tehdit eden güçler çıkarıyor ortaya: Bir atom savaşı tehlikesi... Canlı doğanın yok olması tehlikesi... "Kaybedecek bir şeyi" var artık tüm insanlığın -hem çok değerli, hem de büyük bir tehdit altında olan bir şey: Hayatın kendisi.

Bu, toplumsal yaşamın tüm alanlarını, sınıf mücadelesinin nesnel koşullarını, bu mücadelenin öznesi olan yığınların bilincini doğrudan doğruya etkiliyor. Öyle ise gelgeç olmayan, tersine, 21.yüzyılda daha da derinleşecek bir süreçle karşı karşıya olduğumuzu öngörebiliriz.

Teknik ilerlemelerle olağanüstü gelişen ve yaygınlaşan kitle iletişim araçları, bu süreci olağanüstü hızlandırıyor. Örneğin yurdumuzun doktorsuz, öğretmensiz uzak köşelerinde bile insanlar radyodan, televizyondan (gerçeği çarpıtmak için büyük çabalar harcansa da) dünya hakkında geniş ufuklu bir görüş geliştirebiliyorlar. "Atmosferin ozon tabakasının delindiğini", "AIDS tehlikesini", "Bir atom savaşının dünyanın sonu demek olacağını" öğreniyorlar.

İnsan hayatına verilen değerin artması, insanların teröre, kan dökmeye karşı çıkması olumsuzluk sayılabilir mi? Elbette hayır! Ancak biz bu olguyu insan soyunun varlığını koruma mücadelesinin, toplumsal ilerleme mücadelesinin bir motor gücüne dönüştüremezsek, o zaman bu olgu pasifliğin, kaderciliğin, boyun eğmenin kaynağı oluyor. Ondan sonra bu sonuçlardan yakınmaya (hele yığınları suçlamaya) hakkı yok hiç kimsenin!

Oysa hayatın değerinin kavranmasını, tolerans ve işbirliğinin çatışmaya yeğlenmesini emekçi yığınları aktif eylemlere seferber edecek bir faktör haline de getirebiliriz: İdam cezalarına, işkenceye karşı. Savaşsız bir dünya için. Çok-sesli, gerçekten demokratik bir düzen için. Yeni, demokratik bir politik kültür için...

Global Sorunlar ve Sınıf Mücadelesi

Kanıt istemeyen, çok açık bazı gerçekler var: Bir atom savaşının tüm sınıf savaşlarının sonu demek olacağı gerçeği gibi. Devrimciler arasında, "devrim dünya barışından daha mı az, yoksa daha mı çok önemlidir?" türü sorular sorulduğu sürece, böylesi basit gerçekleri de yinelemenin yaşamsal önemi var. Ama giderek ortaya çarpık bir tablo çıkması tehlikesi de var: Sanki elimizde bir takım devrimci olanaklar, konumlar varmış da, "insaniyet namına bunlardan feragat ediyormuşuz" gibi...

Çoğu kez klasikleri tanık gösteriyoruz, "insanlığın yaşamsal genel çıkarları işçi sınıfının çıkarlarından önde gelir" diye. Oysa bir de şöyle soralım soruyu: "Her şeyden önce işçi sınıfının çıkarları gelir! Bu uğurda göze alınmayacak risk yoktur!" diyecek olsak; savaş tehlikesinin, insanlığın varlığını tehdit eden global sorunların, bilimsel-teknik devrimin dünya ölçüsündeki sonuçlarının belirleyiciliğini görmeden, başarıya ulaştırabilir miyiz işçi sınıfının mücadelesini?

Son yıllarda hızla küçülen bir yerküre üzerinde yaşıyoruz: Bilimsel-teknik devrim, ekonomideki uluslararasılaşma, global sorunların, en önde de barış sorununun yakıcılaşması koşullarında toplumların, devletlerin yazgısı her zamankinden daha fazla bağlanıyor birbirine. Sınıf mücadelesinin uluslararası niteliği, proletarya enternasyonalizminin ve uluslararası dayanışmanın önemi artıyor. Aynı zamanda sınıfsal sorunlarla ulusal ve global düzeydeki sorunlar arasında çok-yanlı, bileşik bağlar oluşuyor.

İşçi sınıfının tarihsel misyonu bir bakıma yeni bir boyut kazanıyor: Onun bir görevi toplumsal ilerlemeyi zafere götürmekse, diğer görevi de insanlığın yok olmasını önlemek. Şimdi bu iki çetin görevi birbirine bağlamak gibi, ağır bir sorumluluk var işçi sınıfının üstünde.

"İnsanlık, önüne ancak çözebileceği sorunları koyar" diyor Marks. İşçi sınıfı "yeni" bir görevle karşı karşıya ise, mutlaka bu görevin üstesinden gelecek "yeni" olanaklar da bulunmalıdır. Nedir bu olanaklar?

İnsanlığın varlık-yokluk sorunları yalnız işçi sınıfını düşündürmüyor. Tüm diğer sınıf ve katmanlar da aynı sorunlarla karşı karşıya: Çok geniş çevrelerle diyalog ve işbirliği olanaklı... Bu yaşamsal sorunlarla burjuvazi de karşı karşıya: Sınıf karşıtlarımızı da sağduyu ve gerçekçilik temelinde uzlaşmalara razı etmek, onun işçi sınıfına karşı şiddet ve teröre başvurma olanaklarını sınırlamak olanaklı...

İnsan soyunun varlığını tehdit eden sorunların başında bir atom savaşı tehlikesi geliyor. Gerek ABD'den, gerekse Sovyetler Birliği'nden savaş stratejisi uzmanları, dünyanın barut fıçısına döndüğü günümüzde yalnız her hangi iki ülke arasında çıkacak "sınırlı" bir savaşın bile her an genişleyip bir "Üçüncü Dünya Savaşı"nın fitilini tutuşturabileceğini söylüyorlar. Tüm insanlığın olduğu kadar, işçi sınıfının da bir numaralı görevi (hem de sınıf mücadelesinin dünya ölçüsünde zaferini beklemeden) atom savaşı tehlikesini önlemek, "savaş" ve "savaş tehdidi" sözlerini insanlığın sözlüğünden silmektir.

İnsanlığın fiziksel varlığını tehdit eden diğer bir dizi yaşamsal sorun da ekolojik sorunlardır. Bilim ve teknik üzerinde insanlığın kontrolünü yitirmesi, çevrenin, hava ve suyun zehirlenmesi, atmosferin doğasının değişmesi tehlikesi. Dünyada canlıların yaşamını olanaklı kılan koşulların, doğal dengelerin bozulması, canlı doğanın yok olması tehlikesi...

İnsanı insan yapan onbinlerce yıllık kültür birikimidir. Bu kültür mirası tehdit altındaysa, insanın insanlığı tehdit altında demektir. İnsanlığın kültür ve moral değerleri çürüyüp yokolma tehlikeleriyle yüzyüze ise, örneğin bilim tüm insanları mutlu etmek için kullanılacağı yerde, insana karşı kullanılıyor, insanların düşmanı konuma getiriliyorsa, bu sorunlar da insanlığın varlık-yokluk sorunlarıdır, global sorunlardır.

Irkçılık, çağdışı rejimler, insan haklarının çiğnenmesi, ülkeler arasındaki eşitsiz ekonomik ilişkiler, kimi yerlerdeki yığınsal açlık gibi sorunlar da artık yalnızca doğrudan doğruya, ilk ağızda tehdit ettikleri tek tek ülkelere, bölgelere yönelik yerel sorunlar olmaktan çıkıyor, global sorunlar haline geliyorlar; dünya hızla küçülürken bu sorunlar büyüyor. İnsan uygarlığını, kültürünü bir bütün olarak tehdit eden kanser urlarına dönüşme tehlikesi taşıyor.

Bunun günümüzde çok çarpıcı boyutlara varan bir örneği dış borç sorunudur. Bu sorun, artan bir hızla yalnız borçlandırılmış "Üçüncü Dünya"yı değil, hangi sistemden olursa olsun tüm ülkeler arasındaki para ilişkilerinin temellerini tehdit eden bir düzeye yükseldi. Öyle ki, uluslararası tefecilik kurumları, ABD bankaları, IMF, Dünya Bankası bile, kontrolden çıkıp, hızla bu ülkelerin hiç bir zaman ödeyemeyeceği ast-

ronomik sayılara yükselen borçlar karşısında dehşete düşüyorlar.

Bu sorunların çözümüne yönelik çabalar, bu amaca yönelik ulusal ve uluslararası girişimleri desteklemek, onlarla işbirliği yapmak bugün işçi sınıfının politik faaliyetinin başlı başına bir alanı olmuştur. Ama bu çabalar aynı zamanda politik mücadelenin diğer alanlarıyla, sınıf mücadelesi ile de iç içedir: Günümüzde sınıf mücadelesinin hiç bir temel görevi yok ki, global bir boyutu da olmasın! Sınıf mücadelesinin her alanında, devrimcilerin onun tüm boyutlarını (uluslararası, ulusal ve global boyutlarını) keşfetmesi, bunların getirdiği yeni sorunları ve olanakları kavrayıp yaşamda değerlendirmesi gerekiyor.

Dış borçlar örneğine tekrar değinirsek:

Bu, çözülmesi son derece zor, ama ülkemiz için bir o kadar da yakıcı bir zorundur. Devrimcilerin emekçi halk yığınları karşısında sorumluluğu vardır; soruna somut ve gerçekçi çözüm yolları bulup önermekten geri durulamaz.

Açıktır ki, dış borçlar en başta emekçileri, ama aynı zamanda tüm ulusu, bundan da öte, bir değil bir çok ulusu tehdit ediyor. Sorun, hem "sınıfsal", hem "ulusal", hem de "uluslararası" bir sorundur.

Aynı zamanda gördük ki, dış borçlar sorunu, bugün eriştiği boyutuyla emperyalist para kurumlarını bile "çözüm" aramaya zorlayan bir "global" sorun haline gelmektedir.

ABD bankalarına kalsa, onların bulacağı çözüm yolları elbette yeni-sömürgeciliğin çerçevesini aşamayacak, gerçekte hiç bir şeyi çözmeyen "ağrı kesici" önlemlerden öteye gitmeyecektir. Sorunun çözümü için emekçi halkın aktif katılımı ve borçlandırılmış devletlerin dayanışması, birlikte, kararlı hareketi zorunlu önkoşullardır. Ama aynı zamanda sorunun global boyutlara varması, emperyalist para kurumlarını da müzakere masasına oturmaya, ödün vermeğe zorlamakta, ezilen halkların, ülkelerin mücadelesi için daha elverişli koşullar yaratmaktadır. Giderek bu temelde, gelecekte karşılıklı ödünlerle sorunun çözümü yolunda bir mutabakata varmanın mümkün olabileceği bir ortam oluşmaktadır.

Sorunun tüm düzeyleri, yani sınıfsal, ulusal, uluslararası ve global düzeyler özdeş olmayan, farklı düzeylerdir. Ama aynı zamanda onlar iç içe geçmiş ve bileşik bir bütün oluşturmuşlardır. Bu çetin sorunun çözümü için tüm bu düzeyleri hesaba katmak zorunludur: Hem yüksek bir savaşkanlık düzeyi, hem ulusal ölçüde geniş bağlaşıklıklar kurma yeteneği, hem anti-emperyalist uluslararası dayanışma, hem de ödün verebilme uzlaşabilme esnekliği, olmazsa-olmaz önkoşuludur başarının.

Yeni Türden Devrim

Özü ve içeriği devrimden tümüyle farklı bir kavram var: Savaş. Onbinlerce, milyonlarca insanın canını alan, emekçi yığınları büyük acılara boğan, çoğu kez işçi sınıfının mücadele gücünde ağır yaralar açan savaş...

Ama şu da gerçek: Savaş kimi zaman bir sömürü toplumundaki uzlaşmazlıkları olağanüstü keskinleştirmiş, egemen sınıfın hem savaş makinesi, hem de en güçlü baskı aracı olan militarist orduyu güçten düşürmüş, örgütlülüğünü zayıflatmış, devrimci

bir duruma yol açmıştır. Lenin, Ekim Devrimi için, "savaş bu süreci hızlandırdı ve bu olgu kapitalizmin varlığını olanaksız hale getirdi." der. "Kapitalizmin temelini tarih çürütüp oymuş olsaydı, kimse yenemezdi onu."

Bu yüzden yıllarca işçi sınıfının parolası, "Savaşları önlemeye çalışmak, önlenemezse savaşı devrime dönüştürmek" oldu: Paris Komünü, 1870-71 Prusya-Fransa Savaşı'nı izledi. Rus-Japon savaşı 1905 Rus devriminin, Birinci Dünya Savaşı 1917 Şubat ve Büyük Ekim devrimlerinin, İkinci Dünya Savaşı dünya sosyalist sisteminin kuruluşunun yolunu açtı. Bir kaç istisna dışında, bugüne kadarki devrimlerin hemen hemen tümünün ebeliğini, ülkeler arasındaki kanlı savaşlar yaptı.

Ama biz yarının dünyasının savaş ve savaş tehdidinin insanlığın yaşamından kesinlikle çıkarıldığı bir dünya olacağına inanıyoruz. Bunu istiyor, bunun için çalışıyoruz. Günümüzde, "savaşı önleyemezsek onu devrime dönüştürelim" diye bir parolamız yok bizim.

Bu savaşsız dünyada devrimin geleceği ne olacak? Savaşları kesinlikle önlemek gibi yüce bir hedefe erişmenin fiyatı, artık "istisnalar" dışında, devrimci gelişmelerin sona ermesi mi?

Sorun, aslında daha genel bir sorunun kendini dışavurduğu bir somut örnek. Temelde, başta gördüğümüz güncel çelişki yatıyor: Bilimsel-teknik devrimin insanlığa getirdiği, bir yandan "dev olanaklar" ile öte yandan "yaşamsal tehlikeler" arasındaki çelişki. Bu, gerek burada olduğu gibi, doğrudan doğruya sınıf mücadelesinin nesnel koşullarını, gerekse başta gördüğümüz gibi, yığınların bilincini etkiliyor, belirliyor...

Bundan, "bilimsel-teknik devrimin devrimi yok ettiği" sonucuna varabilir miyiz? Devrimler artık tarihe mi karışıyor?

Hayır! Ama, giderek devrimin eski, alışılagelmiş biçimlerinin geri dönmemecesine tarihe karışacağına kuşku yok! Her zaman olduğu gibi, burada da sorumlu devrimcidir: Atom ve uzay çağının devrim türünü yaratmak, devrimci gelişmenin yeni dinamiklerini keşfetmek ve uygulamak görevi duruyor onun önünde.

Marks, sosyal devrim sürecini "ekonomik temelin değişmesiyle tüm devasa üstyapı da yavaş ya da hızla dönüşür" sözleriyle anlatır. Bugüne kadarki sosyal devrimlerin bu çok-yanlı sürecinin bir adımı, iktidarın ele geçirilmesi mücadelesi, nesnel olarak, tüm devrimin bir tür düğüm noktasını oluşturdu. Süreç, burada olağanüstü yoğunlaşıyordu. Tarihsel materyalizmin zorunlu, genel bir yasası değildi bu aslında. Belli somut koşulların somut sonucuydu. Nitekim Doğu Avrupa'nın (özgül koşullarda oluşan) devrimlerinde bu düğüm noktasının eskisi kadar belirgin olmadığını görürüz. Buralarda geniş bir sınıfsal temele dayalı halk demokrasileri, görece uzun bir süreç sonucunda sosyalist devletlere dönüştüler.

Ama yine de genellikle devrimi bu bir tek adıma indirgeme, yalnızca iktidarın ele geçirildiği an olarak görme anlayışı yaygındır. Neden? Kimi zaman açıkça, kimi zaman bilinçaltından şöyle düşünüyoruz: "Çok kısa bir süre içine, bir 'an'a sığmalı devrim. Çünkü söz konusu olan niceliğin niteliğe dönüşmesidir, bir nitelik sıçrama-

sıdır.'' Oysa gerekçe tutarlı değil: Büyük Ekim Devrimi'nde iktidar (ünlü yazar John Reed'in söyleyişi ile) ''dünyayı sarsan on gün''de ele geçirildi. Niçin bu süreyi ''kısa'' sayabiliyoruz? Niceliğin niteliğe dönüşmesinin pek sevilen örneği, ''suyun buhara dönüşmesi'' için gerekli dakikalarla karşılaştırıldığında, bu pek uzun bir zamandır. Ama buradaki nitel sıçramanın ölçütü dakikalar ya da günler değil, insanlık tarihidir! O halde yalnızca on gün değil, onyıllar da göz açıp kapayası kadar kısa bir ''an''-dır sosyal devrimler için.

Geleceğin ''yeni türden devrim''inde onu salt ''iktidarı ele geçirme anı'' olarak görme, bu eylemi devrimin diğer adımlarından bir Çin duvarıyla ayırma alışkanlığından vazgeçmek zorundayız. Nereden biliyoruz devrimci süreç içinde birden fazla nitel dönüşümün, devrimci ''sıçrama''nın evrensel gelişmelerle reformlarla iç içe geçmeyeceğini? Belki iktidar, geçen dönemlerin devrimlerinde olduğu gibi bir seferde değil de, bu süreç boyunca değişik devlet kurumlarının emekçi halka adım adım maledilmesiyle el değiştirecek. Niçin devlet yapısında, üretim ilişkilerinde ve toplumun moral-kültürel değerlerinde değişimler yan yana, ardarda, adım adım gerçekleşmesin? Devrim, bizim kafamızdaki modellere, şemalaştırılmış planlara göre değil, somut yaşamın sorduğu sorulara işçi sınıfının yaratıcı eylemiyle vereceği somut yanıtlarla hayata geçecek.

İnsanlık tarihinde zaman yüzyıllarla ölçülür. Sınıf mücadelesinin ölçütü ise ''insan''dır, onun yaşamıdır! Tarih için bir ''an''lık nitel sıçrayış, somut hayatta uzun bir devrimci süreç olabilir! Uzun yılları kapsayabilecek, gelgitleri, dalgalanmalarıyla çok-yanlı, bileşik bir süreç olacaktır 21.yüzyılın sosyalist devrimleri.

Egemen sınıfın işçi sınıfını ezeceği militarist ordudan yoksun kaldığı özgül koşullarda gerçekleşen Doğu Avrupa devrimlerini ayırırsak, bugüne dek sosyalist devrimler silahlı ayaklanmalar, iç savaşlar sonucunda geçti hayata. Binlerce emekçi çocuğunun kanının dökülmesi, işçi sınıfının seçimi değildi elbet: Savaşı işçi sınıfına sınıf karşıtı dayattı. Öyle ki, sosyalizme barışçıl yoldan varmak, klasiklerin ''çok değerli'' olduğunu önemle belirttikleri, ama sadece ''teorik'' bir olasılık olarak kaldı. Tercih edilen ''istisna'' barışçıl yol; hayatın dayattığı ''kural'' ise silahlı ayaklanmaydı.

Yarının dünyasının savaşsız bir dünya olması, saldırı savaşının olanaksız kılınması, militarizmin kendi ülkesi sınırları gerisine çekilmek zorunda kalması için verilen savaşım, aynı zamanda onun emekçilere yönelik baskılarının sınırlarını giderek daraltmak için savaşımdır. Öyle ise, bu savaşımın gelişmesiyle barışçıl devrim yolunu gerçekleştirme olanakları artacaktır. Bunun tersi de doğrudur. Önümüzdeki dönemde iç savaş yolunun istenmeyen, ama olağanüstü durumlarda sınıf karşıtımızın ya da emperyalizmin dayatabileceğini hesaba katmamız gereken ''istisna'', barışçıl devrim yolunun ise ''kural'' olması için çalışmak hem zorunludur, hem de olanaklıdır. Her mücadele biçimine hazır olmak, ama devrimci yolun bir iç savaşa dönüşmeden gerçekleşmesini amaç edinmek artık gerçekçi bir hedef olmaktadır.

Hedefi böyle saptamak, günümüz insanının ''tolerans ve işbirliği'' istemine yanıt verecek, bu eğilimleri toplumsal ilerlemenin dinamiklerine dönüştürecek bir politikanın da yolunu açıyor: Barışçıl devrim yolu geniş bir bağlaşıklığı şart koşar. Kararlılığı esneklikle, sınıf mücadelesini devrimci amaca hizmet edecek uzlaşmalarla ustaca bağlama yeteneğini şart koşar. İşçi sınıfının tarihsel misyonunun iki boyutu birbi-

riyle çelişmiyor, bağlanıyor burada. İnsanlığın yok olmasını önlemek görevi, toplumsal ilerlemeyi zafere ulaştırma görevinin ayakbağı değil, yardımcısı oluyor. Hatta öyle görünüyor ki, yarının dünyasında bu görevi çözmenin tek yolu olacak yöntemi gösteriyor.

Global sorunların (bizim olduğu kadar) sınıf karşıtımızın da olanaklarını sınırladığı koşullarda, demokratik oyun kurallarını görece daha sağlam güvencelere bağlamak da olanaklı olacaktır. Gerçekleşeceğine inandığım önemli bir etken daha var burada: Sosyalist ülkelerin uluslararası çekim gücünün yeni bir düzeye yükselmesi.

Burjuvazinin tekel dışı kesimlerine sosyalizmin kuruluşu döneminde varlığını sürdürme perspektifi tanımak, toplumun da çıkarlarına uygun olacaktır. Çünkü, bu dönemde ekonominin bir çok alanlarında bu kesimlerin özel girişimciliği olumsuz değil, olumlu rol oynayacaktır.

Ama devrimin barışçıl yolunun hayata geçebilmesinin yukarıda sözü edilen tüm önkoşullarının önkoşulu (militarizmi geriletme ve sosyalizmin içerdeki ve dışardaki karşıtlarının silahlı saldırısını önlemenin; sınıf karşıtımızı demokratik oyun kullarını çiğnememeye ve tarihsel gelişmeyi durdurma çabasından vazgeçmeye razı etmenin de önkoşulu) ulusun ezici çoğunluğunu sosyalizmin saflarına kazanmaktır. Bu yüzden egemen sınıfın yığınlar üzerindeki politik ve ideolojik etkisini geriletip yenmek, eskiden olduğundan daha da büyük önem taşıyor.

18.Yüzyıldaki Fransız burjuva devriminden önce Avrupada "Aydınlanma" adı verilen devrimci bir kültür hareketi yer almıştı. Burjuvazi feodalizmin iktidarını yenip, kendi iktidarını kurmadan önce, aydınlar feodalizmin ideolojisini yendiler. Halk yığınlarının mevcut düzeni "Tanrı emri" olarak algılayıp onaylamalarına yol açan bilgisizliğin, geriliğin karanlığını gerilettiler. İnsanın insanlaşması yolunda büyük bir adım olarak, genel demokratik ülkülerin moral üstünlüğünü sağladılar. Onların açtığı bu yoldan ilerleyen Fransız Devrimi "özgürlük, eşitlik, kardeşlik" ilkesini yazdı bayrağına.

Oysa bugüne kadarki sosyalist devrimlerin yolunu, burjuvazinin ideolojik etkisini yenilgiye uğratan geniş bir kültür hareketi açmadı. Burjuvazinin egemen sınıf olduktan sonra ihanet ettiği demokrasi ülküsünü yeniden canlandırıp derinleştirecek, zenginleştirecek geniş bir aydın hareketi yer almadı. Böylesi bir harekete temel olacak düzeyde bir işçi-aydın bağlaşıklığı hayata geçirilmedi.

Yarının dünyasında bunu gerçekleştirmenin koşullarının olgunlaşmakta olduğunu düşünüyorum: Bu dünya, savaşların önlendiği, militarizmin baskı ve terörünün geriletildiği, büyük ölçüde moral olarak mahkum edildiği bir dünya olacak. Bu dünya, bugün sosyalist ülkelerde başlatılan devrimci yenilenmenin zafere ulaşacağı, sosyalizm dünyasının kültürel üstünlüğünün gerçekleşeceği bir dünya olacak. Bu dünya, genel insanlık sorunlarının çözümü için işçi sınıfı ile aydınların omuz omuza uğraşa girecekleri bir dünya olacak. Ve bu dünya bilimsel teknik devrimin aydınların geniş bölümlerini işçi sınıfına nesnel olarak yakınlaştıracağı, bir kesimini onun bir parçası haline getireceği bir dünya olacak.

Elbette bu koşullarda bile geniş emekçi yığınlarını aydınlatmak, burjuvazinin ide-

olojik etkisini yenmek, yeni, demokratik bir politik kültürün üstünlüğünü sağlamak kolay olmayacaktır. Bu hedef bugünden başlamamız gereken, uzun soluk isteyen, çetin bir uğraş koyuyor önümüze.

Demokratik bir politik kültürün ulus çapında üstün gelmesi, demokratik değerlerin tartışılmaz moral değerler olarak, vazgeçilmez toplumsal gelenek olarak ulusça benimsenmesi barışçıl devrimin olmazsa-olmaz koşuludur. Bu yüzden bugün "demokratik bir Türkiye" mücadelesi, işçi sınıfı açısından atom ve uzay çağının devrimi için mücadele ile eştir.

DEVRİM VE DEMOKRASİ KÜLTÜRÜ

Ömer Tulgan

İtalya devrimci hareketinin **ilk önderlerinden** Antonio Gramsci, 1916 yılında şu saptamayı yapmıştı: "...her devrimin yolunu yoğun bir eleştirel faaliyet açtı: Derinliğine bir tinsel kavrayış faaliyeti,... insan gruplarını düşüncenin ışıklarıyla aydınlatma faaliyeti. Bize zamanca en yakın olduğundan, en fazla benzeyen bir örneği, Fransız Devrimi'ni alalım. Ondan önceki 'Aydınlanma' adı verilen kültür dönemi,... başlı başına görkemli bir devrim oldu... o, tüm Avrupanın birleşik bir bilinci olarak doğdu. Her bir parçasıyla ortak acılara ve felaketlere duyarlılıkla tepki gösteren bir tür burjuva-tinsel-enternasyonali oldu... Aynı görüntü bugün sosyalizm açısından yineleniyor..."(1)

Gramsci'nin bu öngörüsü tümüyle gerçekleşemedi: Oktobr Devrimi'nden önce burjuvazinin emekçi yığınlar üzerindeki ideolojik etkisinin geriletilmesi, Fransız Devrimi'nden önceki Aydınlanma hareketi gibi çok-yanlı bir kültür devriminin boyutlarına varmadı. Aydınların çoğunluğu devrimde işçi sınıfının yanında yer almadılar.

Daha sonraki sosyalist devrimlerde de devrimin yolunu burjuvazinin ideolojik etkisini yenilgiye uğratacak geniş bir kültür hareketi açmadı. Devrimlerden önce böylesi bir hareketi taşıyacak düzeyde güçlü bir işçi-aydın bağlaşıklığı kurulamadı; Fransız Devrimi'nin bayrağına yazdığı, burjuvazinin ise egemen sınıf olduktan sonra ihanet ettiği "özgürlük, eşitlik, kardeşlik" ülküleri yeniden canlandırılıp, derinleştirilip, zenginleştirilip işçi sınıfına maledilmedi; insanlığın kültüründe sınıflı toplumlar kadar eski olan "sosyal adalet" düşünü, düş olmaktan çıkarıp demokrasi kültürüyle kaynaştıracak, onun vazgeçilmez bir ilkesi olarak benimsetecek bir tür "Yeni-Aydınlanma" hareketi ortaya çıkmadı...

Bu bir "yazgı" mı? Sosyalist iktidar kurulmadan, güçlü bir kültür hareketiyle, burjuvazinin ideolojik etkisini yenilgiye uğratmak olanaklı değil mi?

Atom ve uzay çağı koşullarında sosyalist devrime geçişin olmazsa-olmaz önkoşulu ulusun büyük çoğunluğunu işçi sınıfının yanına, demokrasi ve sosyalizm mücadelesi saflarına kazanmaktır. Bu yüzden egemen sınıfın emekçi yığınlar üzerindeki ideolojik etkisini yenmek, dün olduğundan da büyük önem taşıyor.

---

(1) Antonio Gramsci, **Gedanken zur Kultur** (Sosyalizm ve Kültür), s.9-10

“Toplumda Hegemonya” ve “Dolaysız İktidar”

Gramsci, kültür konusunu ve egemen sınıfın yığınlar üzerinde etki oluşturmada kültürden yararlanması konusunu teorik çalışmalarına önemli bir ağırlık merkezi yapmıştı. Bu değerli düşünür çok genç yaşta öldü. Üstelik çalışmalarının büyük bir bölümünü faşizmin zindanlarında, korkunç koşullarda yapmak zorunda kaldı. Bu yüzden teorik çalışmaları tamamlanamadan kaldı. Bunların pek çoğu tümüyle sistemleştirilmemiş, terim bütünlüğü sağlanmamış bir halde hapiste yazdığı notlar halinde, “Hapishane Defterleri”nde bulunuyor. Yine de onun sorduğu sorular, keşfettiği olgular, geliştirdiği teorik düşünceler günümüz devrimcileri için yol göstericidir.

Burada önce, terminoloji bütünlüğü ve sistematik açıdan (yapılması Marksist teori için kuşkusuz çok gerekli ve çok değerli olacak) bilimsel bir irdeleme gibi, iddialı bir çalışmaya girişmeden, Gramsci'nin görüşlerinin bazı ana hatlarını, onun bir notundan(2) çıkarak (ve bu yazı boyunca olabildiğince orada kullandığı terimlere bağlı kalarak) çizmeğe çalışacağım.

Gramsci, üretim ilişkileri “temeli” üzerinde kurulu “üstyapı”yı iki düzeye ayırır: “Sivil toplum” ve “Politik toplum”(3)

Gramsci “sivil toplum”u, egemen sınıf açısından, bu sınıfın “tüm toplumda sürdürdüğü hegemonya(4) işlevine” bağlıyor. Ona göre egemen sınıfın “toplumda hegemonya”sı, yığınların mevcut toplum biçimine gönüllü “onayını” alması demektir. Bu onay, tarihsel olarak egemen sınıfın “konumundan ve üretimdeki yerinden” kaynaklanmakta, bu temelde yığınların “saygı ve güvenini” kazanmasına dayanmaktadır.

“Politik toplum” ise “dolaysız iktidar ya da buyurma gücü işlevine” bağlanıyor. Özünde bu işlev, toplum biçimine hiçbir şekilde onayını vermeyenleri “yasal yoldan disipline sokmaya” yöneliktir. Ama gönüllü onayın esirgenmesinin toplumsal boyutlara erişebileceği “bunalım anlarını” da hesaba katan egemen sınıf, “dolaysız iktidar” aygıtını tüm topluma yönelik olarak örgütlemiştir.

“Toplumda hegemonya” bir bakıma bir sınıfın kendi üretim biçimini benimsetmede toplumun kültür değerlerini kullanabilme yeteneği olarak beliriyor. Sömürücü sınıf için bu, emekçi halkın aldatılıp pasifleştirilmesi demektir: Emekçiler sömürü düzenini “en adil”, “en ahlaki”, “en akılcıl” düzen olarak algılamalıdır! Haksızlığa uğrayan birey, bunun genel haksızlığın parçası olduğunu görmemeli, tek tek haksızlıklara başkaldıran kişiler, bu başkaldırılarını toplum ölçüsünde bir isyan halinde birleştirememelidirler. O zaman toplumu yönetmek için açık baskı ve terör yöntem lerine başvurmak, ancak “olağanüstü hal”lerde gerekli olacaktır. Ne var ki, baskı ve terörün bu sınırlı kullanımı, hatta salt potansiyel varlığı bile, emekçileri yıldırıcı

---

(2) Bak: A.Gramsci, **Zu Politik, Geschichte und Kultur** (Hapishane Defterleri'nden), s.228-229

(3) Söz konusu olan köleci, feodal, kapitalist toplum gibi ayrı toplumsal formasyonlar değil, her toplum formasyonunun üstyapısının (şu ya da bu oranda yan yana var olan) iki bileşenidir.

(4) Söz konusu olan alışageldiğimiz hegemonya kavramı değil, devrimci olmayan koşullarda da tüm toplumu etkileme anlamında bir “toplumda hegemonya”dır. Yalnızca devrimci durumda bu kavram, yığınların güven ve saygısı, gönüllü onayı temelinde “devrimci süreçte öncülük” anlamında, bildiğimiz hegemonya kavramı ile eşanlamlı olur.

etki yapar, sömürücü sınıfın ideolojik-moral üstünlüğünü aşmayı zorlaştırır.

Tarihin hiç bir döneminde yalnızca baskı ve teröre, salt "dolaysız iktidara" dayalı, sürekli kalabilmiş bir egemenlik görülmemiştir. En baskıcı iktidar bile kendini sürekli kılmak için "toplumda hegemonya"yı oluşturmak, ideolojik bir zırha bürünmek zorundadır.

Ama her toplumda "hegemonya" ile "iktidar" eşit ağırlıkta değildir. Burjuvazi, devletçe denetlenmeden en geniş "iş yapma", "kâr etme" özgürlüğüne sahip olmak ister. Burjuvazi bu yüzden ağırlığı "dolaysız iktidar"a değil, "toplumda hegemonya"ya vermeyi yeğler. Kural olarak "çok-partili demokrasi", "hukuk devleti" ilkeleri geçerlidir. Ama her kuralın istisnası vardır. "Sivil toplum"da dengenin işçi sınıfından yana değişip, burjuvazinin "hegemonya"sının tehlikeye düştüğü zamanlarda baskı aygıtı, "dolaysız iktidar" devreye girer...

Latin Amerika ülkeleri ve Türkiye gibi ülkelerde toplumun özgül gelişmesi, klasik anlamda, kapitalizmin doğuşu döneminin çizgilerini taşıyan bir "sivil toplum"un oluşamamasına yol açtı. Bu ülkelerde yapısal bunalım ve bağımlılık koşullarında sık sık emekçi halkın "gönüllü onayı"nı alması olanaksız önlemlere başvuruyor egemen sınıf. Bu yüzden "hegemonya"ya değil, "iktidar"a veriliyor ağırlık çoğunlukla. Ve kimi zaman da "egemen sınıfın son sözü" orduya, "kestaneleri ateşten alma" görevi veriliyor. Diktatörlük, "dolaysız iktidar" açık terörcü biçimler alıyor.

Günümüzde Türkiye'de yerli burjuvazi güçlendiği ve daha güçlenmek istediği ölçüde, kendi gelişmesine en elverişli koşulları yaratacak güçlü bir "sivil toplum"un, devlet gücüne değil, kendi sınıfsal otoritesine dayanacağı bir egemenliğin eksikliğini nesnel olarak duyuyor. Öte yandan işçi sınıfı, devrimci sol herkesten fazla gereksinim duyuyor demokrasiye. Burjuvazinin bir kesiminin "militarist darbelerin önlenmesi" anlamında "sivilleşme" istemi, burada, işçi sınıfının, "hegemonya" oluşturması için elverişli bir "sivil toplum"un, bir demokrasi kültürünün baskı ve teröre üstün gelmesi istemiyle koşut düşüyor.

Bugüne kadarki sosyalist devrimlerin yolunu, Fransız burjuva devriminde olduğu gibi, önce ülkede demokrasi kültürünün canlandırılması ve işçi sınıfının "toplumda hegemonya" oluşturması açmadı. Bu devrimlerin tümünde ilk adım, bu sömürü toplumunun gerici diktatörlüğünü parçalayıp yok etmek, "dolaysız iktidar"ı ele geçirmek oldu.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Doğu Avrupa'da gelişen devrimler, öncekilerden farklılık gösterdi: Bu devrimler özgül koşullarda barışçı yoldan gerçekleşebildiler. Bu ülkelerde iktidar sorunu tek bir adımda çözülmedi: Geniş bir sınıfsal temel üzerinde kurulan halk demokrasileri, bir süreç sonunda sosyalizme dönüştüler.

Ama bu devrimlerin de öncesinde, burjuvazinin "toplumda hegemonya"sına son verilmiş değildi: Burada, Almanya dışındaki ülkelerde egemen sınıfın temel baskı aracı olan militarist ordu, faşist Almanya'nın saldırısıyla ya etkisizleştirilmiş, ya da işbirlikçi kılınmıştı. Faşist ordular ve işbirlikçileri ise kendi giriştikleri korkunç savaş serüveni sonucunda yok oldular. Demek, bu ülkelerde de devrimin yolunu önce egemen sınıfın baskı aygıtının yok olması açtı.

Bu deneyimlere bakıp, "işçi sınıfı 'dolaysız iktidar'ı ele geçirmeden 'toplumda hegemonya'sını gerçekleştiremez" diye bir genel yasallığa varabilir miyiz?

Fransız Devrimi bir sömürü toplumunun yerine bir başkasını getirmişti. Tüm sınıflı toplumlar çağını kapatacak olan işçi sınıfının işi ilke olarak çok daha güç. Ama, herhalde en azından sosyalist dünya sisteminin kuruluşundan bu yana, sosyalizmin uluslararası düzeyde kültürel üstünlüğünü kanıtlamasının yolu açılmıştır. Bu hayata geçirilirse, böylesi bir dünyada "kapitalizm koşullarında işçi sınıfı için 'hegemonya' oluşturmanın olanaksızlığı" diye bir "genel yasallığın" da nesnel temeli olmasa gerekir!

İnanıyorum ki, devrimci olsun olmasın, pek çok insan şu iki öngörüde birleşiyorlar:

Birincisi, Sovyetler Birliği'nin başlattığı devrimci yenilenme sürecinin tüm sosyalizm dünyasındaki başarı perspektifidir. Sosyalizmin bugüne dek yaşama geçmemiş dev potansiyelleri canlanırsa, "her burjuva demokrasisinden milyonlarca kez daha demokratik" olan sosyalist demokrasi tüm boyutlarıyla hayata geçerse, sosyalist ülkeler tüm toplumların kültürel yaşamını canlandıran birer kültür kaynağı haline geleceklerdir. Demokrasi kültürünü, "özgürlük, eşitlik, kardeşlik" ülkülerini, insanlığın tüm kültür mirasını özümseyip daha üst bir düzeye yükselterek insanlığa maledeceklerdir. Mayakovski'ler, Gagarin'ler, Vajda'lar, Aytmatov'lar yarının bu ileri kültürünün bugünkü müjdecileridir...

İkinci öngörü, yarının dünyasının insanlığın sözlüğünden "savaş" ve "savaş tehdidi" kavramlarının silineceği bir dünya olacağı perspektifidir. Bu, aynı zamanda militarizmin dünya ölçüsünde ağır bir darbe yemesi demek olacaktır. Saldırı savaşının olanaksız hale getirileceği, orduların görevinin yalnız savunma ile sınırlandırılacağı bir dünyada militarizm kendi ülkesinin sınırları gerisine hapsedilecektir. Bu durumda o, emekçilere yönelik baskılarını eskisi kadar kolayca "yurdun güvenliği" gibi moral bir gerekçe ardında gizleyemeyecek, işçi sınıfının, demokrasi güçlerinin "hegemonya" oluşturma, demokrasi kültürünü canlandırma uğraşına karşı militarist aygıtın kullanılmasının sınırları gittikçe daralacaktır.

Bu iki perspektif, kapitalist ülkelerde işçi sınıfının "toplumda hegemonya" oluşturması için elverişli uluslararası koşulların potansiyelini taşıyor. Ama bunların gerçekleştiği bir dünyada da bu, uzun soluk isteyen, çetin bir uğraş olacaktır.

"Tarihsel Blok"

Bu çetin uğraşı temellendirebilecek toplumsal dinamikler nelerdir?

Egemen sınıf için "toplumda hegemonya"yı sürdürmek, "dolaysız iktidar"ı elde tutmaktan daha zordur: Sanatçıları, yazarları, profesörleri denetlemek orduyu, polisi denetlemeye benzemez! Sivil toplumun kurumlarının, örneğin üniversite ve okulların, din ve ahlak kurallarının, hukuk ilkelerinin yapısı son derece çok-yanlı, bileşik, karmaşık, çelişkilidir.

Bu çelişkilerin bir kaynağını sınıf mücadelelerinin kültürel hayata, özellikle aydınlara yansıması oluşturuyor.

Ama bu çelişkileri salt böyle açıklamaya çalışmak çok şematik bir bakış olur diye düşünüyorum. Her toplumsal olgu gibi, kültürü de "son analizde" ekonomik temelin belirlediği kuşkusuz doğrudur. Ama bundan çıkıp kültüre, bir toplum formasyonunun üstyapısıymış gibi bakılamaz. O, ilkel sınıfsız toplumdan bu yana tüm toplumların kültür mirasını içinde taşımaktadır. Üstelik, geleceğin sınıfsız toplumuna dek, geleceğin tüm toplumlarının kültür değerlerini de bir özlem, bir ütopya, bir tohum halinde içinde taşıyor. Kültür, bir toplum formasyonunun, bir sınıfın değil, tüm insanlığın malıdır.

Öyle ise "sivil toplum"un yapısındaki çelişkilerin kaynağını hem sınıfsal olanda, ama hem de kültürün kendi diyalektiğinde, onun iç dinamiklerinde aramalıyız...

Gramsci şöyle tanımlıyor kültürü:

"Kültürü ansiklopedik bilgi olarak anlamaktan, insanı ampirik verilerle, ham, birbiriyle bağlantısız olgularla... doldurulup yüklenecek bir kap gibi görme anlayışından vazgeçmeli, bu alışkanlıktan kendimizi kurtamalıyız... Kültür tümüyle başka bir şeydir. O, insanın kendi iç benliğinin örgütlenmesi, disiplinlendirilmesidir; kendi kişiliğine sahip çıkmasıdır; ona kendi tarihsel değerini, yaşamdaki işlevini, kendi hak ve görevlerini kavrama yeteneği verecek daha yüksek bir bilinç edinmesidir... Ancak basamak basamak, tabaka tabaka erişti insanlık kendi değerinin bilincine..."(5)

Kültürün, insanın insanlığını gerçekleştirmesi demek olan bu içeriği ile, sömürücü sınıfın ona yüklediği "toplumda hegemonya" işlevi birbiriyle çelişir. Bu nedenledir ki, sınıflı toplumlar tarihinin her döneminde, kendilerine lâyık görülen toplumsal işleve, egemen sömürücü sınıfın ideolojik zırhı olma görevine başkaldıran aydınlar çıktı: İster feodalizmde gerçek uğruna ateşte yakılmayı göze alan aydın din adamları olsun, ister kapitalizmde işçi sınıfının isyanının başına geçen Marks'ler, Engels'ler, Lenin'ler olsun.

Feodalizmin "toplumda hegemonya"sını yenen Aydınlanma hareketinin mimarları aydınlar olmuştu. Burjuvazinin hegemonyasını yenecek bir "yeni-Aydınlanma"nın da mimarları yine en başta kültür insanları olacaktır. Burjuvazinin ideolojik zırhı olarak kullanılmaya başkaldıran aydın bireyler olacaktır: Kültür, "...fizyolojik zorunlukların zalim dikenleri altında değil, önce az sayıda kişilerin, daha sonra tüm bir sınıfın, belli gerçeklerin nedenleri üstüne; bu gerçekleri, boyun eğmeye gerekçe değil, toplumsal öfkeye, toplumsal yenilenmeye simge yapmanın yolları üstüne kafa yorması ile oluştu."(6) İşçi sınıfının "toplumda hegemonya" oluşturması uğraşı, bir bakıma aydınları demokrasi ve sosyalizmin saflarına kazanması ile, kopmaz bir işçi-aydın bağlaşıklığını, Gramsci'nin deyişiyle bir "tarihsel blok"u hayata geçirmesi ile eş anlamlıdır.

Günümüzde aydın bireyi günden güne daha ilerici konumlara çeken iki önemli olgu üzerinde duracağım.

Birincisi, bilimsel-teknik devrimdir. Fikir ve bilgi giderek alınıp satılan temel mallardan biri oluyor. Fikir ve bilgi üretimi, sömürü oranı çok yüksek bir kapitalist üretime dönüşüyor. Bu, hem kafa işçilerinin bir kesimini doğrudan doğruya modern pro-

(5) A.Gramsci, Sosyalizm ve Kültür, s.8-9
(6) agy.

letarya ordusunun yeni bir bölüğüne dönüştürüyor, hem de kültür insanlarının ezici çoğunluğunu işçi sınıfına olağanüstü yakınlaştırıyor. Aydınlar ile, kapitalizmin onlara dayatmak istediği tutucu işlev arasındaki çelişkiyi derinleştiriyor.

İkinci olgu insan soyunun varlığını tehdit eden global sorunlardır, en başta insanlığın bir atom savaşında yok olma tehlikesidir. Çağımız insanı için "yeni bir düşünce tarzının" zorunlu olduğunu ilk kez büyük fizik ve matematik bilgini Albert Einstein dile getirdi. Bilimsel-teknik devrimin yaratıcıları, aynı zamanda onun kötüye kullanılması tehlikesini, bir toplu intihar aracına dönüşmesi tehlikesini de ilk görenler oldular. İnsan soyunun onbinlerce yıllık kültür mirasının yaratıcıları ve taşıyıcıları, bu paha biçilmez hazinenin yok olması tehlikesine karşı da insanlığı ilk uyaranlar oldular. Bu, aydınları, "yarınlar bizim" diyebildiği için insanlığın varlığını koruma sorununa en büyük cesaret ve kararlılıkla sahip çıkan sınıfla, işçi sınıfıyla nesnel olarak bağlayan bir bağ oluyor.

Devrimci hareketin önderlerinden Haydar Kutlu'nun bir söyleşide belirttiği gibi, günümüzde "yalnız Marksist aydınlar değil, Kemalist ve sosyal demokrat aydınlar ve hatta kendilerini sağcı olarak niteleyen aydınlar içinde de yeni arayışlar söz konusu... Aydınlar bu çabalarında genel olarak bağımsızdırlar... Ama aydınların ezici çoğunluğu taraflıdır: Barış, demokrasi ve ulusal egemenliğin, emekçi halkın tarafındadırlar. Gerici, Amerikancı, savaşçı politikaların, insan ve kültür düşmanlarının karşısındadırlar."(7)

Aydınlar karşısında bir sıra yanlış tutumları aşma görevi artık Türkiye devrimcilerinin gündemine gelmiştir: Aydına kuşku ile bakma, onu nesnel olarak egemen sınıfın bir parçası ya da savunucusuymuş gibi görme haksızlığı ("burjuva aydını", "küçük burjuva aydını" aşağılaması). Kültür ve sanat yaratıcılarının yapıtlarının "iyi" ya da "kötü" olduğu üzerine hakemliği bir "devrimci"nin doğal hakkı sanmak; üstelik bu hakemliği kültürün, sanatın kendi özgül ölçütleriyle değil de, politik mücadelenin o günkü aşamasının ihtiyaçlarına göre yapmaya kalkışmak yanlışı... Bunun sonucunda, sanattan ajitasyon-propaganda faaliyetinin bir uzantısı; tüm sanat ve kültür yaratıcılarından, kayıtsız şartsız, örgütlü işçi hareketinin itaatkâr birer neferi olmalarını bekleme yanlışı... Hayır. Aydının yaratıcılığı için, bağımsızca, sonuna kadar, korkmadan, eleştirerek düşünebilmek vazgeçilmez bir ön koşuldur. Böylesi aydınlara Türkiye'nin "ekmek ve su kadar ihtiyacı var."(8)

İleri bir gelecekte devrimin yolunu açabilecek "toplumda hegemonya"yı oluşturmak için işçi sınıfının o uzun soluklu, çetin uğraşa geciktirmeden girişmesi gerekli. Günümüz Türkiye'sinde bu, herşeyden önce örgütlü işçi hareketinin, giderek tüm solun, tüm barış ve demokrasi güçlerinin gerek tek tek kendi içlerinde, gerekse aralarındaki ilişkilerde demokratikleşme yolunda ilerlemeleri demek. Bu, devrimcilerin kendilerinden başlayarak kültürel yetkinleşmesi ve aynı zamanda, işçi sınıfının çokyönlü kültür düzeyini yükseltmek için canla başla çalışması demek. Bu, aydınlarla geniş, güçlü, kalıcı bağlar kurmak, "tarihsel blok"u bugünden hayata geçirmeye başlamak demek.

---

(7) Haydar Kutlu'nun Duran Taştan'la söyleşisinden, **Bilim ve Sanat,** Aralık 1987, s.23
(8) **agy.**

Yarın devrimi isteyenin, bugün yakıcı bir görev var önünde: Militarist darbelerin önlendiği, diktatörlüğün geri itildiği, güçlü bir "sivil toplum"un yaratıldığı bir Türkiye için, en geniş bir sınıfsal temel üzerinde demokratik bağlaşıklıklar örmeliyiz. Hümanist, yurtsever en geniş çevrelerin şu ortak kültürel değerler çevresinde birleşmesi için çalışmalıyız:

Yurdumuzun, halkımızın, insan soyunun, hepimizin evi olan şu yeryüzünün geleceği karşısında sorumluluk duygusu;

Her türlü terörizmi ve devlet terörünü, işkence ve cinayetleri reddetmek;

Başka uluslara, ırklara, farklı inançlara, dünya görüşüne ve yaşam tarzına sahip insanlara karşı önyargılardan kurtulmak;

Farklı, hatta karşıt görüşlere karşı tolerans;

Kendi görüşlerini, alışkanlıklarını her zaman eleştirici ve yaratıcı bir gözle sorgulayıp sınayabilme, yeni olgular karşısında kendini yenileyebilme yeteneği...

Böylesi bir politik kültür toplumda yaygınlaştığı, yığınsallaştığı ölçüde, devrime giden yoldaki en büyük bir engel, yani, barışa, demokrasiye, ulusal çıkarlara düşman olan, temel dayanağını baskı ve terörden alan gericilik önyargıların, aldatmacaların ardına gizlenemeyecek ve gerilemek zorunda kalacaktır.

ANTONİO GRAMSCİ'NİN GÖRÜŞLERİNİN GÜNCELLİĞİ(*)

B.Popov/G.Smirnov

Antonio Gramsci'nin yapıtlarının bütün dünyada giderek daha çok yayınlanması, bu seçkin İtalyan devrimcisinin ardında bıraktığı mirasın eskimez değerine ve önemine tanıklık ediyor. Antonio Gramsci artık okuyucuyla yalnız İtalyanca değil, Almanca ve İngilizce de, Japonca ve Portekizce de konuşuyor. Onun politika, estetik, pedagoji, tarih gibi çok çeşitli alanları kapsayan yapıtları son beş yıl içinde Rusça olarak da bir kaç kez basıldı. İtalyan Komünist Partisi'nin kurucusunun yapıtlarının ülkemizdeki popülerliğini okuyucu anketlerindeki sayısal veriler de gösteriyor: Yalnız Lenin Kütüphanesi'nde 1986 yılında okunan Marksist kitaplar arasında Marks, Engels ve Lenin'inkilerden sonra Gramsci'nin yapıtları birinci sıralarda geliyor. Politik Edebiyat Yayınevi önümüzdeki yıllarda Gramsci'nin temel yapıtı olan ***Cezaevi Defterleri***'ni yayınlamaya hazırlanıyor.

Gramsci'nin yapıtlarına gösterilen ilgi bir raslantı değildir. Bu durum, çağımızdaki devrimci süreçlerin derinleşmesi sorunlarına gösterilen doğal ve artan ilginin yanısıra, Gramsci'nin kapitalizmin kalelerinden biri olan ve devrimci dönüşümler karşısında görece istikrar gösteren bir ülkede faaliyet göstermiş olmasıyla da açıklanabilir. Sözkonusu olan, tarihsel olarak gelişmiş bir kapitalist temele, güçlü bir işçi sınıfına ve oldukça deneyimli bir burjuvaziye sahip olan Batı Avrupa'dır.

Sosyalist devrim ve onun ileri kapitalist ülkelerdeki yolu ve olanakları, Batı'daki komünist ve işçi hareketinin 20'li-30'lu yıllardaki geçici geri çekilmesinin nedenleri, sosyalist dönüşümler için nesnel bakımdan olgunlaşan bir toplumda işçi sınıf hegemonyasının kurulması yolunda yeni savaşım biçimlerinin aranması gibi konular Gramsci'nin teorik çalışmalarının merkezinde bulunmaktadır.

İtalyan Komünist Partisi'nin bu seçkin önderinin ölümünden bu yana 50 yıl geçti. Bugün "Gramsci'den alıntıları" günümüz olgularına uydurmaya çabalamak nasıl bilim dışı olacaksa, aynı şekilde şu ya da bu partinin politik platformundaki kimi özellikleri, örneğin "politik plüralizm" ya da sosyalizme "parlamenter geçiş" gibi istemleri "Gramscicilik" gibi göstermeye çabalamak daha da bilim dışı olacaktır. Tüm büyük Marksistlerde olduğu gibi Gramsci'de de yöntem, genelleme, analiz, diyalektik-

marksisti skolastik ve dogmatikten ayıran parlak ve derin düşünce, cevher düşünce önemlidir.

A.Gramsci'nin K.Marks'a ve onun yüce öğretisine, Lenin'in büyük teorik ve politik deneyimine gösterdiği ilgi ve saygı rastlantı değildir. "Marks yoktan birşeyler yarattığı ya da kendi hayalinden tarihin özgün görünümünü çıkardığı için değil, bölük pörçük, tamamlanmamış ve olgunlaşmamış olanın onda olgunlaştığı, bir sisteme girdiği ve kavranabilir olduğu için yüceydi, etkinlikleri verimliydi... Eylem alanında olduğu gibi, düşünce alanında da Marks yücedir ve emeği verimlidir. Onun kitapları düşünceyi değiştirdiği gibi, dünyayı da değiştirmiştir", diye yazıyordu Gramsci.(1) Bunlar ne anlama geliyor? Bir hayranlık mı, öğretmen'in önünde eğilme mi yoksa Marks'ın görüşlerinin doğruluğuna, gelecek devrimin zaferine duyulan sarsılmaz inanç mı? Bu, kuşkusuz Marks'ın tarihteki ve devrimci hareketteki rolünün, Marks'ın öğretisinin yaratıcılıkla uygulanması zorunluluğunun kavranması demektir. "Bizim için Karl Marks", diye devam ediyor Gramsci, "manevi ve ahlaki yaşamın öğretmenidir, eli bastonlu derviş değil. O, düşünce temselliğinden silkinerek kurtulmaya zorluyor, uyuklayan, ancak esenlik getiren kavgalar için kalkması gereken yaratıcı enerjiyi uyandırıyor."(2) Geçmişe değil, günümüze ve geleceğe yönelik ve bu sözler ne kadar keskin ve günceldir.

Gramsci, Lenin tipini de aynı şekilde güzel ve net çiziyor: "Lenin yoldaş, tarihin gelişimindeki yeni bir sürecin başlatıcısıdır. Ancak O, yalnız Rusya'nın değil, dünya tarihinin tüm gelişme sürecini de yansıtmış ve tamamlamıştır."(3)

Kuşkusuz tüm bu güzel değerlendirmeler yine de Gramsci'nin öğretisi ile Marksizm-Leninizm arasındaki canlı ve direkt bağı göstermeye ve kanıtlamaya yetmez. Bu bağın kanıtını, Gramsci'nin Marks ve Lenin'in görüşlerine olan bağlılığını biz, İtalyan proletaryasının Avrupa'daki devrimci süreçle kopmaz bağı olan savaşım stratejisi, sınıf bağlaşıklığı, yeni tarihsel blok, hegemonya, "manevra" ve "pozisyon" (mevzi) savaşı gibi Gramsci tarafından hazırlanmış ve geliştirilmiş bir dizi konseptte bulabiliriz. 20'li-30'lu yıllardaki Batı Avrupa ve İtalya'da oluşan durumu gözönüne alan bu konseptler Marksist-Leninist görüşlerin doğrudan zenginleştirilmesidir.

Ancak zaman zaman Gramsci'yi, onun görüşlerini Marksist düşüncenin genel çizgisinden koparma çabaları deneniyor. Leninizmi "Rus" Marksizmi gibi gösteren antitez v.b. gibi, Gramsci de Marksizmin İtalyan ya da Batı Avrupa kolu olarak gösterilmek isteniyor. Çoğu zaman kimilerinde Gramsci ile Gramsci'yi karşı karşıya getirme isteği doğuyor. Onun ***Cezaevi Defterleri***'nde tam ifadesini bulan düşünce evriminin son dönemi gerçek "Gramscicilik" olarak gösterilerek bu dönem, "Leninci" olarak adlandırılan ***Ordina Nuovo*** gazetesinde çalıştığı dönem ile karşı karşıya konmak isteniyor. Gerçi, bunda biraz da olsa gerçekçilik payı vardır. Çünkü ***Ordina*** döneminde Gramsci, "İtalya'nın tarihsel koşullarının Rusya'dan biraz farklılık gösterdiğini ve göstermekte olduğunu" ileri sürmüştür.(4) Ama, şunu unutmamak gerekir ki, Gramsci'nin tek ve parçalanmaz bir bütün olan öğretisinin Leninci temelleri özellikle bu dönemde atılmıştır. Lenin ve Gramsci farklı ülkelerde, farklı politik koşullarda savaşım verdiler. Ancak bu demek değildir ki, onlardan biri Marksizmi "Rus

---

(1) A.Gramsci, **Seçme Yapıtlar,** Moskova 1980, s.40
(2) **Agy.,** s.42
(3) **Agy.,** s.144
(4) **Agy.,** s.71

toprağına'' ''ortodoks bir biçimde'' soktu, diğeri ise Marksizmin ''özerk'' bir kolunu yaratmayı amaçladı.

Tersine, Gramsci de Lenin gibi toplumu, devleti ve ileri kapitalist toplumdaki işçi sınıfının politik erki kazanma yollarını analiz ederken, temel olarak, Marksizmi her zaman kendi bütünlüğü içinde ele almıştır. Devrim teorisinin temel sorunlarında Gramsci Marks, Engels ve Lenin'in görüşlerini şaşmadan izlemiş, aynı zamanda, bu görüşlerin İtalya koşullarında yaratıcılıkla geliştirilmesi ve Batı Avrupa kapitalist sistemindeki bu özgün halkanın kendine özgü koşullarının gözönünde tutulması zorunluluğunu da anlamıştır. Bugün büyük bir ulusal güç durumundaki İtalyan Komünist Partisi, Gramsci'nin teorik çalışmaları ve politik deneyimi olmadan böylesi bir güce dönüşemeyebilir ya da dönüşse bile, daha geç ve daha değişik biçimlerde başka bir yol izleyebilirdi. Gramsci'nin öğretisi olmasaydı, Batı Avrupa Marksist düşüncesinin kazanımları bugün daha sönük kalabilir, kimi politik sorunlar daha farklı görülür ve yorumlanabilirdi.

Gramsci'nin ideolojik mirasının güncelliği sadece onun konseptlerinde ve doğru politik formüllerinde değil, aynı zamanda onun ender rastlanan sezme ve ileriyi görme yeteneğindedir. Zaten böylesi bir yeteneğe sahip olmadan, gerçek anlamda bir politik önder de olunamaz.

Gramsci'nin proletaryanın burjuvaziye karşı ''pozisyon'' ve ''manevra'' savaşımı üzerine tezleri, sosyalist toplumu kurma savaşımının farklı aşamaları ya da öğeleri olarak diktatörlük ve hegemonya arasındaki ilişki üzerine düşünceleri, yığın bilinci sorunlarına ilişkin incelemeleri, vb. bugün de güncelliğinden hiç bir şey yitirmemiştir. Bu konular komünist ve işçi hareketinde, kapitalist ilişkilerin yüksek düzeyde geliştiği, burjuvazinin ideolojik egemenliğinin derin krizlerde bulunduğu, demokratik hareketin ve komünist partilerin önemli etkiye sahip olduğu ülkelerde yoğun olarak tartışılmakla kalmıyor, aynı zamanda bunlar gelişmiş kapitalist ülkelerde çetin politik savaşım koşullarında faaliyet yürüten komünist partilerin çalışmalarında da güvenilir bir destek vazifesi görüyorlar.

A.Gramsci herşeyden önce, kapitalist toplumun sosyalist topluma devrimci dönüşümünün teorisyenidir. Onun için temel olan, kent ve kır proletaryasının, işçi sınıfının bu süreçteki merkezi rolüdür. ''Fabrika işçileri ve yoksul köylüler'', diyor Gramsci, ''proleter devrimin iki gücüdür... Bunlar devrimin belkemiğidirler.''(5) Bu sınıfın ezgi ve sömürüye uğradığı koşullarda Gramsci tek bir çıkış yolu görüyor: ''İtalya'nın çalışan nüfusunun ezici çoğunluğunu oluşturan bu yüzbinlerce emekçiye önderlik etmek ve onları, toplumu kemiren çelişkilerin üstesinden gelebilme yoluna kanalize etmek gereklidir. Bunların üstesinden gelebilmek ise, ancak ve ancak var olan politik ve ekonomik düzeni yıkarak ve onun yeni bir düzenle, çalışan ve maddi değerleri üretenlerin çıkar ve özlemlerinin dile getirileceği ve tatmin edileceği bir toplum ile değiştirerek mümkündür.''(6)

Emekçileri zafere götürmeye ve işçi devletini kurmaya yetenekli devrimci güçlerin sorununu Gramsci derinlemesine ve Leninci bir tarzda ortaya koymuştur. Şöyle diyor Gramsci: ''Parti yığınların bu engellenemez hareketinin en yüksek basamağı olmaya devam ediyor. Parti en etkili diktatörlüğü, prestije, yani öngörülen davanın tam

(5) Agy., s.72
(6) Agy., s.157

başarısı için gerekli sayılan otoritenin bilinçli ve gönüllü olarak kabul edilmesi temeline dayanan diktatörlüğü gerçekleştiriyor."[7] Bununla birlikte Gramsci için parti, yönetici grubun basit bir sivrilmesi değil, devrimin başarısını belirleyen "örgütlenme ve disiplin sorunudur herşeyden önce."[8]

Yüzyıllardır katmanlaşan ve iyi işleyen burjuva üstyapısının varlığı koşullarında büyük önem kazanan bir dizi diğer noktanın da olduğunu Gramsci anlamıştır. Bunların içinde hegemonya kavramını, kapitalizmden sosyalizme geçiş ve yeni toplumun inşası anında proletaryanın toplumdaki hegemonyasını sayabiliriz.

Antonio Gramsci, işçi sınıfının toplum yönetimini üstlenebilmek açısından tarihsel olarak olgunlaştığı inancından hareket etmiştir. Bu inanç onda burjuva toplumunun içinde bulunduğu ekonomik, toplumsal ve politik krizin Marksist analizi temeline dayanıyor. Rusya'daki Büyük Ekim deneyimini derinlemesine inceleyen Gramsci, Batı'da, bu arada İtalya'da da, proletarya devriminin tarihsel olarak kaçınılmaz olduğu sonucuna varıyor.

Ne ki, Gramsci'nin etkinliğinin en verimli çağı Batı'da işçi sınıfının geçici yenilgi dönemine denk düşmüştür. Ve İtalyan Komünist Partisi'nin bu seçkin önderinin doğal olarak kafasına şu soru takılmıştır: Eski Rusya'ya kıyasla, Batılı kapitalist düzendeki bu görece büyük istikrarın nedeni nedir? Temel nedenlerden birini Gramsci, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki "sivil toplum"un büyük istikrarlılığında görmektedir. Gramsci Marks ve Engels'in görüşlerini hatırlatarak şöyle yazıyor: "Bilindiği gibi, proletaryanın kapitalizme karşı savaşımı ekonomik, politik ve ideolojik olmak üzere üç cephede yürütülür."[9] Tüm bu savaşım biçimleri kendi aralarında sıkıca bağlıdırlar. "Bu çok yönlü savaşımın temelinde yatan tüm istemler, faaliyetlerinde yansıdığı ve cisimleştiği için işçi sınıfının partisi olan bir partinin bu üç savaşım cephesi", diyor Gramsci, "aslında bir tek cephede toplanmaktadır."[10] Gramsci, proleteryanın erk için uzayıp giden savaşımı koşullarında ideolojik savaşıma özel bir önem vermektedir. "...Sosyal grubun üstünlüğü", diye belirtiyor Gramsci, "biri 'egemenlik' diğeri ise 'manevi ve ahlaki yönetim' biçiminde olmak üzere iki biçimde ortaya çıkıyor."[11]

Kapitalist toplumdaki burjuvazinin egemenlik mekanizmasını proletaryanın görevleri açısından analiz eden Gramsci, onun üç temel bileşenini, üç "toplumu" kendi terminolojisini kullanarak şöyle belirliyor: Birincisi, ekonomik toplum veya altyapı (burjuva egemenliğinin ekonomik temeli üretim ve dağılım araçlarını elinde bulundurmasıdır); ikincisi, politik toplum ve üçüncüsü ise sivil toplum ya da üstyapıdır. İki büyük üstyapı plânını belirlemek mümkündür, diye yazıyor Gramsci. Birincisi "sivil toplum" olarak, yani genellikle "özel" olarak adlandırılan organizmaların toplamı olarak nitelenebilir. İkincisi ise, "politik toplum" veya devlettir.[12]

Gramsci'ye göre devlet, bünyesinde politik egemenlik sistemini ("politik toplum") ve ideolojik-ahlaki egemenlik sistemini ("sivil toplum") birleştirmektedir. Baskı aygıtına dayanan politik egemenliği Gramsci diktatörlük, ideolojik-ahlaki egemenliği

---

(7) **Agy.**, s.79
(8) **Agy.**, s.73
(9) **Agy.**, s.176
(10) **Agy.**, 177
(11) **Agy.**, 330
(12) Bkz. **Cezaevi Defterleri,** Roma 1975, s.1518

ise hegemonya olarak adlandırmaktadır. Sonuncusunun, toplumun ahlaki, entellektüel ve politik bir yönetimi olarak özelliği şundadır: Egemen sınıfın iradesi, dünya görüşü ve amaçları biricik makul ve tartışılmaz, gerçek bir genel-doğru anlayış olarak kabullenilmektedir. Egemen sınıfın toplumu yönetme yeteneğini, topluma kendi kurallarını en yüksek yaşam bilgeliği olarak aşılama becerisini de Gramsci hegemonya olarak adlandırmaktadır.

Gramsci'ye göre, gelişmiş kapitalist ülkelerde var olan koşullarda sermayenin kalelerine aşağıdan yapılacak tek bir saldırı ile, bu saldırı çok iyi hazırlanmış olsa bile, proletaryanın erki ele geçirmesi çok zordur. Ve Gramsci, "sivil toplumun" işçi sınıfı safına kazanılması için uzun süreli bir proleter savaşımın ("pozisyon savaşı" olarak adlandırılıyor) zorunluluğu sorununu ileri sürmektedir. Bu savaşımın amacı işçi sınıfının hegemonyayı kazanmasıdır. Hegemonya ise, yalnızca geniş ve topluma derinlemesine işleyen bir ideolojik etkinliği gerekli kılmakla kalmıyor, aynı zamanda sermayenin zulmü altındaki diğer sınıf ve katmanlarla bağlaşıklık sisteminin kurulmasını da gerektiriyor.

Bununla bağlı olarak Gramci, "tarihsel blok" gibi yeni bir kavram kullanıyor. Ona göre, işçi sınıfı hem ekonomide güçlü ve egemen konumlar elde etmek için, hem de toplumda ideolojik-ahlaki üstünlük kazanmak için savaşım yürütmelidir. Gramsci, bu amaca varılması için ilerici sınıfın aydın kesiminin ("organik aydın kesimi") kendi safına çekmek zorunda olduğunu belirtiyor. Sonuçta "sivil toplum"da, işçi sınıfı hegemonyasını sağlamaya yetenekli "ideolojik blok" oluşacaktır.

Gramsci, İtalya'nın özgüllüğünü gözönünde bulundurarak, burjuvazinin devlet erkinden uzaklaştırılması için Kuzey'in işçileriyle Güney'in köylüleri arasında politik bağlaşıklık görüşünü ileri sürüyor. Bu bağlaşıklığın ekonomik özünü toprağın köylülere devredilmesi, sosyal özünü ise proletarya hegemonyası oluşturmalıdır.

Daha sonraki tarihsel gelişmeler Gramsci'nin birçok görüşünü ve öngörüsünü haklı çıkarmıştır. İşçi sınıfının ve onun öncü komünist partisinin kendi etkisini arttırmayı başardığı, diğer sınıf ve katmanlarla, diğer politik güçlerle geniş bağlaşıklar kurabildiği ülkelerde proletarya ülkeyi köklü demokratik dönüşümler yoluna sokmayı ve ülke yönetimine katılmasorununu gerçekleştirmeyi başaracak duruma gelmiştir. Böylesi bağlaşıklıkların kurulamadığı ülkelerde ise, işçi sınıfı ve onun öncü gücünün politik etkisi en azından sınırlı kalmış, artmamıştır.

Proletaryanın kendi "sivil toplum" yapısını oluşturması, yeni "tarihsel blok" oluşturması zorunluluğu, vb. gibi, Gramsci'nin işaret ettiği noktalar, yığınların devrim safına kazanılması zorunluluğuna ilişkin Leninci kuramı açık bir biçimde çağrıştırmaktadır. Savaşımın karakterinin değişmesi ile birlikte yığın kavramının da değiştiğini Lenin'in de belirttiğini hatırlayalım. Devrime hazırlanmak için birkaç bin işçi aktivistinin eylemi yeterlidir. Ancak "ne zaman ki devrim artık hazırdır, 'yığın' kavramı değişmektedir. Artık birkaç bin işçi yığın değildir. Bu kavram başka bir anlam taşımaya başlamaktadır. Bu sözle kastedilen çoğunluktur, üstelik sadece işçilerin çoğunluğu değil, tüm sömürülenlerin çoğunluğudur."(13)

Bu türden bir bağlaşıklık ancak, işçi sınıfının, onun öncü gücü ve "kollektif aydını" olan partinin titiz, güncel ve "kılcal damarlar gibi ince" faaliyetleri sonucu ("po-

---

(13) V.I.Lenin, **Top. Yap.**, C.44, s.31-32

zisyon savaşı") kurulabilir. Kapitalizmden sosyalizme devrimci dönüşümü sağlamak amacıyla, kapitalist sistem çerçevesi içinde erk aygıtlarını kullanma için, hegemonya için savaş Gramsci'nin temel konseptlerinden biridir.

İlerici hedeflere varılması için geniş toplumsal güçlerin birleşmesi yollarına ilişkin Gramsci'nin görüşleri günümüzde özel bir önem kazanıyor. Bunlar günümüzde dünya ve insanlık pratiğine uygulandığında tek bir anlama geliyor: İnsanlığın ezici çoğunluğunun köklü ortak çıkarlarını yansıtabilecek geniş ve tarihsel bir gerçek-birliğin oluşturulması zorunludur. Bu ortak çıkarlar şimdi, dünyada nükleer silahlardan arınmış bir barışı sağlamak, sonul trajik felaketi önlemek noktasında toplanıyor.

Nükleer çağda sınıf savaşımının karakteri değişiyor. Global plânda bunun ne anlama geldiği, SBKP'nin 27. Kongre'sinde okunan MK Politik Raporu'nda şöyle belirtiliyor: "...kapitalizm ile sosyalizm arasındaki cepheleşmenin sadece ve sadece barışçıl yarışma ve barışçıl rekabet biçimlerinde olanaklı olacağı... objektif koşullar oluşmuştur."

Açıktır ki, kimi ülkelerde de antagonist sınıflar arasındaki cepheleşme "pozisyon savaşı" koşullarında sürecektir; en azından ileri kapitalist ülkelerde, sosyalizme barışçıl yolla geçiş emekçiler için yalnızca elverişli bir olanak değil, aynı zamanda nesnel bir zorunluluktur da. Ancak, sınıf savaşımının güncel görevlerinin, biçim ve koşullarının karakterindeki değişme bu savaşımın ne özünü, ne de onun sonul amaçlarını elbette değiştirmiyor. "...Sınıflar arasındaki savaş, -diyor Engels- gerçek askeri eylemlerin yürütülüp yürütülmediğine bağlı olmaksızın sürmektedir. Ve onun sürmesi için barikat ve süngülerin olması her zaman gerekli değildir. Sınıflar arası savaş, çıkarları ve farklı sosyal konumları karşılıklı çatışan ve çelişen sınıflar varoldukça bitmeyecektir."(14)

Toplumun sosyalist dönüşümünün yol ve sorunlarının incelenmesinde Gramsci bu dönüşüme çekilen güçlerin karşılıklı ilişkisi konusuna büyük bir ilgi göstermiştir. Bu konuda ortaya çıkan durumun analizi, güçler oranının belirlenmesi Gramsci'ye göre, propaganda, ajitasyon ve örgütlenmenin, stratejik planın, strateji ve taktiğin kavranmasını sağlayan politika bilimi ve politika sanatının temel ilkelerinden birini oluşturmaktadır."(15)

Gramsci'ye göre durum analizine uluslararası güçler dengesinden başlanmalı, sonra "nesnel sosyal ilişkilere, yani üretici güçlerin gelişmişlik düzeyine gelinmeli, daha sonra da politik ilişkiler, partiler arası ilişkiler" analiz edilmelidir.(16)

Kuşkusuz, diye belirtiyor Gramsci, uluslararası ilişkilerin gelişmesi, temel sosyal ilişkilerin gelişme mantığını izlemektedir. Ancak öte yandan, "uluslararası ilişkiler, politik ilişkilere ve partilerin hegemonyasıyla bağlı ilişkilere aktif ya da pasif bir etkide bulunmaktadır."(17)

Bir başka deyişle, şu ya da bu ülkenin iç yaşamındaki olaylar, iç politik durum, hatta "partilerin hegemonyası", yani politik güçlerin aktif eylemleri uluslararası durumla ve dünyadaki güçler oranıyla sıkıca ilişkilidir ve karşılıklı bağımlıdır. Bu veri-

---

(14) K.Marks/F.Engels, **Yapıtlar**, C.8, s.238
(15) Bkz. A.Gramsci, **Üç Ciltlik Seçme Yapıtlar**, M.1959, C.3, s.161
(16) **Agy.**, 162
(17) **Agy.**,

lerden yola çıkan Gramsci, bir süre sonra, uluslararası durum yalnızca ulusal açıdan değerlendirilmemelidir sonucuna varıyor. Çıkış noktası "ulusal" olsa da, "gelişme enternasyonalizme gidiyor."(18) Ulusal güçler oranının sağlıklı biçimde incelenmesi ve analiz edilmesinin zorunlu olduğunu belirten Gramsci, dikkatleri şu noktaya çekiyor: Yönetici sınıf ulusal güçlerin karşılıklı ilişkisini yönetmeli ve bunu uluslararası perspektifleri, uluslararası gelişmenin gereklerini gözönünde bulundurarak geliştirmelidir.(19)

Tüm bunlar, Marks ve Lenin'in peşi sıra kendi çağındaki ilerlemenin enternasyonalleşmeye, karşılıklı bağımlılığın artmasına doğru, geniş emekçi yığınların tarih sürecine katılımının giderek daha aktifleşmesine doğru yöneldiğini anlayan Gramsci'nin üstün zekasına tanıklık ediyor. "Ekim'in itkisiyle başlayan büyük tarihsel sürecin gidiş yönünü yakalamak, kavramak Gramsci'nin güçlü sezgisinin bir diğer örneğidir"(20), diye belirtiyor İtalyan Komünist Partisi Genel Sekreteri A.Natta. Tarihin ve toplumsal ilerlemenin gidişi, günümüz dünyasının giderek enternasyonalleşmesi komünist hareketin önüne, ulusaldan genele, enternasyonalizme yönelen günümüz dünyasındaki gelişimin genel ve global bir konseptini formüle etme gerekliliğini ısrarla dikmektedir. Gramsci'nin bu görüşü SBKP'nin 27. Kongre'sinde formüle edilen günümüz dünyasının bütünselliği ve karşılıklı bağımlılığı konseptiyle uyum içindedir. M.S. Gorbaçov'un Kongrede okuduğu MK Politik Raporu'nda şöyle belirtiliyordu: "Günümüzdeki gelişmenin gerçek diyalektiği, iki sistem arasındaki yarışma ve karşılıklı savaşımın, dünya topluluğunu oluşturan devletlerin karşılıklı bağımlılığı yönünde güçlenen eğilimle birleşmesinde ifadesini buluyor. İşte böylelikle, karşıtların savaşımı içinde, güçlüklerle, kimi zaman neredeyse el yordamıyla, çelişkili, ama bir çok konuda karşılıklı bağımlı, önemli ölçüde bütünsel bir dünya oluşmaktadır."

Günümüz dünyasının karşılıklı bağımlılığı ve bütünselliği konsepti, dünya gelişiminin global plandaki gerçek diyalektiği, komünist partilerin ve genel olarak tüm sol güçlerin gündemine ulusal ve uluslararası görevlerin karşılıklı ilişkisi ve uluslararası birlik sorunlarını yeni bir biçimde koymuştur.

Gramsci'nin de mükemmel bir biçimde doğruladığı gibi, Marksist-Leninst öğretide temel olan, yeni görev ve sorunlara yeni bir tarzda yaklaşmayı becerebilmektir. Komünist partilerin önünde duran global uluslararası sorun ve görevler arasında herhangi bir kopukluk sözkonusu olabilir mi? Herhangi bir parti ya da toplumsal güç çağdaş gelişmenin global sorunlarını ele almadan, onları analiz etmeden ulusal görevlerin üstesinden gelebilir mi? Sanırız ki hayır.

Marks şöyle yazıyor: "Kendisinden önceki egemen sınıfın yerine geçecek her yeni sınıf bu amacına varabilmek için kendi çıkarlarını, tüm toplum üyelerinin ortak çıkarı gibi göstermek, yani soyut konuşarak, kendi görüşlerine genelgeçer bir biçim vermek, onları biricik makul ve genel önemli görüşler gibi yansıtmak zorundadır."(21)

Çağımızda insanlığın genel ortak çıkarları termonükleer felaketin önlenmesinde, sağlam bir barışın sağlanmasındadır. Bu en acil, global ve ertelenmez bir görevdir.

---

(18) **Agy.**, s.235
(19) **Agy.**, s.236
(20) **L'Unita**, 18 Ocak 1987
(21) K.Marks/F.Engels, **Yapıtlar**, C.3, s.47

Ve bu, işçi sınıfının, çağımızın en ilerici sınıfının temel görevi ve ivedi amacıdır da. SBKP'nin nükleer silahsız bir dünya kurulmasına, uluslararası genel güvenliğin sağlanmasına yönelik girişim ve önerilerinin yalnız işçi sınıfı, komünistler ve sol güçler tarafından değil, uluslararası ilerici kamuoyunun geniş kesimlerince de desteklenmesi ve paylaşılması bir rastlantı sayılabilir mi? Bugün pratik olarak tüm komünist partiler ilk ve genel ortak istem olarak barış savaşımı belgisini ileri sürüyorlar. Bunun yanısıra onlar diğer politik toplumsal güçlerle birlikte çalışmaya yöneliyor ve birlikte çalışmayı, insanlığın uluslararası ortak çıkarının gelişmesi için, bu çıkarın herkesin ya da en azından ezici çoğunluğun çıkarı olarak kavranması için çalışmayı öğreniyorlar.

Gramsci'nin politik ve teorik mirası, düşünce bakımından zengin materyaller veriyor. Bu İtalyan devrimcisinin öğretisi, özellikle Batı'nın kapitalist ülkelerinde faaliyet gösteren komünist partiler üzerinde bugün de olumlu bir etkide bulunuyor. Örneğin Fransa'daki yaygın krizin kurbanı olan farklı sosyal güçleri geniş olarak kapsayacak halk çoğunluğunun yeni birliği için Fransız komünistlerinin yürüttüğü savaşımda, Gramsci'nin görüşlerinin direkt ve mekanik olmasa da, bir yansıması görülmektedir. Yine aynı görüş, Belçikalı komünistlerin ilerici güçlerin geniş birliği için savaşımına temel olmaktadır.

Bu durum özellikle İtalyan Komünist Partisi örneğinde açık olarak görülmektedir. Marks, Lenin ve Gramsci'nin ideolojik mirasının etkisiyle, Togliatti, L.Longo, E.Berlinguer gibi seçkin önderlerin yönetimi altında İKP uzun ve çetin bir yol almış, emekçilerin yığınsal partisine, genel ulusal bir güce dönüşmüştür. Gramsci'nin yöntemini, realist analiz yöntemini uygulayarak Parti, antifaşist direnişi zafere ulaştırabilmiş, 1956'daki 8. Kongre'sinde sosyalizme geçişin İtalyan yolu konseptini geliştirmiş, kendi politik strateji ve taktiğini geliştirmenin yeni biçimlerini aramaya grişmiştir. Bunlar arasında özgün ve henüz sonuna kadar analiz edilmemiş olan "tarihsel uzlaşma" konsepti, çağdaş "demokratik alternatif" politikası ve diğer kimi özellikler vardır. Açıktır ki, bir yerlerde hata ve eksiklikler yapılmıştır. Ancak yeni yollar ararken, kendi hatalarından ders çıkarmadan ileriye gidilemez. İşte, bu konuda da Gramsci'nin öğretisi günceldir.

Günümüz dünyası değişiyor. Hergün ve her saat değişiyor. Ve bugün, Nisan 1987'de, Batı Avrupa komünistlerinin önünde bir yıl öncesine ve elbetteki 20 yıl öncesine kıyasla çok daha yeni görevler duruyor.

70'li yılların sonu ile 80'li yılların başında ABD'de ve Batı Avrupa'da yaygınlık kazanan, "Reaganomi" postulatına dayanan ve daha 2-3 yıl öncesine kadar oldukça istikrarlı görünen yeni-gericilik eğilimleri kriz içindedir. Bilimsel-teknik devrim, sosyal çelişkilerin büyümesi Batı Avrupa ülkelerinin egemen çevrelerini nesnel olarak yeni yönetim biçimleri aramaya itiyor. Bu eğilimlere yeni koşullarda Batı Avrupa komünistlerinin nasıl bir yanıt bulacağı, süngüsüz ve barikatsız yürütülen "pozisyon savaşı" biçimlerini de, tüm dünyayı ilgilendiren temel sorunların çözüme yaklaşmasını da büyük ölçüde belirleyecektir. Böylesi bir yanıtın bulunmasında en iyi yöntem, teoride ve pratikte Gramsci'nin de böylesine geniş ve başarıyla kullandığı gerçek durumun nesnel analizine dayanan Marksist-Leninist yöntemdir.

Gramsci'nin öğretisi, onun,sosyalist devrim perspektiflerini ve yollarını Batının önde gelen kapitalist ülkelerinin özgün koşullarındaki "sosyalist tercihi" Marksist

konumlardan analiz etme çabası toplumsal ilerlemenin yeni sorunlarının incelenmesine diyalektik yaklaşımın iyi bir örneğidir. Gramsci'nin yapıtlarının özümsenmesi, değişen uluslararası ve iç durumun ve bu değişimlerin getirdiği proleter-demokratik öncünün yeni görevlerinin analizinde son dönemde ortaya çıkan geriliklerin ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmaların önemli bir öğesidir.

Antonio Gramcsi de, Marks, Engels, Lenin gibi, çağdaştır ve dogmatiklikten uzaktır. Gramsci'nin teorik ve pratik mirası Marksist-Leninist öğretinin ayrılmaz bir parçasıdır.

GERÇEĞİN KRİTERİ

*Tartışmada her zaman gerçek ortaya çıkarılamaz, ama pek çok sorun gündeme gelir. Palermo'da yapılan toplantıda da böyle oldu. 26 ülkeden bilim ve politika adamları "70 yıl sonra Ekim Devrimi" konusunu tartıştılar. Moskova Tarih-Arşiv Enstitüsü Rektörü ve Tarih Bilimleri Doktoru Yuri Afanasyev, **Yeni Zamanlar*** dergisinin konuyla ilgili sorunlarını yanıtladı.

Yuri Afanasyev

□ **Karşılaşmadan edindiğiniz temel izlenim nedir?**

□ Sovyetler Birliği'nin ilgi çekmesinin yanısıra, ona ihtiyatla yaklaşıldığını hissettim. Tüm dünyaya yenilenmek, yeniden yapılanmak istediğimizi açıkladık. Çatıdan değil, temelden yenilenmek istiyoruz. Doğal olarak tüm dünya, bu bizi nereye götürecek diye soruyor. Bizim perestroykamız gelişirken, kendi gelecekleri nasıl bir süreç izleyecek? Çünkü gelişmesi zor ve bazı durumlarda dramatik de olsa, kapitalist toplumun alternatifi sosyalizmdir. Dünyanın genel durumunu, sistemlerin yanyana yaşamaları belirlemektedir. Sosyalizmin durumunu sağlamlaştırmasından kapitalizmin çıkarı olduğunu düşünmüyoruz. İhtiyatlılık işte burada yatmakta. Bizim için bu tartışma götürmez. Ancak tartışma götürmeyen bir diğer şey daha var: Batıda bizden korkulmasının nedeni, bizi yalnızca güçlü bir partner olarak görmeleri değildir.

□ **Bundan neyi kastediyorsunuz?**

□ Bir gün bilim adamı Karl Sagan bana şunu sormuştu: Sovyetler Birliği tarihinde, Batının korkması için bir neden oldu mu? Şöyle yanıt verdim: Evet, oldu. Ancak saldırı tehlikesi bakımından değil. Belirli bir dönemde halk ve toplumdan ayrı, eylemlerinde öngörüde bulunamayan, kontrolsüz bir erk oluştu, ki bu her zaman tehlikelidir. Aynı zamanda bizim "esrarengiz", "gizemli" görünüşümüz de korku yaratıyordu. Batı, bizim söylediklerimizle, gerçekte olduğumuz arasında uyum olmadığının farkındaydı. Şimdi biz, açıklığı en başta kendimiz için istediğimizi ve böylece, tüm dünyaya olduğumuz gibi görünme arzumuzu vargücümüzle söyledik ve ilk adımlarımızla da bunu kanıtladık. Bu, insanlara umut veriyor.

□ **Batılı politikacılar ve bilim adamlarının, Sovyet toplumunun zorluklarını ve perspektiflerini incelerken, herşeyden önce Stalin dönemine atıflarda bulunmaları dikkatinizi çekti mi?**

☐ Bunda olağanüstü birşey görmüyorum. İnanıyorum ki, eğer Stalinci biçimde yaşasak ve hareket etseydik, kaçınılmaz olarak uçuruma düşerdik. Sosyalizm kuruculuğunun 70. yılında, onun temelden yeniden yapılandırılması gerektiğinin keşfedilmesinin şakaya gelir yanı yoktur. Bu acı bir gerçektir. Herkes geçtiğimiz yolun bu şekilde değerlendirilmesini kabul etmiyor. Anladığım kadarıyla temel sorun, sosyal ve politik bir olgu olarak Stalinizmi mahkum etmeye hazır olup olmadığımızda yatmaktadır. Şimdi tarihçilerin önünde duran temel görev, "Stalin hem iyi, hem de kötüydü, çelişkiliydi" şeklindeki kaba şemaları terketmektir. Bu mantıksızlıktır. Biz insanlar hepimiz çelişkiliyiz. Bu nedenle önce olguyu bir bütün olarak ele alıp değerlendirmeli, daha sonra da bunun sosyalizmle uzaktan yakından ilişkisi olmadığını kabul etmeliyiz. Bu basit bir şey değil. Birçok zorluk çıkmakta. Niçin 30'lu yılların mahkemelerine ilişkin arşivleri açmayalım? Glasnost'un bu girişimi insanlara yönelik saçma, hayali suçlamaları bir daha geri gelmemek üzere silecektir. Tarihsel gerçeklik yerine oturacaktır. Dahası, Stalin döneminde toplumsal psikolojiye sokulmuş olan "halk düşmanı" imajını da aşmamız gerekiyor. Bütün bunlar bence, Stalinci sosyalizm anlayışının aşılması anlamına gelecektir. Bu konuda herşey sonuna kadar söylenmelidir.

Herşeyden önce okullardan, enstitülerden işe başlamamız gerekir. Bazı ders kitapları faydasız, hatta zarar verici niteliktedir. Bunlar herşeyi aksiyom halinde, tartışmasız gerçekler olarak sunmaktadır. Düşünmeye gereksinim kalmamakta, söylenenleri ezberlemek yetmektedir. Tek sözle, eğitim pasif bir psikolojiye göre programlanmıştır. Karşıtların mücadelesi ve çarpışması ortamında geçen tarihi anlamamak, gençliği ilgisizliğe ve silikleşmeye itmektedir. Biz Enstitümüzde, tarih eğitiminin iyileştirilmesi değil, yeni baştan düzenlenmesi gerektiği sonucuna vardık. Tarihimiz ne kadar dramatik olursa olsun, bize ne kadar çok acı verirse versin, onu tanımak zorundayız. Ülkenin tarihine, ulusal kültürüne değer veren vatanseverler yetiştirmek ancak bu şekilde bir eğitimle mümkündür. Sadece bu yolla, kişiliği bölünmüş değil, bütünsel olan bir kuşak yetiştirilebilir. Ulusal tarihi bilinçli olarak, olduğu gibi özümseyen ve buradan çıkarak, yaşamı değiştirmeyi hedefleyen bir kuşak...

Bazıları şöyle diyor: "Nasıl olur da, gençliğe tarih tüm acımasızlığı ile tanıtılabilir?" Onlar zaten, er veya geç öğrenecekler. Erken öğrenmeleri daha iyi olacaktır. Geç kalmak bize pahalıya mal oldu. Benim şu konuda inancım tamdır: Gerçekleri aktararak tarih hiçbir şekilde karalanmaz. Tersine, yalanlarla onu karalamak kolaydır. Bu nedenle, eğitimi öyle örgütlemek gerekir ki, herkes hazır cevaplarla değil, sorularla yaşamaya alışsın. Oysa bizim tarih bilgimiz ne kadar yüzeysel kalıyor!..

☐ **Batılı bilim adamları şu soruyu soruyorlar: Sosyalizm konseptinin yeniden canlandırılması ne anlama geliyor? Hatta, bazı politologlar "yeni hayaller" arifesinde olduğumuzu iddia ediyorlar. Siz sorunu nasıl değerlendiriyorsunuz?**

☐ Gerçekte bizim istediğimiz, Lenin ve savaş arkadaşlarının 20'li yıllarda yarattıkları, sosyalizm kuruculuğunun Leninci ilkelerini yeniden canlandırmaktır. Kuşkusuz, bugün sosyalizmin Leninci ilkelerinin yeniden canlandırılması 1917-1920 yıllarının tarihsel koşullarına geri dönüş anlamına gelmiyor. Bu zaten imkansızdır. Aynı suya iki defa girilemeyeceği gibi, aynı tarihsel süreç de iki defa yaşanamaz. Dünyadaki ve ülkedeki koşullar radikal bir şekilde değişti. Bu nedenle sadece, DEMOKRASİ, HÜMANİZM ve İNSAN gibi genel kavramlara dönüşten bahsedilebilir. Daha genel söylenecek olursa, bu şu anlama gelir: Sosyalizmi, Stalin'in aşıladığı sivil savaşla değil, sivil barış ortamında, tüm halkın gücü ile yapılandırmak. Yapılanma

nasıl olacak ve hangi sorunlar çözülecek? Yanıtı, toplumsal gerçeklikte aramamız gerekir. Uluslararası ve iç gerçeklikte...

☐ **Sovyet toplumunun durumunu bilimsel olarak açıklamak ve teorik yönden özümsemek için, bizim toplumsal bilimlerimiz ne yapıyor?**

☐ Teorik alanda bir hayli tartışma ve hipotez mevcut. Örneğin, geçenlerde yayınlanan bir yazıda, yazar ülkemiz koşullarında, üstlenilen bir görevin mülkiyet haline dönüştüğü, yürütülen işin, sahip olunan koltuğun bir özel mülkiyet haline geldiği tezini ortaya attı. Bu konuda, Marks'ın, bürokrasinin sınıf iktidarını gaspettiği şeklindeki sözlerini hatırlattı. Bir zamanlar, ülkemizde emekçilerin mülkiyete yabancılaştırıldıklarını yazmıştım. 20'li yılların sonunda kollektifleştirme sırasında oldu bu yabancılaştırma. Diğer taraftan devlet, ezici çoğunluğa kendisini devletten sorumlu görme duygusunu kaybettirecek bir biçimde toplumdan uzaklaştı. Bu nasıl telafi edilebilir? Tam,komple bir yanıta sahip değiliz. Genel olarak, demokrasi, ekonomik muhasebe ve özfinansmana ilişkin fazlasıyla soru işareti var. Herhalde yanlışlarımız olacak. Ama olanı biteni özümserken paniğe yer olmamalı. Aradığımız cevaplar hiçbir yerde hazır olarak bulunmamaktadır.

☐ **Batılı felsefeci ve politologlar son zamanlarda, diyalektik ve tarihsel materyalizmi bir bilim olarak kuşkulu buluyorlar. Bu konu üzerine ne düşünüyorsunuz?**

☐ Doğal olarak, Marksizm 20. yüzyılda, daha öncelerde olduğu biçimiyle var olamaz. Bunun nedeni yalnızca insanlığın tüm entellektüel tarihi, tüm entellektüel doktrinlerin genel objektif yasallıkları değildir. Ayrıca başka etmenler de vardır: Yeni entellektüel koşullar ve tümüyle yeni bir sosyal pratik.

Marksizmin üç kaynağı ve üç bileşeni tezi bilinmektedir. Ya yeni kaynaklar? İnanıyorum ki, günümüz dünyasının tüm güçlü ve yetenekli entellektüel yönelimleri Marksizmin çağdaş gelişmesinin kaynağıdır. Tabii, Marksizmin kendi tekilliğini ve özgünlüğünü koruması ve derinleştirmesi koşuluyla.

Diyalektik materyalizmi tanımlamanın yanısıra, ona yeni bir anlam ve içerik veren en az iki unsuru da belirtebilirim. Birincisi, çağdaş doğa bilimlerinin başarılarıdır. Lenin, gerçi doğa bilimlerindeki devrimin başlangıcını gördü, ama onun 20. yüzyılda kazandığı yeni boyutları (rölativite teorisi, nükleer fizik gibi) tanıyamadı. Diğer bir yönelimi, hümanizmi ele alalım. Örneğin, günümüz dünyasında diyalog fikri; bir nesneyi farklı tip ve karakterler taşıyan, farklı düşünce yapılarının ve farklı kültürlerin tümüyle değişik olarak algılamaları 20. yüzyılda olağanüstü büyük önem kazanmıştır. Bu farklılık insanlığın sorunu değil, zenginliğidir.

Tarihsel materyalizm de durağan değildir. Biz üstyapının altyapıya koşulsuz bağımlılığından söz etmeye alıştık. Çağdaş Marksizm bu determinizmi pratikte aşmak zorundadır. Bu, son çözümlemede, tarihteki her tür "geri tepkinin" anlaşılması için çıkış noktası olmalıdır. Çünkü uzun yıllar, hatta yüzyıllar boyunca belirleyici olan ekonomi değil, politik rejim olmuştur.

Bundan başka günümüzde, politik, devletsel faktörün rolü ve toplumun devletleştirilmesinin tehlikesi, toplumsal ve kişisel ilkelerin ilişkisi gibi sorunlar da güncellik kazanmaktadır.

Uzun bir süre kapitalizmin artık ömrünü doldurduğuna inandık. Kapitalizm ve onun olanakları üzerine edindiğimiz düşünceleri değiştirmemiz gerekiyor.

Üzerinde toplumsal yapılanmanın iki biçiminin yanyana yaşadığı, modern bir dünya modeline ihtiyacımız var.

Sosyalizm kapitalizmle arasındaki rekabetten ve kapitalizm içinde keşfedilen yeni olanaklardan yararlanmasını bilmeli, bu konularda ondan geri kalmamalıdır.

Tek sözle, 20. yüzyılın gerçekliğine denk düşen yeni bir sosyalizm teorisi olgunlaşıyor. Kendi kendini yenileme şevkinin mirasçısı olan Marksizmin nitel olarak yeni bir entellektüel durumundan sözetmek mümkündür.

□ **Bilindiği gibi insanlar gerçeği arıyorlar. Batılı meslektaşlarımız da, biz de... Fikirlerin ve barış açılarının verimli olması, tartışmaların düşmanlıklara dönüşmemesi için ne yapılmalıdır?**

□ Düşünceme göre, bilimsel tartışmaların temel normu, en önemli koşulu tutumların teorik ve metodolojik düzeyde açıkça ortaya konmasıdır. Net olarak ifade edilen bir tutum bir diğerinin karşısına çıkarılma hakkını kazanır. Ama ben bilimde akla gelen herşeyin söylenmesine karşıyım. Farklı görüşlerin olması kaçınılmazdır. Ama bilimsel diyaloglar gerçekleri değil, tek bir gerçeği bulmayı öngörür. Bunun tek bir kriteri vardır: Fikirlerin, teorilerin ve yaklaşımların mantığa ve gerçeklere uyum derecesi. Bir otoriteye başvurulmamalı, alıntıların arkasına gizlenme denemeleri yapılmamalıdır, mantığa ve gerçeklere uygun olarak somut analiz yapılmalıdır. İşte burada, karşıtın düşüncelerine saygı kendini gösterir. Açık söylemek gerekir ki, çoğu zaman tahammülsüz oluyoruz. Belki bu, efsaneler yaratmaya hala son veremeyişimizdendir. Çoğu zaman bizi çevreleyen yaşamı, rasyonalist tanımlamalar ve karakteristiklerle değil, bilmem nereden icat ettiğimiz formüllerle ve betimlemelerle düşünürüz. Bu, yaşamda her alanda engel çıkarıyor. Normal bir tartışma yapmayı zorlaştırıyor. Pekçoklarının bilimsel tartışmayı hırgüre dönüştürmeye niyetlenmesi üzerine konuşmaya bile gerek görmüyorum. Bu konuda yeterince örnek vardır. Demogojik olarak düşünmeye ve davranmaya alışmış olan insanlar, karşıtlarının sözlerine damga basmak ve onları çarpıtmak konusunda pişkinlik kazandılar. Eğer böyle bir düzeye düşersek, sosyalist kuruculuk pratiğinin dev boyutlu sorunlarını çözemeyeceğimiz kesindir.

Batılı karşıtlarımız üzerine şöyle düşünmeye alıştık: Marksist değil, bu nedenle ampirik düşünmekten öteye gidemez. Bizimse, koynumuzda bir "felsefe taşı" var. Bu böyle devam edemez. Eşit koşullarda tartışmak, meslektaşlar olarak diyalog ve tartışma yapmak gerekiyor. Bu, uluslararası insancıl düşünceye doğal olarak katılmamız için en zorunlu koşuldur. Başka bir yol görmüyorum. Pratik, toplum ve insan biliminin Marksizmin dışında da geliştiğini kanıtlamıştır. Mutlaka ampirik düzeyde değil, teorik olarak da... Bu söylediklerim, teorik eklektikliği savunduğum anlamına gelmiyor. Hiçkimse, bizim materyalist diyalektiğin ilkelerine sımsıkı dayanarak tartışmamızı engelleyemez. Ama gerçeği anlamada diğer metodların da sonuç alıcı olabileceğini görmek yararlıdır.

"**Yeni Zamanlar**" dergisinin 18. sayısından çevrilmiştir.

SOSYALİST KÜLTÜRÜN GÖREVİ

1918 yılının Eylül ayında, yaralandıktan sonra tekrar iyileşen Lenin'i Maksim Gorki ziyaret etti. O zamanlar Lenin ile Gorki arasındaki ilişkiler oldukça karmaşıktı. 1917-18 yıllarında Gorki Menşevik Enternasyonalistlerin yayın organı olan **Novaya Jizn**'de "Devrim ve Kültür Üzerine Zamansız Düşünceler" başlığı altında bir dizi yazı yayınlamıştı. Bu yazılarda Gorki Bolşevikleri "korkutucu bir hamlık", "kültürsüzlük", "tarihsel acelecilik", v.b. ile suçluyordu. Gorki, Bolşeviklere değer verdiği halde ("Bolşeviklerin en iyileri mükemmel insanlardır. Rus tarihi ilerde onlarla övünecektir, çocukları ve torunları onların azmini övgüyle anacaklardır."), Bolşeviklerin sözde ve gerçek hatalarını da acımasızca ve şiddetle eleştiriyordu. Lenin ile Gorki arasındaki uzun yıllar süren dostluk, görünüşte ümitsizcesine yıkılmıştı. Gorki'nin düşünceleri "zamana o kadar ters"di ki, daha sonraki ölçülere göre bu proleter yazarı derhal ve kesinkes devrimden ve sosyalizmden ayırmak ve düşmandan saymak gerekiyordu. Bu konuşmaların geçtiği dönem tarihsel bakımdan öylesine kritik bir dönemdi ki, daha sonraları "yolunu şaşıran" veya "şüpheye düşen" şu veya bu sanatçıya karşı tutumun nasıl olması gerektiği sorusunun ortaya çıktığı dönemlerle asla karşılaştırılamazdı.

Ama Lenin, en karmaşık ve kritik durumlarda bile insanlara değer vermesini biliyordu. Lenin, Gorki'nin "kendine yabancı, geçici, yapay" olan bu tutumdan yakasını sıyıracağına inanıyordu. Zaman Lenin'in haklı olduğunu gösterdi. Lenin ve Gorki'yi birbirlerine bağlayan şeyler, onları kısa bir süre için ayıran şeylerin üstündeydi. Emekçi halkın ve ülkenin refahı, kültürün bugünü ve geleceği herşeyden önce geliyordu. 1918 Eylül'ündeki bu karşılaşmada Gorki'nin duyduğu sözler şunlardı: "...Aydınlara, bize gelmelerini söyleyin. Sizce de aydınlar adalete samimiyetle hizmet etmiyorlar mı? Öyleyse onları ne engelliyor? Bize geliniz..."

Bu sözler, Leninci sabrın, ilkesellik ve hoşgörünün, insan kişiliğinin onuruna ve bireyselliğine duyulan saygının, sanatçının yeteneğine ve hakikati aramasına duyulan saygının unutulmaz dersleridir. Geniş görüşlülüğün, insani ve politik sezgi gücünün verdiği derslerdir.

Bolşevikler devrimi hiçbir zaman kültürün, onun mirası ve değerlerinin hükmünü yitirmesi ve yok edilmesi olarak, Rus aydınlarının katkısı olmaksızın gerçekleştirilecek bir tarihi eylem olarak düşünmemişlerdi. Devrim de böyle yapılmamıştı. Bu konudaki varsayımlar saçmadır. Aydınların (ama sadece aydınların değil) vermek zorunda kaldıkları kararlar olağanüstü karmaşıktı bunun bir çok nedeni vardır, ama herşeye rağmen: "Bize geliniz!"- İşte devrimin hakikati budur.

Bugün bizim Lenin'e, onun mirasına, onun kültür ve kültür devrimi anlayışına, onun ideolojik mücadeledeki ve polemik yapmadaki deneyim ve ilkelerine eğilmemiz, eskiden sık sık olduğu gibi, törensel bir iş değildir. Bunu yapmamızın nedenleri, Lenin'in mirasının henüz bütün yönleriyle ele alınmamış ve henüz üzerinde tümüyle çalışılmamış olması ve bugün acilen ihtiyaç duyduğumuz deneyimleri başka hiçbir yerde bulamayacağımızdır. Ayrıca Lenin ve onun dönemi ile ilgilenmek demek, devrimin, daha sonraki ağır tarihsel koşulların çarpıtamadığı ve değerini azaltamadığı düşünsel ve ahlaksal güçleriyle ilgilenmek demektir.

Nisan (1985) sonrası parti belgelerinde de, kültüre böyle yaklaşma düşüncesi ve bununla bağlı olarak kültürün ve onun artan çeşitliliğinin ortaya çıkardığı sorunların günümüze uygun bir şekilde, esnek ve dikkatlice ele alınması gerektiği yer almaktadır.

Durgunluk döneminde ve daha önce uygulanan, sanatın ve bütün kültür alanlarının pragmatik, bazen de sadece ürkek ve konjonktüre bağlı, keyfi, bürokratik bir şekilde "düzenlenmesi"yle karşılaştırıldığında, bunun yeni bir yaklaşım olduğu ortaya çıkmaktadır. Aslında bu geleneksel yaklaşımdır, çünkü bu yaklaşımın kökleri Leninci kültür politikasının ilkelerine ve normlarına, onun tarihsel öğretilerine uzanmaktadır. İllegalite ve göçmenlik dönemlerinden, Çarlık devrinin sürgün ve hapis cezalarından beri Bolşevikler, dünyadaki toplumsal düşüncenin en iyi ürünlerine, insanlığın ilerici kültür hazinesinin deneyim ve ahlaksal geleneklerine dayanan bir parti yarattılar. Bunu unutulmaya terketmek cahilliğin ve zayıf bir hafızanın işaretidir. Lenin'in ve kavga arkadaşlarının düşünsel ve ahlaksal gücünün kaynağı sadece Rusya'daki sosyal gerçekliğin yaşanması ve çözümlenmesi, Marks'ın ve Engels'in öğretisi, Rusya devrimci demokrasisinin teorisi ve pratiği değil, o zamana kadarki kültürün, büyük Rus edebiyatının düşünce ve kişilerinin bütünüydü. Bunu anlamak için Lenin'in, Rusya işçi sınıfı için devrimci hareketin başlangıcında yazdığı **Ne Yapmalı** adlı programatik eserini akla getirmek yeter.

1928 yılında Gorki Lenin'i şöyle hatırlıyor: "O, 35 yıl önce 'Biz mirası reddetmiyoruz' diyordu ve bütün hayatıyla, bütün çalışmasıyla da burjuva kültürünün gerçekten değerli olan hiçbir şeyini reddetmediğini ispatladı."

Lenin'in 1920 yılında Komsomollara yönelttiği, hafızaların "insanlığın biriktirdiği bütün hazinelerle" zenginleştirilmesi, insan bilgisinin tümüne sahip çıkma yeteneği konusundaki ünlü sözleri aslında devrimci eğitim ve kültürün bir programıydı.(1)

Ancak, bu programın gerçekleştirilmesi zamanla daha karmaşık bir hale geldi: "Bilgilerin tümüne" ulaşmak giderek kısıtlandı. Lenin'in bu konudaki uyarmalarına rağmen, geliştirilmemiş, "hazır" sonuçlar şekilciliğe, Marksist dünya görüşünün basitleştirilmesine yol açtı. Lenin, nasıl kültürel konularda yüzeysel olan her şeyi, her türlü düşüncesizliği ve baskıyı reddeddiyse; kolay yoldan edinilen ve işe uygun araç olarak anlaşılan, ezberlenmiş "slogan komünizmi"ni ("komünist gösterişçiliği") de kesinlikle reddetti.

Devrimin sert rüzgarı başdöndürücü olabiliyordu. Bazıları, herşeyin yeni olmasının şart olduğunu ve herşeyin -sanatın, gündelik hayatın, dilin, hatta aşkın- devrimci bir şekilde yeniden şekillendirilmesinin gerekli olduğunu sanıyorlardı. Enternas-

(1) V.I.Lenin, **Toplu Yapıtlar**, C.31, s.277-278

yonal'in, "eski dünyanın temelinden yıkılması" üzerine olan sözlerini gerek devrimin ateşli savunucuları gerekse karşıtları sadece kelime anlamıyla kavramışlardı (bugün de bazen böyle oluyor). Meselenin özüne ulaşamayan bir kimse, yeni karşısında duyulan devrimci heyecanda, ürkütücü bir şekilde, Rus ulusal kültürünü nihilistçe tasfiye etmeye yönelik, karanlık bir fikrin bulunduğunu düşünebilir. Burada, devrim yıllarının sosyal ortamı ve düşünce tarzı (sınıf intikamcılığının kabalığı, bazen de acımasızlığı, genel olarak yenileşmenin ve yeniden şekillendirmenin romantik düşünceleri, bunun coşkusu, vb.) bilinçli olarak gözönünde bulundurulmamaktadır. Bazı yerlerde "aristokrat yuvaları" basıldıysa, malikanelerdeki kütüphaneler yakıldıysa, bunlar örgütlenmiş genel olaylar değildi ve bunların nedenleri kötü niyetli "nihilistler" ve "yıkıcılar" değil, halkın "uygar olmaması" da değildi; yüzyıllarca insanlara kendi başına düşünebilmeyi öğretmeyen bir eğitim sisteminde, birikmiş sınıf kininde, düşmanlıkta, nefrette, son olarak da zenginliğin ve ayrıcalıkların, çoğu zaman kültürle bir tutulmasında ve bunların itici, yabancı, doğal olmayan ve köylüye, askere düşman şeyler olarak görülmesinde aranmalıdır.

Halk Komiserleri Kurulunda ve Partinin Merkez Komitesinde kültür değerlerinin devrim girdabında zarar görebileceği, bunların korunması gerektiği biliniyordu. Sovyet iktidarının daha ilk aylarında sanat ve tarih anıtlarının belirlenmesi ve kaydedilmesi üzerine sanat veya tarih açısından özel değer taşıyan eserlerin yurtdışına çıkarılması ve satılmasının yasaklanması üzerine, kütüphanelerin ve kitap arşivlerinin korunması üzerine, Tretyakov Müzesinin ve diğer sanat müzelerinin kamulaştırılması üzerine kararnameler çıkarıldı. Yasnaya Polyana eski eser olarak koruma altına alındı. Kültür ve eğitim çalışması ve yayıncılık için daha fazla imkan sağlanması üzerine kararname çıkarıldı. Anıtsal propaganda için bir plan hazırlandı ve onaylandı. "Vsemirnaya Literatura" yayınevi kuruldu, vb. Hükümet Moskova'ya taşınınca Lenin Kremlin'i ziyaret etti ve orada bulunan tarihi değer taşıyan eserlerin korunması ve çarpışmalar sırasında zarar gören binaların onarılması konusunda önlemler alınmasını emretti.

Bütün bunlar çok kritik bir dönemde, "olmak veya olmamak" sorusunun en acil, dramatik somutluğuyla Bolşeviklerin karşısında durduğu bir sırada yapıldı.

Genç Sovyet Cumhuriyeti amacından şaşmayan, geniş görüşlü,cesur bir kültür politikası yürüttü. Genç Sovyet Cumhuriyetinin çeşitli gruplar , cemiyetler, birlikler, film, tiyatro, edebiyat, görsel sanatlar kollektif ve atölyeleri arasında süren ateşli fikir kavgasından korkusu yoktu. Partinin kültür politikası kendi ahlaksal gücünün ve yasallığının bilincine, ideallerinin ve mücadeleyle elde edilmiş sosyal kazanımlarının çekici gücüne, sanatçı aydınlara, onların bilgi ve yeteneklerine duyduğu güvene dayanıyordu.

Biz Lenin'in "proleter kültür" kuramcı ve uygulayıcılarına karşı aldığı tavrı biliyoruz. Lenin, yeni tür bir "proleter kültürü" desteklemiyordu. Bunun yerine şunu istiyordu: "Marksizm'in dünya görüşü ve iktidarını kurma çağındaki proletaryanın hayat ve mücadele koşulları açısından, var olan kültürün en iyi örnekleriyle, gelenekleriyle, eserleriyle bağ kurmak." Lenin'in sanatta "sol" olanı kabul etmediği de bilinir; kendisinin kişisel sanat zevki "ilerici" olmaktan çok, "eski moda" ve "muhafazakar" idi. Bu, 19. yüzyıl Rusya'sının büyük gerçekçi sanat döneminde yetişen Rus aydınlarının eski modaya yönelik genel eğilimiydi. Ama Lenin'in resimde ve edebiyatta "yeni dil"i kabul etmemesi yaygınlaştırılmadı; bu tutum ne kendisi tarafından, ne de Eğitim Halk Komiserliği tarafından bir yasaklar, kısıtlamalar veya kovuşturmalar sistemi haline dönüştürülmedi. Sanata, kendine has krizlerden ve çık-

mazlardan çıkış yolunu kendi kendine bulma imkanı tanındı. "Yasaklar" bunu sadece zorlaştırır, geciktirir, sanat yaşamının doğallığını ve özgürlüğünü bozardı.

Devrimin geçmiş karşısındaki ve böylece geçmişin mirasına günümüzde sahip çıkılması konusundaki geniş yürekliliği ve hoşgörüsü şurada da kendini gösterdi: Halk Komiserleri Kurulu, anıtsal propaganda planına göre heykellerle ebedileştirilecek olan insanlık tarihinin önemli kişilerinin listesini onayladı. Bu kişiler arasında, daha sonraki yıllarda uzun bir süre tarihsel rolleri ve önemleri hakkında açıklık kazandırma zahmetine girilmeden toplumun belleğinden "silinen" veya acımasız eleştiriye hedef olan adlar vardı (Dostoyevski, Bakunin, Mihailovski, Lavrow, 1 Mart 1881 ve 87 suikastlarına katılan Narodnikler). Ama o zamanlar, 1918 yılının yazında, devrim bu adları onurlandırdı ve kendisini onların mirasçısı olarak ve onlarla adeta aynı tarihsel çizgi üzerinde gördü.

Sovyet iktidarı ilk onyılında, devrim'in bu korkusuzluğunu, düşünsel hoşgörüsünü ve Lenin'in kültür devriminin hızı, yönü ve içeriği konusundaki anlayışını, edebiyat ve sanat eserlerine Lenin'e özgü gerçekten partili bakış şeklini koruyordu.

Nadejda Krupskaya'nın söylediğine göre, Lenin için Rus edebiyatı "hayatı anlamak için bir araçtı." V.I.Lenin bir sanatçıyla aynı fikri paylaşsa da, paylaşmasa da, politikacı olarak onu sanatçının sosyal gerçekliğe ve insanlara bakışı, bu bakışın niteliği, tarihsel doğruluğu ve sınırlılığı ilgilendiriyordu. Lenin'in Tolstoy'un bazı özellikleri konusundaki sert açıklamaları ("kötülüğe karşı, zor kullanmaksızın direnme konusundaki aptalca vaazı") "dünya edebiyatına birinci sınıf eserler" armağan etmiş ve Rus köylülerinin devrimci dönemden kısa bir süre önceki fikir ve ruh durumlarını dile getirmiş olan bu büyük sanatçı konusundaki bütünsel anlayışını sadece bir parçasıydı. Tolstoy'un dehası, yeteneği ve kişiliğinin büyüklüğü Lenin'in büyük, coşkulu takdirini kazandı.

Lenin'e göre ciddi bir politikacının sanatçıyla ilişkisi onu "desteklemek" veya ona dostça davranmak veya ona hatalarını "göstermek", onu "düzeltmek", hatta "sert bir şekilde yargılamak" şekline indirgenemez. Lenin için en önemlisi gerçekliğin hangi çelişkilerinin, bir insanın hangi amaç ve çabalarının bu sanat eserine yansıdığını, bu sanat eserinin ne gibi yeni bir sosyal anlam taşıdığını ve devrime bilinçli olarak katılan bir kişinin bu sanat eserinden hangi dersleri çıkarması gerektiğini anlamaktı. Edebiyatın bu şekilde kabul edilmesi, politik düşünüş tarzı ile karşılaştırıldığında sanat bilgisinin ve sanatçının düşüncesinin, "daha az değerli", "daha düşük düzeyli", "ne olduğu belirsiz" ve "vazgeçilebilir bir şey" olarak küçümsenmesinden temelden ayrılmaktadır.

Lenin, A.Averçenko'nun 1921 yılında Paris'te yayınlanan öykü kitabı konusunda şöyle diyordu: "Yetenekle yazılmış bir kitap." Lenin'e göre, bu yazar neredeyse çılgınlığa varan derecede amansız bir karşı-devrimcidir. Bu yazarın devrim'e karşı duyduğu, "beyaz bir kor haline gelmiş nefret", "bu çok büyük yetenekle yazılmış kitabın en güçlü ve aynı zamanda en zayıf noktasını" yaratmıştır. Yani Averçenko'nun yaşadığı, düşündüğü, hissettiği şeyler bu nefret sayesinde ve bu nefretle ortaya çıkmıştır. Lenin'in çıkardığı sonuç: "Benim kanıma göre, birkaç öykü yeniden basılmaya değer. Bir yeteneği teşvik etmek gereklidir."(2)

---

(2) V.I.Lenin, **Toplu Yapıtlar,** C.33, s.108-109

Lenin'in bu sözlerinde Devrim'in ve Bolşevik Partisinin kendi gücünün onurlu bilincini, kendi tarihsel, ahlaksal yasallığının bilincini açıkça görmek mümkündür. Namusluca, başarıyla kaleme alınmış belgeler Cumhuriyete ve devrimci davaya sadece yarar verirler. Bu şüphe götürmez. Kendinden yana olmayan başka bir görüşten korkmaya gerek yoktur. Sanata karşı tutum şuna dayanmaktadır: Yetenek yansıtan her eser insan dünyasının, hesaba katılması, çıkış noktası yapılması gereken çeşitlilik ve karmaşıklığını dile getirir.

Çeşitli dönemlerde kültür ve sanat sorunlarına değişik yaklaşımlar egemen oldu. Lenin'den sonraki iki tarihsel dönem Sovyet kültürünün gelişme koşullarını gayet açık bir şekilde aydınlatmakta ve sanatçı aydınlarla ilişkiler ve kültür politikasının tümü konusundaki değişik tasarımları ortaya koymaktadır.

1925 yılında RKP (B) Merkez Komitesi "Partinin Edebiyat Alanındaki Politikası Üstüne" bir karar aldı. Bu kararda başka şeylerin yanısıra, Partinin "bu alandaki değişik grup ve akımların özgürce yarışmasından yana" olduğunu açıklaması gerektiği söyleniyordu. "Bu sorunun herhangi bir başka karara bağlanması,kınanması gereken bürokratik,sözüm ona bir çözüm olurdu... Parti, keyfi bir şekilde ve gereken ehliyete sahip olmadan edebiyat konularına idari yönden karışma girişimlerine şiddetle karşı çıkmalıdır. Edebiyat alanında gerçekten doğru, yararlı ve saygılı bir yönlendirme çalışmasının yapılması için Parti, basın ve edebiyat işleriyle ilgilenen kurumlarda kimlerin çalışabileceğini büyük bir özenle kararlaştırmayadikkat etmelidir."

Bu karar taslağının hazırlayan Merkez Komitesi'nin Edebiyat Komisyonu başkanı M.F.Frunze idi. Toplantıda yaptığı konuşmada edebiyat konusunda kendisi fazla bilgili bir insan olarak görmediğini önceden söyledi ve edebiyatı saldırıyla, idari baskıyla ele geçirme rotasının yanlış olduğunu vurguladı. "Bu yolla proleter edebiyat yaratılmaz ve sadece proletaryanın politikasına zarar verilir." **Na Postu** dergisinin Parti ve devrim adına edebiyatı kabaca yönlendirme ve yönetme hakkını sadece kendinde gören tutumunu ve derginin "politikaya ayak uydurmayanları" işgüzarca kovuşturmak ve maskelerini indirmek istemesini "politik bakımdan zararlı ve tehlikeli" diye niteledi. Bu değerlendirmenin ne kadar ileri görüşlü ve yerinde olduğu daha sonraları, **Na Postu** dergisi taraftarları politik rotanın düzgünlüğü ve "saflığı"nın "hırçın savunucuları" oldukları zaman görüldü.

21 yıl sonra, ülkemiz zaferin sevincini ve büyük kayıpların acısını taşırken, SBKP (B) Merkez Komitesi "**Svezda** ve **Leningrad** Dergileri üstüne" bir karar aldı. A.A.Jdanov bu kararı Partinin aktif üyeleri ve Leningradlı yazarların katıldıkları toplantılarda açıkladı. Kararda, Mihail Zoşçenko'nun eserleri ve kişiliği şu terimlerle nitelendiriliyordu: "Küçük burjuva ve boş laflar yazarı", "Sovyetlerden yana olmayan bir yazar", "bayağılık ve ahlaksızlık", "bayağı ve aşağılık ruhunu gözler önüne seriyor", "ilkesiz ve vicdansız bir edebiyat serserisi" vb. Anna Ahmatova hakkında da, şiirinin kapsamının acınacak derecede sınırlı olduğu, şiirlerinin Sovyet dergilerinin sayfalarında bulunmasına göz yumulamayacağı ve bu "rahibe"nin yahut "orospu"nun eserlerinin Sovyet gençlerine zarardan başka hiçbir şey getirmeyeceği söyleniyordu.

Frunze ile Jdanov'un konuşması arasında boydanboya bir çağ uzanmaktaydı: Geniş yüreklilik ve alçak gönüllülük, değerlendirmelerde ve yargılarda nesnelliğin ve kültüre sıcak yaklaşmanın, politik ve ahlaksal doğruluğun, terbiye ve düşünsel dü-

rüstlüğün yerini, otoriter yargı ve değerlendirmeler, sanatçının çalışmalarına kabaca karışma ve temel sanatsal özgürlüklerinin çiğnenmesi almıştı.

Tüm düşünme tarzında, edebi eserlere gösterilen tepkiler nedeniyle de, Lenin'in kültür alanındaki yönetim ilkelerinden uzaklaşılmıştı. Ne yazık ki, Jdanov tek bir örnek değildi. Çeşitli yıllardaki bu tür sapmaların tümü, Sovyet kültürüne, bütün halka pahalıya mal oldu. Bu toplumun düşünsel ve ahlaksal durumunu, çok-uluslu ülkemizin birçok sanatçısının çalışmalarını ve hayatını etkiledi.

Tarihsel şartların zorlaması, o zamanki aşırı özgül durum sanata ve kültüre karşı gösterilen bu kabalığa, ehliyetsizliğe ve adaletsizliğe hiçbir şekilde bir gerekçe oluşturamaz. Daha sonra Parti, sanat çalışmalarına karşı o zamanki "yerin dibine geçirme", kovuşturma, yasaklama ve cahilce karışma yöntemlerini kesinlikle mahkum etti. Böyle bir şeyin tekrarlanması durumunda, sosyalizm davasının düzeltilemeyecek bir şekilde zarar göreceği açıktır. Son 30 yıl içinde devlet makamları ile kültür emekçileri ve sanat kollektifleri arasındaki ilişkinin zaman zaman aldığı karmaşık şekil, aşırı ürkeklik ve ehliyetsizliğin yol açtığı yanlışlar ne olursa olsun, "keskinleşen sınıf savaşı" döneminin karanlık mantığı bir daha egemen olmayacaktır. Parti, Lenin'den sonraki yılların bu üzücü sonuçlarına kesinlikle son vermiştir.

20'li ve 30'lu yıllarda, savaş ve savaş sonrası dönemde ve özellikle 20. Parti Kongresi'nden sonra, Sovyet edebiyatı haklı olarak övündüğümüz pek çok önemli eser verdi. Böylesine zengin, çok-uluslu bir Sovyet kültürünün gelişmesini hiçbir şey engelleyemedi. Ona devrim can vermişti ve devrimin ideallerine bağlılık bütün sınavlardan başarıyla geçti. Edebiyatta, görsel sanatlarda, müzikte, sinema ve tiyatroda artık eski kültürün en iyi gelenekleriyle beslenen ve biçim konusundaki yeni çözümlerle, insanın bugünkü sorunlarının ve yazgısının ele alınmasıyla zenginleşen kendi Sovyet klasiklerimiz var. Bu konuda, ülkenin toplumsal hayatında geçtiğimiz yıllarda sanatın işlediği görüş ve düşünceler de önemi giderek artan bir rol oynamaktadır. Yeni düşünme tarzı sanatta da olgunlaştı. Bu beklenen bir şeydi ve koşullar zaten yeterince hazırdı.

Kültürümüzün kazandığı başarılar ne kadar büyük olursa olsun, hoşnutsuzluk duygusu artıyordu. Durgunluk, yurttaşların edilgen tutumu, ahlaksal kaytarıcılık ve vurdumduymazlık virüsü sanata da bulaşmıştı. Bürokratik yöntemler ve ölçüsüz bir hırs burada da etkisini gösterme olanağı bulmuştu. Burada da, nicelik niteliğin yerini aldı. Orta kararlılık (vasatlık) bir ölçü haline getirildi; sanatsal kıstaslar çoğu kez görmezlikten gelindi. Yetenekli sanatçılarımızın yakın tarihimizin acil zorunlarını ele alan, tartışmaya açan eserleri çoğu kez seyirciye veya okuyucuya bile ulaşamadı. Öte yandan, durgunluk dönemindeki sanat yaşamını, o dönemde yaşayan ve çalışan sanatçılar arasında hiçbir fark gözetmeksizin bir kaç köşeli eleştiri cümlesiyle nitelemek de mümkün değildir. Her zaman ve her yerde, hünerlerini ve yeteneklerini çabuk elde edilebilen avantajlara, kulağa hoş gelen ünvan ve mevkilere değişen, mevki sahibi herkese hizmet etmeye hazır olanlar olduğu gibi; namusuyla çalışan ve vicdanlarının sesine uyan, sanatsal ve sosyal sorumluluklarının tümüyle bilincinde olan insanlar da vardı. Toplumumuzun hayatında ve kültüründeki bu olumsuzuklar SBKP'nin 27. Kongresi'nde ve Merkez Komitesi'nin Ocak ve Haziran (1987) Plenumlarında çözümlendi.

Kültür, toplumsal hayatın olağanüstü duyarlı bir alanıdır ve burada duygular bü-

yük bir önem taşır. Başlayan değişiklikler ne kadar içten özleniyorsa ve acilleşmişse, halkın olgunlaşmış çıkarları bu değişikliklerde ne kadar açık ve kesin biçimde dile getiriliyorsa, güçlü bir sezgi ve ilgi ve incelmiş bir ahlak anlayışı da o kadar hızlı ve güçlü bir şekilde etkisini gösterir.

Nisan (1985) ayından sonraki belgelere de yansıdığı gibi, Partinin düşünsel alandaki girişimlerini bilgimizin zenginleşmesi, gerçeklik anlayışımızın derinleşmesi izledi ve toplumsal bilincin, benzeri olmayan tarzda, devrimci bir yenilenme süreci başladı. Partinin yeni fikirleri toplumsal hayata taze bir şevk verdi, hareketimizin yolunu ve hedefini daha açık bir şekilde çizdi, kayıtsızlık ve vurdumduymazlığı büyük ölçüde ortadan kaldırdı, Lenin'in teorik mirasını, Lenin'in döneminde edinilen pratik deneyimleri, sosyalizmin ahlaksal ilkelerini, demokratik temellerini yeniden canlandırdı.

Yenilenmenin gazetecilik, edebiyat, sinema ve tiyatro alanlarında hemen destek bulmasında şaşılacak bir şey yoktur. Bu destek bundan öncekilerden heyecanıyla, inancıyla, yapıcılığıyla, içtenliğiyle ve düşüncesinin kalitesiyle açıkça ayrılmaktadır. Yenilenmenin tarihsel gerekliliği konusundaki inanç, sevindirici bir şekilde güçlüdür. Dogmatizmin, anti-demokratik fikir, alışkanlık ve yöntemlerin iddialı ve kendini büyük gören tavrı inandırıcı bir tarzda eleştirilmektedir.

Kısacası, zengin bir fikir hayatının, toplum ve kültürün bütün alanlarında verimli bir düşünce alışverişinin tekrar harekete geçirilmesi için önkoşullar yaratıldı. Düşünce akımının yönü "yukarıdan aşağıya" yerine, "aşağıdan yukarıya" doğru değiştirildi. Parti Merkez Komitesi'ne, gazete ve dergilerin redaksiyonlarına vatandaşların gönderdikleri mektuplar artık daha geniş kapsamlı ve yeni bir anlayışla ele alınıyorlar. Bu okuyucu mektupları gerçek bir "düşünsel etkinlik" patlamasını, kitlelerin günümüzün sosyal, ekonomik ve tarihsel sorunlarına duydukları canlı ilgiyi yansıtıyorlar. Bu etkinlik basından, edebiyattan, televizyondan, gençlerin amatör sanat çalışmalarına kadar uzanan tüm kültür alanlarının çok daha aktif ve etkili olmasıyla önemli ölçüde bağlıdır. Sanat "şaşırtıcı güçte bir yankıya" sahiptir ve bu yankı çağımıza uygundur.

27. Parti Kongresi'nde, "sayfalarca boş edebiyat yapmaya", veya "sosyal konular pazarlamacılığına", "rüzgara göre yelken açmaya" veya "dar kafalı pragmatizme" Partinin ve halkın ihtiyacı olmadığı dile getirildi. Hayatı anlamaya, yönlendirmeye katkıda bulunmayan, herşeyden önce hoşa gitme çabasında olan, derme çatma sözde eserler topluma hiç de gerekli değildir. Sadece güncel olaylara tepki göstermeyle sınırlı olan, ama "asıl sanatın her zaman özünü oluşturan" hakikatten vazgeçen bir sanatsal ve toplumsal sorumluluk anlayışı bugün artık kabul görmüyor. Ne yazık ki, geçmişte, zamanında "tepki" gösterebilme hüneri sık sık "Partililiğin", "Partiye ve halka hizmetin" özellikle belirgin bir ifadesi olarak görüldü. Öte yandan, gerçekliğe ve onun gereklerine bağlılığı herşeyin üstünde tutan, ilkeselliklerini, inançlarını, Partiye ve halka olan gerçek bağlılıklarını koruyan sanatçılar, çoğu zaman saygı görmediler. Zaman, er veya geç herşeye ve herkese layık olduğu yeri veriyor, ama sanatçı, her zaman adaletin bu eylemini görme fırsatına erişemiyor. Sosyalist toplum, hakikati söyleme yürekliliğine sahip sanatçılarına değer vermeyi ve onlara saygı duymayı öğrenmelidir. Bu, toplumun tüm yönleriyle, sağlıklı ve uygarca gelişmesi için gerekli önkoşullardan biridir. Aynı zamanda, bütün politik dönüm noktalarında yük-

selmeye yarayan ayak-uydurmacılığın, ideolojik ve ahlaksal gevşekliğin ne kadar moral bozucu etkileri olduğunu da iyice bilmek gerekir. Aksi halde, sanatın düşünsel, ahlaksal havası hep "kirli" kalır.

"Bir toplum, özellikle bir dönüm noktasında, o zaman dilimini sanatsal açıdan değerlendirme gereğini duyuyorsa, o toplum, bu değerlendirme ihtiyacını içinde duyan insanları da yetiştirir. Biz böyle bir dönemde yaşıyoruz." SBKP 27. Kongresi'nin Politik Raporu'ndan alınmış olan bu sözler şu umudu yansıtıyor: Bizim de, yenilenmeye, toplumsal hayatın yenilenmesine katılmayı "kafasının, yüreğinin ve yeteneğinin, olgunlaşmış ve zaman zaman acılar içinde doğmuş gerçek bir ihtiyacı" olarak gören, "zamanın yükünü paylaşmaya", tarihsel sorumluluğun yüküne hep birlikte omuz vermeye kişisel bir kararla hazır olan sanatçılarımız ve kültür emekçilerimiz vardır.

Parti, sanatçı aydınlarımıza tekrar şu çağrıyı yapıyor: Bize gelin. Birlikte yeni bir şekilde, yeni koşullarda, karşılıklı güven, içtenlik, yeni ve sağlam bir ortak anlayış temelinde çalışalım, birbirimize hakikati söyleyelim. Buyrukçuluğu, vesayeti, dalkavukluğu ve ikiyüzlülüğü bir kenara bırakalım ve sosyalist kültürü, ülkemizin ve halkımızın manevi zenginliğini şekillendirmenin yol ve yöntemlerini birlikte arayalım.

İşi basitleştirmesek, kültürel gelişmeyi yönlendirmek ve yönetmek herkesin üstesinden gelemeyeceği ölçüde karmaşık bir ödevdir. Birçok işgüzar yönetici tarafından pratikte denenen ve yaygın olarak kullanılan basitleştirme tarzı şöyledir: Halâ var olan, ama zaten bir öncekilerin de kesip budadığı bu çeşitliliği olabildiğince tekdüzeliğe indirmek daha kolay, daha gürültüsüz, daha tehlikesizdir!.. görünür. Ama Sovyet insanı, kendisine manevi besin olarak sunulan şeyleri kuşkuyla karşılıyormuş, kime ne? Tiyatrolara, sinemaya, resim sergilerine seyirci gelmiyormuş, kime ne? Buna karşılık huzur var ve korkulacak da bir şey yok!.. Aslında, bazı şeyleri gerektiği gibi anlamayan, seyircinin kendisi değil mi?.. Bu tür düşünen yöneticiler hangi manevi besinin kendisine yarayıp, hangisinin yaramadığını anlamaya pekâlâ yetenekli olan Sovyet insanın ideolojik sağlamlığını, bilincini, kültürünü, politik ve hukuksal düzeyini adeta hakaret edercesine küçük görmüşler, küçük düşürmüşlerdir.

Sosyalizmin manevi kültürünün ve bir bütün olarak sosyalizmin ancak çeşitlilik, renk zenginliği, değişebilirlik olduğu zaman sağlıklı ve yaratıcı bir şekilde gelişebileceği uzun zaman tam olarak kavranmamıştı. Başka türlü ancak tekdüzelik, renksizlik, sıkıcılık söz konusu olabilirdi. Şunu anlamak çok zor oldu: "Yaratıcı yazarlık, mekanik bir eşitlemeciliğe, ortalamacılığa, çoğunluğun azınlık üzerindeki egemenliğine hiç gelemez", bu alanda "kişisel girişime, bireysel eğilimlere, düşünceye ve hayal gücüne, biçim ve içeriğe geniş ve özgür bir hareket alanı sağlamak kesinlikle gereklidir."(3) Daha sonraları Lenin'in bu düşünceleri tutarsız ve sınırlı bir şekilde izlendi. Lenin'in, "proletaryanın parti çalışmasının edebi bölümünün, proletaryanın parti çalışmasının diğer bölümleri ile basmakalıp tarzda eşitlenmemesi" gerektiği konusundaki uyarısı gerçi göz önüne alındı, ama bu sadece arasıra ve salt kalıpçı, sadece lafta kalan bir biçimde yapıldı ve sonunda da tamamen geçiştirildi.

---

(3) V.I.Lenin, **Toplu Yapıtlar**, C.10, s.31

Paradoks bir "yasallık" oluştu: Sovyet devletinin gücü arttıkça, devletin merkezi kültür makamları sanatçı aydınlara ve onların çalışmalarına karşı daha ürkek, daha güvensiz ve hatta bazen daha kuşkucu bir tutuma girdiler. Genç Sovyet Cumhuriyeti ise bununla kıyaslanamayacak kadar cesurdu ve şu anlayıştan yola çıkıyordu: Sanat, doğası gereği yarışmacıdır, çok renklidir, önceden ölçülüp tartılamaz, insanın ve hayatın hakikatini izler. Hayatın hakikati ise, -bu konuda şüphe yok- devrimden ve sosyalizmden yanadır. Lenin, "çünkü hayat bizim için çalışıyor" diye yazmıştı.(4)

Şimdi çok gerilerde kalan 1921 yılında Parti'nin önünde duran en önemli, en acil görevlerden biri herkesin okuma yazma öğrenmesiydi, Ama daha o zaman Lenin, "sadece okuma yazma bilgisiyle fazla ilerlenemeyeceğini", "bununla kıyaslanamayacak kadar yüksek bir kültür düzeyine" ihtiyaç olduğunu açıklıyordu.(5) İnsanın okuma yazma bilgisi, Lenin'e göre son kertede "ekonomisini ve devlet düzenini iyiye doğru geliştirmeye" yaramalıydı.(6) Devletin "iyiye doğru geliştirilmesi" ise, kültürün elle tutulur ve hatırı sayılır ölçüde yükselmesi demektir.

Görünüşe göre açık seçik bir ödev; ama bunun çözümü için on yıllar gerekti ve bugün bile bu ödevin kesinlikle çözülmüş olduğu henüz söylenemez. Lenin'in sözleri bir kez daha doğrulanıyor: Kültür devrimi için bütün bir tarihsel dönem gereklidir; kültürün yükseltilmesi uzun ve karmaşık bir süreçtir; bu süreç sadece okuma yazma bilenlerin çoğaltılması, "eğitim"in yaygınlaştırılması süreci değil, insanın kendisini dolaysız tanıması, yaratıcı, girişimci eylem gücünün, manevi ilgilerinin "devletin iyiye doğru geliştirilmesine" ve toplumun yenilenmesine bilinçli ve etkin biçimde katılması sürecidir.

Devrimci değişme dönemlerinde toplumun gerçek durumu kaçınılmaz biçimde açığa çıkar; toplumun değişmelere ne derece hazırlıklı olduğu, toplumun kendisi hakkındaki sosyal ve tarihsel fikirlerinin düzeyinin ne olduğu anlaşılır. Bu durumda tam oybirliği yapaylıktan da öte bir etki bırakır. Öte yandan değerlendirme ve görüşlerdeki çeşitlilik sadece eğitim, kültür ve Marksist dünya görüşü açısından kazanılan yetkin başarılarımızı değil, geçmişten ders çıkarmak gerektiğinde, kültürün oluşumunda yapılan birçok yanılgıyı, ihmali, zaman zaman yanlışları da bir ayna gibi yansıtır.

Partinin Nisan Plenumu'ndan (1985) sonraki kültür politikası, demokrasiye ve açıklığa, yani ortak hayatımızı oluşturmuş ve oluşturan herşey üzerine dürüstçe tartışmaya dayanıyor. Sovyet insanı diğer gelişmelerin yanısıra, eskiden çeşitli nedenlerle kendisinden gizlenen birçok edebiyat ve sanat eserine de ilk kez ulaşabiliyor. Okurların ve seyircilerin, basında bu eserler üzerine başlattığı geniş tartışmalar gösterdi ki, yetenekle yazılmış, tarihsel ve ideolojik önem taşıyan eserlerin gizlenmesiyle, toplumun, özellikle gençlerin tarih konusundaki bilgisizliği, sosyal edilgenliği ve politik yetersizliği sadece daha derinleşmiş oluyor. Toplumun ve kültürün gördüğü ahlaksal zarar ise daha da büyüktür; gizlilik sadece, ülkeyi ekonomide krizin eşiğine getiren ve manevi durgunluğun çeşitli şekillerine neden olan güçlerin işine yaramıştır.

Öte yandan, Sovyet kültürünün yenilenmesi yapay olarak yaratılan "buzdolapları"nın ve "zula yerleri"nin açılmasına da indirgenmemelidir. Sözkonusu olan, hal-

---

(4) V.I.Lenin, agy., C.25, s.316
(5) Agy., C.33, s.55
(6) Agy., C.33, s.56

kın hayatı ve eylemleri hakkındaki hakikatleri, sosyalist ve genel insani ideallere ilişkin hakikatleri duyuran ve yetenekleri yansıtan eserlere okuyucunun, seyircinin ve dinleyicinin ulaşabilmesini, sanatçı aydınların sosyalist devletin iyiye doğru geliştirilmesine, sosyalizmin yenilenmesine, dünyanın en gelişmiş ve en zengin kültürünün yaratılmasına katkısının gerçekten özgür ve etkili olabilmesini ve ülkemiz insanlarının yeteneklerinin özgürce gelişmesinin sosyalizmde yansımasını sağlayan ahlaksal bir ortamın, bir çalışma ortamının ve sanatçı birlik ve örgütlerinin gündelik çalışma koşullarının oluşturulmasıdır.

Kültürün yenilenmesi gözlerimizin önünde gerçekleşiyor; gazeteciliğin bütün türleri çok daha fazla aktifleşti, sanatçı birliklerinin girişimiyle filmcilik ve tiyatro çalışmaları yeniden örgütleniyor, çeşitli çalışma alanlarından sanatçılar eserlerini seyircilere sunma olanağını buluyorlar, müzik dünyası renkleniyor, bireysellik yönünden zenginleşiyor. Kültür ve sanat kendi zengin yelpazesiyle, tüm çeşitliliğiyle yeniden canlanıyor; 20'li, 30'lu ve 60'lı yılların en iyi deneyimlerini kullanarak yeni örgütlenme biçimleri arıyor. Bunlar, bugünkü durumumuzun kuşkusuzsevindirici,dikkat çekici bir olgusudur. Bu olgu üzerine geliştirilen tartışmalar doğal ve yararlıdır. Toplum kendini daha iyi tanıma, kendi yüzüne ayna tutma olanağı veren işte bu "düşünce çeşitliliği"dir. Henüz tartışmalara, karşılıklı hoşgörüye alışılmadığı da hissediliyor; polemik kültürü henüz istenilen düzeyde değil. Ama polemik kurallarına uyma konusundaki kaygı nedeniyle, farklılıkların özü, bunların sosyal, tarihsel, ahlaksal ve estetik içerik ve nedenleri de silinmemelidir. Ülkemizin bugünü ve geleceği için, halkın yazgısı için bir çok şey, bu polemikte hangi fikir ve görüşlerin üstün geleceğine bağlıdır.

Lenin şu görüşteydi: "Belli bir öğretinin tümüyle yanlış ve zararlı olduğu kanısına bir kez varan bir parti üyesi bu öğretiye karşı çıkmakla yükümlüdür."(7) Lenin'in bu sözlerinin doğruluğundan daha fazla önem taşıyan taktik düşünceler olabilir mi? Bu sözler şu anlama gelmiyor mu: Polemiğin nedeni nedir, sosyal önemi olan hangi fikir ve ilkeler çarpışıyor soruları, hiç bir parti üyesi, görüşleri ciddiye alınması gereken hiçbir insan tarafından cevapsız bırakılmaz. Skolastiğin, dogmatizmin deneyimli savunucuları olsun, milliyetçiliğin ve şovenizmin yeniden hareketlenen taraftarları olsun, her türden köstekleyici güçler kendi tutumlarının ideolojik karşıtlarınca sosyal bakımdan doğrudan ve açık bir şekilde nitelendirilmesinden kaçmak için, "tartışma kültürü", "demokrasi" sözlerinin arkasına saklanmaya bayılıyorlar. Polemik gereklidir, sabırlı davranmak öğrenilmelidir, ama yenilenmenin devrimci ruhuna ve Sovyet halkının temel çıkarlarına karşı çıkan herşeyin adı da açıkça konmalıdır. İlke ilkedir; ne kadar kabul edilebilir olursa olsun, hiçbir bahane onların terkedilmesine yol açmamalıdır.

Durgunluk yıllarında yaygınlaşan ahlaksal ve sosyal kayıtsızlık ve örneği görülmemiş "esneklik", büyük ölçüde, sanatsallık ve sosyalist ilkesellik kıstaslarının ardıcıllıkla uygulanmamış olmasına bağlıdır. Bu, uzun bir süre kazanım diye gösterilen yüzeysel "güzel görüntü" ve sözümona birlik adına yapıldı. Ama Lenin bize başka bir şey öğretmişti: "İnsan mutluluğunun yollarını aramak isteyen herkesin ilk görevi kendini kandırmak değil, gerçekliği kabul etme cesaretini göstermektir."(8) Bu her

(7) V.I.Lenin, **Toplu Yapıtlar,** C.34, s.377
(8) **Agy.,** C.1, s.403

konuda, tartışmalarda, sanat eserlerinin değerlendirilmesinde, hakikate yönelik her arayışta böyledir: Gerçekte var olanı çıkış noktası yapmak, hayallere kapılmadan, olgulardan uzaklaşmadan olayı politik ve ahlaksal bakımdan net biçimde değerlendirmek ve bu arada da yeteneğin değerini vermek; onun arayışına ve buluşuna saygı duymak gerekiyor.

Kültür ve kültür mirasının sorunları üstüne tartışmalar sırasında sık sık bir ulusal topluluğun tüm Sovyet halkına, halkın ve sınıfların da birbirlerine karşıt bir duruma getirildikleri oluyor. Onların "düşünsel" özgüllüklerinin ideolojik ilkesellik ve partililik ile karşı karşıya getirildiği oluyor. Tarihsel, sosyal ve politik somutluk, gerçek diyalektik karmaşıklık ve bu kavramlarla tanımlanan fenomen ve özelliklerin içiçeliği görmezlikten geliniyor. Böylece, kültür tarihi ve onun deneyimleri basitleştiriliyor ve hatta çarpıtılıyor.

Olağanüstü başarı kazanmış olan Sovyet kültür emekçileri Mihail Şolohov ve Aleksander Tvardovski bizim büyük örneklerimiz. Onlar sanatsal araçlarla insan hayatının, çelişki dolu gerçekliğin en keskin ve en hassas sorunlarını ele aldılar; hakikatin bütün nüansları, bütün incelikleri için uygun ölçüleri buldular ve bunları, tarihsel gelişme içindeki hakiki sosyalist idealle, sınıf ideali ve genel insani idealle, enternasyonal ve yurtsever olan ve her emekçi insan için sosyal adalet ve özgürlük düşüncesini içeren tüm halkın ve ulusların idealiyle birleştirdiler.

Kültür politikasının Leninci ilkeleri üzerine düşünmek demek aynı zamanda kültürü hiçbir zaman ikincil değil, hayatın çok önemli bir unsuru olarak, onu hayatın düşünsel düzeyinin, düşünsel gelişme durumunun, insancıllık derecesinin bir göstergesi olarak kabul etmek demektir. Bir kez daha şunu görüyoruz ki, toplum bütün sanatçılara ve özellikle, dalkavukluk yapmak ve herşeye kendini uyarlamak yerine, sanatsal ve tarihsel hakikatlerin rotasını izleyen sanatçılara değer veriyor ve onları takdir ediyor. Parti ve devlet geçmişten şu dersi çıkardılar: "Rüzgara göre yelken açan" sanat eserleriyle aynı kefeye konması zor olan ve yetenek yansıtan sanat eserlerinin yolunu tıkamak anlamsızdır. Bu sanat eserleri, er veya geç bütün halkın kültür hazinesine katılacaklardır. Hakiki bir sanat eseri hayatın gerçek olgularından biridir; onu görmezden gelmek ve yok saymak kendi kendini aldatmaktır. Toplum hayatımızda namusuyla çalışan her insana olduğu gibi kültür emekçisine de saygı göstermek olağan olmalıdır.

Maksim Gorki şöyle yazıyor: "Bütün hayatım boyunca insanlara özenle davranılması için mücadele ettim ve bana öyle geliyor ki, günümüzde, şimdi bu mücadelenin daha da güçlendirilmesi gerekiyor. İnsanlara yeterince özen gösteriyor muyuz, çalışmalarına, yeteneklerine layık oldukları değeri veriyor muyuz? İnsanların yanlışlarına, yanlış hareketlerine karşı çok sert davranmıyor muyuz? Bu sorular beni duygusal bir hümanizme değil, şu bilince götürüyor: Yeni bir hayatı kuran insanın ve Romain Rolland'ın ifadesiyle 'yüzyılımızın bu en büyük davasında' ona yardımcı olan insanın heyecanını idareli kullanmamız gerekiyor." (1929)

Çok gerilerde kalan o dönemde Gorki, "yardımcı" ve "yoldaş" olan kültür emekçisini "yeni bir hayatı kuran" bilinçli proleterden ayırıyordu. Bugün ise bizim için "yeni hayatın yaratıcısı" bütün yetenekleriyle, bilgisiyle ve hüneriyle "daha çok sosyalizmin, daha çok demokrasinin" ve dolayısıyla, daha çok kültürün var olabileceği toplumu bilinçli olarak kuran kişidir. Sanatçının toplumdaki yerine gelince, bugün-

kü yenilenme ve hızlanma çağında sanat, ülkemizin pratiğine daha büyük bir katkıda bulunuyor ve başlatılan sosyalizmin yenilenmesi, sosyalizmin yeniden şekillendirilmesi süreci sanatın aktif katılması olmadan düşünülemez.

Devletin kültür kurumları, partinin ideolojik bölümleri sanatçı birlikleri ve sanat kollektifleriyle açık, karşılıklı güvene dayalı işbirliğinin yeni, daha esnek ve daha etkili şekillerini aramak zorundadırlar. İdari baskı ve keyfilik bir yana bırakılmalıdır. Önemli olan çözümleme ve yeterliliktir. Sanat hayatının yeni örgütlenme şekillerinin desteğe ve anlayışa ihtiyacı vardır. Ortak estetik ve dünya görüşü ilkeleri temelinde oluşan birlikler, atölyeler ve kooperatifler, kendi küçük çıkarları temelinde oluşan ilkesiz "gruplaşmalara" etkili bir şekilde karşı çıkabilirler. Sanat hayatının çeşitliliği arttıkça, gelişmesi de o ölçüde doğal olur: Gelecek vaadeden, hayatta kalabilen büyümeye devam eder, yapay olan, eklemlenmiş olan, kolaycılığın sonucu olan ise kaybolur. Bu koşullarda, sanat eleştirilerinin rolü de ister istemez artar; bütün sanat türlerinde "hiyerarşi hastalığının" belirtisi olan "dokunulmaz" kastlar unutulmalı, her türlü eserin serbestçe kanıtlara dayalı ve karalamadan uzak olarak tartışılması, kuraldışı değil, doğal ve gündelik bir iş olmalıdır. Yeteneklerin yarıştığı, normal bir sanat hayatının bütün kapsamıyla tekrar canlandırılması sürecinde yöneticilik rolünü, Marksist-Leninist estetiğin ilkelerini savunan bir edebiyat ve sanat eleştirisi üstlenmelidir. 27. Parti Kongresi'nde de dile getirildiği gibi, edebiyat ve sanat eleştirilerimizde, "sağlıklı bir ahlak üzerinde yozlaştırıcı etkisi olan göz-yumma ve el etek öpme anlayışından vazgeçmenin zamanı gelmiştir; unutulmamalıdır ki, eleştiri toplumsal bir iştir, yazarların hırs ve emellerini tatmin etmeye yönelik bir hizmet kurumu değildir."

Özellikle müzik dalında "kitle sanatı" olayını açıklamada eleştirinin önemi büyüktür. Ama burada da yasaklar ve kızgınlık kötü ve işe yaramayan yardımcılardır. Sanat, "kitle sanatı"nın karşısına herşeyden önce kalitesiyle, çeşitliliğiyle, kendi değerlerinin popülerliğiyle ve gençliğe yönelmesiyle çıkabilir.

Sanatçı birliklerinde ve onların aygıtındaki bürokratik uyuşukluk ne kadar çabuk aşılırsa, toplumsal unsurlara ne kadar çok yaslanılır ve "gösteriş" amaçlı, gereksiz temsiller ne kadar az olursa, sanatçıların çalışmalarında asıl önemli olan sanatsal yaratıcılığın sorunları da o kadar belirgin biçimde öne çıkmaya başlar. Yenilenme bakımından sinema ve tiyatro sanatçı birlikleri diğer meslektaşlarından daha ilerdeler; onlar, Sovyet sinema ve tiyatro çalışmalarına yeni bir hız kazandırmanın, olabildiği ölçüde uygun önkoşullarını sağlama çabasındalar.

Sadece, çarpıtılmamış, ideolojik ve yüksek düzeydeki sanat kıstaslarının, sanatçının kendi kendisine koyduğu yüksek düzeydeki hedeflerin, sanatçının medeni cesareti ve yurttaşlık sorumluluğunun belirlediği sağlıklı, esinlendirici ve yaratıcı bir ortam devlet ödüllerine tekrar saygınlık kazandırabilir ve bu ödüllere adaylığın ve eserler üstüne tartışmanın demokratik, her türlü "gizli diplomasi"den uzak yapılmasını sağlayabilir.

Sovyet kültürünün yeni bir hız kazanmasında birçok şey Cumhuriyetler, bölgeler ve semtlerdeki Parti komitelerine bağlıdır. Hayati önem taşıyan "ademi merkeziyetçi kültür sistemi"(yerindenyönetim sistemi) sadece, yerel kültür emekçilerine karşı saygılı davranmakla, onlara taze bir güç veren ve onları destekleyecek genç kadroların katılımıyla gerçekleşebilir. Yüksek düzeyli kültürün başkentlerin bir ayrıcalığı oldu-

ğu düşüncesinden artık kesin olarak vazgeçilmelidir. Ülkede ne kadar çok uzmanlığa, yeteneğe dayanan, gazeteci, yazar ve tiyatro kollektifi, ne kadar çok yayın ve enformasyon merkezi, sanatçı birliği, müzik grubu, koro ve orkestra oluşursa, halkın kültür düzeyi o kadar yüksek olur ve gündelik hayat da o kadar zenginleşir. Amatör sanat çalışmalarına daha fazla dikkat verilmelidir.

Edebiyat ve sanat eserlerini, ülkemizde gelişmekte olan yenilenmenin bağlamı içinde görmeyi öğrenmeliyiz. Bu eserlerden yenilenme için duygusal ve düşünsel destek bulmalıyız. Bu, tabii ki, sözkonusu eserleri eleştirel bir gözle görmeyi, ikna edici bir şekilde ve yardım amacıyla yapılacak polemiksel bir yaklaşımı dışlamaz. Şunu unutmayalım ki, Lenin ve kavga arkadaşları edebiyatı ve sanatı biliyorlar ve seviyorlardı. Onlar edebiyat ve sanatın sadece boş zamanları değerlendirmekle kalmayıp, halkın ve dolayısıyla kendilerinin en has duygu ve düşüncelerini de ifade ettiğini görüyorlardı. Hayatın bu alanını bilmemek demek, hayatı daha silik bir şekilde algılamak ve daha az kavramak demektir. Parti kadrolarının entellektüel gücünün, onların kişisel kültür, eğitim ve duyarlılık düzeyinin (mutlaka gerekli olan) gelişmesi de yenilenmeye dahildir.

Ülkemizdeki yenilenme kültür ve sanatın kapsadığı tüm alanların daha da gelişmesini teşvik etmektedir, ama aynı zamanda, onlardan yüksek düzeyde beklentileri de vardır ve bunların en önemlileri sanatsal "buluşlar" ve hakikattir. 27. Parti Kongresi'nde Mihail Gorbaçov, bu hakikatin "halkın başarılarında ve toplumsal gelişmenin çelişkilerinde, kahramanlıkta ve gündelik çalışma hayatında, zaferlerde ve başarısızlıklarda, yani bütün çeşitliliği, gerilimi ve büyüklüğüyle hayatın kendisinde" olduğunu söyledi.

Hakikat olmadan edebiyat ve sanat da olmaz. Hakikat olmadan ne adalet ve yurttaşça tutum, ne açıklık ve demokrasi, ne de gerçek ahlak olabilir. Hakikat birdir ve bölünemez. "Büyük" ve "küçük" hakikatler yoktur, bir hakikatin yarısı başka bir hakikatin yarısıyla yer değiştirdiği zaman, ancak büyük ve küçük yanlışlar ortaya çıkar. Hakikatin fazlası olmaz; ama kimi dönemlerde bizde hakikatin azı bulunuyordu.

Edebiyat ve sanatımızın en iyi eserleri devrimin hakikatini, sosyalizmin hakikatini içeriyor ve hakikat sayesinde insanlara, en değerli yurttaşlık özelliklerini -tarihin yasalarına göre yaratma, dürüstçe çalışma ve yaşama yeteneğini- kazandırıyor; insanlara tarihi, dünyayı ve kendi çağlarını daha iyi anlamakta yardımcı oluyorlar. Bu yüce görevden daha fazla övgüye değer ve daha hümanist ne olabilir?

Kommunist, No.15 (1987)

Ya Demokrasi, Ya Demagoji!

yeni Açılım
YAYINLARI

İsteme adresi: Piyerloti Cad. Dostluk Yurdu Sok. No.8
Selimbey İş Hanı Kat.2 Çemberlitaş/İSTANBUL

Fiyatı: 750 Lira